

ESKÜVŐ, LAKODALOM

ELŐJELEK

A házasságra való előkészületet a lánynép világában sok színes hagyomány, praktika, bűbájlás jellemezte, amelyekbe olykor az édesanya is korán belesegített.

A fölserdülő lányt már *nem lehet az ágy alá gyugni*. Első vérzése után a régebbi időkben *Alsóvároson* az utcára néző padláslyukba, vagyis a *napsugár* közepére piros csövű kukoricát akasztottak. Gondos *tápai, gyevi* anya ilyenkor már megvásárolta lányának eljövendő kérője számára a jegykendőt.

Már máshol is említettük, hogy amelyik tápai lányhoz föltűnő sokan járnak, oda szoktak a legények, azt mondják: *vizes náluk a kapuködök*. A nagylányt a legények csakugyan kezdték *döngetni*, vagyis a házakba nyitni, udvarolni, *szelet csapni*. A szülők *beeresztették* őket, vagyis megengedték nekik, hogy lányukkal az ő jelenlétükben elbeszélgessenek. Amikor a lány borral kínálta meg a látogatóban lévő legényeket, akkor *poharat dütött* nekik. Ez Kálmány szerint ugyanabból a pohárból történt.

Természetes, hogy az ismerkedés, mulatság, szülői készülődés mellett a házasságban teljesedő életet szolgálta a szerelmi bűbáj: a balgaságában is annyira szimbólikus és költői mágia, amely szintén az egymásra találásra irányult, vagy legalább is biztató sejtelmeket ébresztett.

Az ígélet alól a szülők sem tudták kivonni magukat, hiszen amit *lánnyillendőség* néven emlegettek, és amelyre édesanyja figyelmeztetni, nevelni szokta a lányát, volta-képpen szintén összefügg a praktikával, ha az értelmére, részleteire már nem is mindig emlékeznek. Így nem szabad füttyülnie, mert akkor Szűz Mária sírva fakad. *Tápaiak* szerint az őrzőangyal elfordul tőle. Ha fésületlenül megy az utcára, megtépázzák a boszorkányok. Egymásratett lábával az ördögöt hívogatja. Nem szabad a lábát meg-söpörni, asztal sarkához ülni, mert nem megy férjhez. Nem szabad az ajtót becsapnia, mert a mennyország ajtaját csapja be vele maga előtt. *Nyalakodó*, vagyis csókolódzó lánynak eső lesz a lakodalmán. Ha tányérját nem törli kenyérral tisztára, rücskös lesz a mátkája.

Gyevi hagyomány szerint ha a lány varráskor hosszú cérnát fűz a tűbe, messzire megy férjhez. Ha eltöri a tükröt vagy sőtartót, akkor hét esztendeig nem akad kérője. Azt a lányt, aki evés után nem teszi helyére a széket, amelyiken ült, otthagyja a vőlegénye. Ahol eladó lány van a háznál, a szemetet nem szabad a küszöbön át kisöpörni, mert a kérők elkerülik a családot.

A *jeles napok* hagyományrendjében részletesen is szólunk, itt csak éppen emlékeztetünk arra, hogy a régi, titokban talán még a mai szegedi lány is meg szokta böjtölni András és Luca napját, majd éjfélkor belenézett a tükrébe, hogy meglássa, ki eped utána. *Tápai* lányok azért szokták Luca éjszakáján a tükröt a fejük alá tenni, hogy álmukban meglássák a jövendőbelijüket. Ilyenkor egyesek almába is haraptak. Karácsony estéjén a szegedi lány meghallgatta, merről ugatnak a kutya: onnan várta a kérőt. Az éjféli misén mákoscsikot tett a szenteltvíztartóba. Aprószentek napján a

legények *mögödoricolták*, vagyis hajlós vesszővel megveregették, hogy egészséges legyen, mihamarabb férjhez menjen és gyerekeket szüljön. Szilveszter estéjén ólmot öntött, gombócot főzött, rostát forgatott. Farsangon táncolt, bálozott, lakodalmazott, tehát ismeretéseket szőtt.

A márciusi hóban, majd nagypéntek hajnalán szótlanul mosakodott meg a Tisza vizében, hogy elmúljon a szeplője, ne fogjon rajta sem a rontás, sem az igézés. Fürdés után a parti füzek lombjai alatt fésülködött meg, hogy szép hosszú legyen a haja.

Húsvét másnapján a legények megöntözték, hogy egészséges, friss legyen, férjhez menve gyermekeket szüljön.

Pünkösöd szombatján, vagyis vigiliáján ismételten megmosakodott a Tisza vizében, hogy a baj, betegség elkerülje.

Átugrotta a Szent Iván tüzét, hogy mielőbb legyen kérője. Ugrás közben *összedanolták*, vagyis egygé bővölték azzal a legénnyel, aki kedves volt neki, vagy akinek ő tetszett.

A táncról, táncalkalmakról külön fejezetben szólnak.

Lélekben is fölkészült a férjhezmenetelre. Kisasszony napjára elzarándokolt a radnai búcsúra, amely a szegedi parasztság körében valamikor íratlan előfeltétele volt a házasságnak. Hazajövet a Város határában édesanyja, hozzátartozói, itthonmaradt lánybarátai menyasszonyi ruhába öltöztették, fölvirágozták és úgy vezették városrészenek templomába, majd a szülői hajlékba.

Idehaza egész éven át többször is kérte az alsóvárosi *Szerecsön Máriát*, hogy segítse a házasságra.

*

Tápén még a századforduló táján is ragaszkodtak ahhoz, hogy a lánygyermek életkoruk szerinti sorrendben menjenek férjhez. A megkért fiatalabbnak, akinek nénejeire még várnia illett, szülei ezt mondogatták: *teknyő alá borítunk*, magyarul nem adunk. Aki *möglánykodja magát*, vagyis a szokottnál kissé később kerül fejkötő alá, a tápaiak azt mondják: *ideje már, mint Pöre Vëra férhönmönésinek*. Verának csak kései kérője akadt. Amikor megkérdezték tőle, hogy igaz-e a hír, csak annyit mondott: ideje már. A szólás különben későbbben teljesebb dologra is járja.

Szintén *Tápén* arra a lányra, aki özvegyemberhez ment férjhez, tréfásan azt mondogatták, hogy *szatyorhordozó* lesz. A szólás háttérére már nem emlékeznek.

Megemlíthetjük még, hogy arra a vőlegényre, férjre, aki valamivel alacsonyabb a párjánál, tréfásan azt szokták mondani, hogy belőle *a pokolba pulykapásztor lösz*.

KÉZFOGÓ, JEGYESSÉG

A *lánynéző*, *lánycérés* az eladó lánynak feleségül kérése. Ezt legtöbbször a *küvet*, *küvetasszony*, olykor *kérőasszony*, másként *gúgyú*, Újkígyóson, Pusztaföldváron, Apácán *gyúgyú*, Majdánban *gúgyúasszony*, tréfás nevén *gyalogsátán* szokta végezni: talpraesett fehérszék, akinek ugyancsak fel van vágva a nyelve. Temesközben „hivatásos” *embörgúgyú* is akad, aki passzióból és keresetből vállalja feladatát. Szükség szerint azonban *gúgyúsködik*, *gúgyúsködik* a legény keresztapja, asszonytestvére, közeli rokona is.

A lánycérésbe, *gúgyúzni* induló követasszony megfordítja a kemence száján az előtét. A lánycéréshez érkezve nem a kezével, hanem a farával, fenekével csukja be az ajtót. Így *Alsóvároson*, Tápén, Sövényházán, Kisteleken, Majdánban. Nem szabad háttal fordulnia: a tápaiak szerint így a lány sem *farol*, azaz mutat majd a legényhez hajlandóságot. *Algyőn* vállá lökésével hangosan csapja be az ajtót, hogy a nyomában leselkedő gonoszt visszariassza. A régi tápai *gúgyú* egy nyaláb *nagyhéjja* gyékénnyel állított be a lánycéréshez. Tudnunk kell, hogy a nyalábnak is *gúgyú* a neve.

Alsótanyán a kocsin érkezett *gúgyú* ostort is vitt a kezében, suhintott is vele, majd szintén a farával csukta be az ajtót. A kocsisal és a házasulandó legénnyel belépett a szobába. Hoztak egy kulacs bort is magukkal. Amikor az asztalhoz ültek, a követasszony a lánnyal töltetett. Ilyenkor természetesen szemügyre is vették. Ez volt az *első szégyőn*. A városi szóhasználat szerint ugyanis a lánynak *hét* szégyenen kell átessnie, amíg igazában asszonnyá nem lesz.

1. amikor a kérők nézik, 2. amikor vőlegényével „szemre” megy, 3. amikor az ágyáért jönnek, 4. amikor esküdni megy, 5. amikor a vőlegényes házhoz viszik, 6. amikor lányságát elveszti, 7. amikor első gyermeke megszületik.¹ Viharos múltú fehérszékpre is mondják tréfás-gúnyosan: *átessőt mán a hét szégyőnön*.

Ha a szobában a gyertya, lámpa csak pislog, nem világít rendesen, akkor máig azt mondják, hogy *lánynézősen ég*. Ugyanis így világítottak lánycérés idején, mert nem akarták, hogy a lány esetleges szépséghibái azonnal kiderüljenek. Mesélik, hogy az egyszeri lány *tyúkszőmü* volt, vagyis olyan rövidlátó, aki homályban, alkonyatban már csak foltokat lát. A kulacsot macskának nézte, és le akarta zavarni az asztalról. A kulacs feldőlt, a bor elfolyt, a házasságból pedig nem lett semmi.

Debreczeni János jegyezte föl a múlt század derekán, hogy lánynézés idején a legény végig fönn-tartotta a kalapját a fején.

Régebben sok édesanya lelkére kötötte lánynézőbe induló fiának, hogy ne fogadjon el semmit, bármennyire kínálják is: *mög né ötessenek, né igyá, né ögye!* Így Tápén hallottuk, hogy ilyenkor a lány anyja olyan kaláccsal unszolta a legényt, amelybe galambszívet tört bele. Ezért mondják a fülig szerelmes legényre, hogy *mögötették*.

A *gúgyút* eredményes szolgálataiért meg is szokták valamivel: kötővel, zsebken-dővel, fejrevaló kendővel ajándékozni. Ez utóbbinak tápai neve *gúgyúkendő*. Varga

¹ Kovács 472.

János szerint a múlt században így tértek ki a kérők a felelet elől, amikor megkérdezték tőlük, hogy mit kapott a gúgyú jutalmul: *egy hétre hat napot, hetedik a rádás, az-az ráadás.*

Gyevi öregek még emlékeznek rá, ha a legény valamikor lánynézőbe ment, a botját szándékosan ott felejtette. Ha tetszett, akkor utána szaladtak vele.

A múlt században a tanyán előfordult, hogy a messziről jött kérőnek jelképes módon mindjárt tudtára adták, hogy mihez tartsa magát. Neki is, a lánynak is bort öntöttek. Ha mindketten ittak belőle, akkor kölcsönösen tetszettek egymásnak. Ha egyik sem akart inni, vagy csak az egyik nyúlt a pohárhoz, akkor a legény máskor már nem jött el.²

Régi *fölsővárosi* szokás szerint lánykérésnél a kérő távozása után a pohárban maradt bort az asztal alá szokták önteni, hogy a kérők máskor is visszajöjjenek.

A lányéknál ráartatásból nem mindig adnak határozott feleletet, még ha tetszik is a kérő. Azt mondják, hogy alszanak rá, a választ pár nap múlva megadják.

Ha a lánykérés sikerült, akkor a *sövényházi* kérők dalolva szokták a házat elhagyni. Most már a lány *nap alatt van*, azaz remélheti a közeli férjhezmenést.

A *jegykendő*, Palotás Fausztinnál *mátkakendő* az a drágább vagy olcsóbb kendő, *Temesközben* újabban hat zsebkendő, amelyet a kézfogón a menyasszony ad a vőlegénynek, aki ezt ettől fogva mindig magával szokta hordani, és belső zsebében elviszi az esküvőre is. Varga János szerint³ a múlt század derekán még a gomblyukba, lajbi-zsebre kötve viselte.

Az újasszony fejét általában ezzel kötik be legelőször. *Alsótanyán* azonban a kézfogóra a lány szülei lányuk számára is szoktak fejrevaló selyemkendőt vásárolni, hogy esküvő után először majd ezzel kössék be a fejét. Tréfásan *kötőfék* a neve, *Tápén* azonban az eljegyzéskor adott egyszerűbb jegykendőt a vőlegény az esküvő napján bal lábára szokta tekerni. Idekerül a csizmába az ezüst *máriahuszas*. Ez régi pénzdarab, amelyre a *Patrona Hungarica* van ráverve. Még szólunk róla.

A vőlegénynek az esküvő előtti este a *kendővivés* alkalmával a menyasszony másik selyemből való jegykendőt küld. Újasszony korában az ő fejét is ezzel kötik be.

A jegykendőt később is megőrzik és karácsonyestén évről-évre a megrakott asztalra régebben mindig oda került. Ha a gyereket megverték szemmel, akkor édesanyja a jegykendőt kötötte rá. *Tápén* a nyavalyatörős gyerek mellét kötötte át vele az édesanyja. *Földeákon* körülcsavarták vele, aki szúrásra panaszkodott. *Alsótanyán* a beteg gyereket édesanyja a gondosan megőrzött jegykendőbe szokta beletakargatni. Öreg *sövényházi* asszonyok szerint akit görcs fog, jegykendőt kell a derekára kötni, mindjárt meggyógyul. Orvoslás céljából régebben kölcsön is adták.

Tápén emlegetik, hogy egy lány, aki már jegykendőt is adott, *visszadobta a gyűrűt*, másként *kiadkozott* a legényen. Erre a sértett legény eljött hozzájuk, és a konyhában a szabadkémény alatt e szavakkal gyűjtotta meg a jegykendőt: *így égjön ki Mári a szömöd!* A lányt szülei nem eresztették ki a szobából, nehogy az átok megfogjon. Általános tápai gyakorlat szerint ha a legény meggondolja a dolgot, és a jegykendőt az eljegyzett lánynak visszaküldi, akkor egy bizonyos összeget kell elégtételként fizetnie. Ez a *szégyőnpénz*, amely a századfordulón 40-50-forint volt.

A lány is visszakérhette a jegykendőt, ő azonban nem tartozott fizetni. Ha a jegyesség fölbomlik, a pusztaföldvári, sándorfalvi legény a jegykendőt kapcának viseli. Utána így küldi vissza a lánynak.

A jegykendővel a menyasszony kötelezi el magát, viszont a *jegyűrű*, ritka névén *esküdőgyűrű*, továbbá a *jegykes* vagy *jegybicska*, olykor a *jegypéz*, régebben *Tápén* még egy szatyor szép piros *alma* a vőlegény ajándéka. A pénzen a *sövényházi* menyasszony régebben inget vásárolt a vőlegényének.

² Hasonlóan Palotás F., A mi parasztjaink. Szeged 1884, 10.

³ Varga J., Házassági szokások eleinknél. VU. 1872, 618.

Már évtizedek óta a völegény veszi a jeggyűrűt. Manapság két arany karikagyűrűt és mindjárt a kézfogótól kezdve viseli is a mátkapár. Régebben a *tápai* legény egyszerű ezüstgyűrűt vagy *tűzfejű* azaz mozaikszerűen csillogó, barnaköves gyűrűt vásárolt a menyasszonyának, akinek először az esküvőn húzta az ujjára a pap. A völegénynek nem volt jeggyűrűje.⁴ Sajátos tápai hiedelem szerint az asszony csak sajátmaga húzhatja le jeggyűrűjét az ujjáról. Másnak föl sem szabad próbálnia, mert boldogságát, szerencséjét veszítené el a gazdája. Kálmánytól tudjuk, hogy *majdáni* hiedelem szerint az asszony el ne hagyja az ujján viselt gyűrűt, mert akkor a Boldogasszony elfordul tőle.⁵ *Sövényházt* szokás szerint a lánynak nemcsak jeggyűrű, hanem köves *késérőgyűrű* is jár.

A jeggyűrűt népünk is a bal kéz *neveletlen*, másként *gyűrűs* ujján viseli. Ősi hiedelem szerint, amelyet már Szent Izidor is emleget, és Kálmány a Temesközből jegyzett föl,⁶ ettől az ujjtól egy ér a szívbe vezet. Az így eljegyzett lány — Varga János följegyzése⁷ és a tápaiak szerint — *már nem eladó: rajta a foglaló*.

A jegykést a völegény ajándékozza a kézfogón a menyasszonyának. *Tápén* a cimborája, leendő keresztkomája hozza el. Innen az eljegyzésnek ritkán hallható tápai bicskavivés, bicskavivő neve is, amely itt külön történt egy héttel az esküvő előtt. Addig nem szabad kinyitni, mert ez szerencsétlenséget hozna a fiatalokra. *Alsótanyán* régebben a kézfogó után egy hétre lóháton vitte el a völegényt.

A jegypénzt a völegény adta hajdani kézfogókon a menyasszonyának. Menyasszonyi jegyajándékul olykor *jegyruha* is járta. A *tápai* völegénytől átnyújtott *jegy-papucs* volt sokszor a menyasszony esküvői lábbelije is: fehér a bőre és fehér bársony vagy selyem a feje. Ezzel szemben a menyasszony ajándéka volt a múlt században, *Tápén* manapság is a *jegyüng*, amelyet a völegény az esküvőn viselt. Országos analógiából következtetve régebben nyilván ki is varrta.

XVIII. századbeli tanácsi följegyzésekben előfordul a tápai *jegykötény*, *jegycsizma* és *jegyöv* is. 1750. *Terhes Ferenc és János mégh közülünk nőtelenek és az Szokásban vett Lakodalmakra költséget nem tettünk eögyebet, hanem Terhes Ferencznek megh vagyon Számára az jegykötény, egy pár jegy csizmára való pénz 7 Márjás és egy jegy öv 18 garasos, megh irt nőtelen Terhes Jánosnak pedig Számára mégh véve semmi nincs.* Egyébként már egyik sem él a tápai népemlékezetben.

Ha az *egyűrűzött*, *összemátkásodott*, tréfásan *mögkarikázott* lány tűt talál: lánya, ha pedig gombot: fia lesz.

Jegyességük idején egészen az esküvő utánig a fiatalok nem szívesen fogtak kezét senkivel sem, mert félték az érintéssel történő rontástól. A *tápaiak* attól tartogattak, hogy a rontó szándékú ember markában *vérfű* (*Sanguisorba officinalis*) van. Ehhez ugyanis az a hiedelem fűződik, hogy a zárat is ki lehet a birtokában nyitni. Jelen esetben azt a köteléket bontanák meg, ami a kézfogóval keletkezett.

A jegyesség hagyományvilágánál meg kell még jegyeznünk, hogy a jegykendő mellett régebben járta a *nyargalókendő* is.⁸ Még a lánynézés elején kapta a kérő ezt a piros kendőt. Kölcsönös, de nem végleges elkötelezést jelentett: a lány egyelőre nem fogad más kéroket, a legény pedig nem megy másik lány után. Ha megtetszenek később egymásnak, csak akkor kerül a jegykendő átadására is sor.

A nyargalókendőre *alsótanyaiak* még emlékeznek. Rendesen könnyű *tilorkendő* volt. Sok völegény a szép selyem jegykendőt nem akarván töretni, ezt vitte el zsebében az esküvőre. Ezt is gondosan megőrizték és a beteg gyereket később ebbe is beletakar-gatták.

⁴ Csak XV. századbeli szertartáskönyveink kezdenek beszélni a völegény jeggyűrűjéről is. Addig csak a menyasszonynak volt. *Kováts Gy.*, Házasságkötés Magyarországon. Budapest 1883, 29. *Tápén* talán még a hajdani liturgikus hagyományhoz ragaszkodtak még a múlt században is.

⁵ Boldogasszony 30.

⁶ *Kálmány* II. 219.

⁷ *Varga J.* 586.

⁸ *Kálmány L.*, Dalfejítő népszokás. Ethn. 1913, 250.

A *kézfogó*, Dugonicsnál *gyűrűváltás*,⁹ öreg alsótanyaiak ajkán *jegyváltás*, újabb uras szóval *eljegyzés* napjainkban is kisebb vendégséggel szokott együttjárni.

Debreczeni Jánostól tudjuk,¹⁰ hogy a múlt század derekán a vőlegényéknél főzött paprikást, továbbá boroshordót, kalácsot rúdra téve, akasztva legények vitték el a kézfogóra.

Debreczeni még azt is elmondja, hogy szülei hajlékában a kérők és a násznagyok mégegyszer maguk elé hívták a szégyenkező lányt. Az egyik násznagy ünnepélyesen megkérdezte: *Az Atya, Fiú, Szentlélökre kérlek, szeretőd-é ezt a jámbor ifjút? A lány: szeretöm. Sokszor így is: ha édősapám, mög édősanyám szereti, én is szeretöm. Így mondta valamikor a lány Tápén is. Erre gyűrűt váltanak, kezet fognak. Az egyik násznagy megáldja őket, és azt kívánja, hogy a szerelmük végtelen legyen mint a gyűrű, és hogy egymástól csak az ásó-kapa válassa el őket. Ezután a legény jegyruhát ígért, amelyet néha — ha a leánynak már sok ruhája volt — nem fogadtak el, hanem kanca-borjút kívántak helyette. Olykor alkudoztak is.*

1936-ban halt meg 99 éves korában egy tisztas *feketeszéli* öregasszony. Simon-Jójjárt Sándorné Dobó Katalin. Édesapja keresztnéve után inkább *Máté Kata* néven emlegették. Ő mesélgette mindig: hogy akkoriban, tehát a múlt század első felében igen egyszerűen éltek. A libákat legeltette, amikor kérébe jöttek érte. Behívták és a gügyük megkérdezték tőle, hogy jó lesz-e a kérő. Erre azt válaszolta: hogy majd megmondja édösszüleje, meg édősapja. Ezek is odafordultak hozzá: mit szól a kérőhöz. Ha kentőknek jó, neköm is jó lösz — volt a lány felelete. Olyan gyermek volt az ifjú pár, hogy csak három hét múlva ismerték meg egymást. A kis menyecskének magukszotte kelengyéje volt, szép tulipántos ládába rakva. Hozományba még csak hasas tehenet kapott. Hogy e homéroszi élet még inkább kikerekedjék előttünk, további sorsát is el kell az ő szava után mondanunk. A tanyai feleségek akkoriban még éjjel mostak, főztek, kenyeret sütöttek, nappal kint a földön segítettek, télen szöttek, közben magzatokat szültek, mint a Bölcsesség Könyvének erős asszonya. Kata néni tizenegy évi boldog házasság után megözvegyült: urát megbokrosodott lovai ragadták magukkal. Férjének öccse, vette feleségül, akit bibliai korban temetett el.

Kálmánynak alighanem igaza van,¹¹ amikor — legalábbis a maga korának megfigyelt hagyományrendjéről szólva — azt állítja, hogy „sok helyen a magyar a kézfogást majdnem házasságnak tekinti. Ha egyszer a legény a leánnyal kezettfogott, akkor már az ő szólásuk szerint *elvötte*, a leány meg *férhönmönt*. Többször hallottam ily szajáni szólásokat: *Pali mögházasodott. Kit vött el? A Géra lányt vötte el, hónap hirdetik őket*. A palóc eredetű Pécskán pedig annyira a magáénak tekinti a legény a vele eljegyzett leányt, hogy még őrzi is: a leányos háznál hál. Őrzi, hogy más el ne szeresse, úgy tekinti, mintha már az övé volna, csak még nem szabad vele.”

Még a múlt században érvényesülő népi szokásjog alapján, ami a házközösség hajdani világából maradt, a férjhezment, tehát családból kivált lánygyermek kapott ágyneműt, ruhaneműt, bútort, tehát ingóságokat, továbbá: jószágot borjút, tehenet, mert ez a fiúgyermeket illette. Ingatlant nem *jussolt*. A szegény lány sokszor a dolgos két kezével ment férjhez, meg ami rajta volt. Tréfás gonoszkodással szokták mondogatni, hogy ennek a jussa: *két lánc kaszáló, közepibe kút*. Tápaiasan: *két lánc föld, aki a büdös tóra mén veggē*.

⁹ Jólánka II. 211.

¹⁰ EA. *Ipolyi-hagyaték*.

¹¹ *Kálmány* II. 211.

ESKÜVŐI ELŐKÉSZÜLET

A liturgiátörténeti kutatásokból ismeretes, hogy a tridenti zsinat előtt a házasságot a családban kötötték.¹² Az elhatározást később *in facie ecclesiae*, másként *ante fores ecclesiae*, az Egyház színe előtt is kinyilvánították. A Tridentinum szabályozta, kodifikálta a templomi esküvőt.

Nyilvánvaló, hogy a szegedi kézfogónak jellemzett régebbi ünnepélyessége, liturgikus verete idézi egyrészt a házasságkötés régi középkori, Tridentinum előtti módját, de a török idők paphiányát, illetőleg a licenciátusok, félpapok hódoltsági világát is, amikor az elhatározott, kézfogással megerősített, talán már el is hált házasságot csak később részesítette, részesíthette a pap szentségi áldásban. A mindjárt jellemzendő *beszözmés* is valamiképpen még ennek a maradványa.

A kézfogó liturgikus hagyománya fokozatosan lankad, csak lakomajellege marad meg. Az átmenetet sajátosan mutatja, hogy századunk elején *Alsótanyán* a kérő családja vitte a szükséges eledeleket: egész, nagy fehérkenyeret, amelyet bent a Városon a kenyérsütőgetőknél vettek, továbbá egy kis hordó bort, kisebb bográcsban paprikást, kalácsot, süteményt, természetesen a hagyományos jegytárgyakat is. Egyébként még manapság is visznek legalább bort és kalácsot, bár a vendégséget már a lányok adják.

A múlt század derekáról maradt följegyzések (Debreczeni János, Varga János) tanúsítják, hogy a szegedi tájon is járta a *háztűznézés*, *háztűznéző*, amire már öregek is alig emlékeznek. *Tápén* nagyrítkán még előfordul, Ilyenkor az eljegyzett menyasszony legközelebbi atyafisága látogatta meg a vőlegényeket. Tömörkény hallomása szerint a gúgyú vezette őket.

Népünk a hosszú jegyességnek nem barátja, a fiatalok nem sokáig járnak jegybe. Különösen régebben a házasságba a gazdasági, megélhetési szempontok is fokozottan beleszóltak. Így a gazdasszonyi munkára, helytállásra is nyomban szükség volt. Az esküvőt nem halogatták tehát sokáig.

Az *összeboronált*, *összekoméndált*, tápaiasán még *összetölt* jegyeseket a múlt században *mátka* *mátkák*, nótában, régi balladában főleg a menyasszony *jegybeli mátká*, a jegyespárt *mátkapár* néven is emlegették. Állapotuk a *mátkaság*. Amikor jegyessé válnak: *összemátkásodnak*, *émátkásonnak*, *összeédősödnek*. A szót még értik, de már csak inkább hiedelmekben emlegetik. Aki ételmaradékot hagy a tányérján, kenyérével nem törli tisztára, annak a fiatalnak *rücskös lesz a mátkája*. *Tápén* a jegyben járó legények *kendős* vőlegény neve is hallható.

A polgári házasság életbelépése (1895) előtt az egyházi házasságot és a vele járó egyházi anyakönyvezést az állam jogi érvényességűnek ismerte el. Bár az egyházi házasság azóta nem kötelező, a hagyományok erejénél fogva a parasztnép még napjainkig is ragaszkodik a templomi esküvőhöz is. Az egyházi és polgári esküvő párhuzamossága természetesen a hagyomány módosulásával, új képződményekkel járt együtt. Ezekre majd mindig utalunk.

¹² Veit, L. A., Volksfrommes Brauchtum und Kirche im deutschen Mittelalter. Freiburg im Breisgau 1936, 142.

Az Egyház megkövetelte, megköveteli a házasulandóktól a *tanulás* néven emlegetett jegyesoktatást, amikor is a fiatalok az imádságban, hitben való jártasságukról tesznek tanúságot,¹³ továbbá megismerkednek a házasság, főleg a gyermekáldás kérdésében vallott egyházi állásponttal. Amikor először jelentkeznek, akkor az ő szavukkal: *szömre mönnek*. A pap beírja a nevüket: *szőregiek, tanyaiak* szerint *beszömzi* őket, vagyis tudomásul veszi, hogy jegyesek.

„Aztán szömre is vótak mán — írja¹⁴ Cserzy Mihály — a pelébános úrnál, de nem akari őket beszömedzeni.” Az esetleges házassági akadályok tisztázására szolgál a templomi *hirdetés, kihirdetés, Felsőtanyán kikiáltás, Temesközben publikáció*, az esküvőt megelőző három vasárnap nagymiséjén. Mindenki bejelentheti a papnál, ha a házasulandók között *bontó* okról tud.

A hirdetéshez országszerte gazdag hagyományok és hiedelmek fűződnek. A szegedi nagytájról azonban inkább csak *Szajánból* és *Tápérről* vannak értesüléseink. Eszerint a menyasszonynak az első hirdetésen föltétlenül ott kell lennie, hogy majdan a tojás meg ne zápúljon, ha tyúkot ültet. Ha ilyenkor elmarad a templomból, akkor rossz gazdasszony lesz belőle, és csirkéje belefullad a tojásba.¹⁵ A tápaiak szerint a fiatal pár csak úgy lesz boldog, ha ott van minden hirdetésen, de legalább a legelsőn. Nagyon szégyelli mindkettőt, amikor a nevét hallja. A lány e három vasárnap fehér szalagot font a hajába. *Csóka*i regula szerint is a fiataloknak ott kell lenniük, amikor a nevüket *ledobja* a pap. A szegedi tájjal közvetlenül szomszédos *Apátfalván* az első publikációra a szülők is elmennek. Úgy mondogatják, hogy Szent Anna asszony és Joachim is ott volt Mária hirdetésén.

Az Egyház a régebbi évszázadokban szigorúan megkövetelte a *szent idők* és *ünnepek* tisztas megülnését, és tiltotta a *méltatlan ünneplés, ünneprontás* minden megnyilatkozását. Ez a tilalom kiterjedt a lakodalom időpontjának megválasztására is. A korlátozások egyébként már a múlt században bomladozni kezdtek, de népünk tudatában, emlékezetében — ha nem is a hajdani kötelező erővel — máig élnek.

Az Egyház *szent időnek* tekinti a nagybőjti, azaz a hamvazószerdától nagypéntekig, archaikus szóhasználattal: húshagyótól húsvétig terjedő, a naptárban évről-évre váltakozó időszakot, amelyik a húsvéthoz való előkészületül, elmélyedésül is szolgál. Mindennek természetesen számos néphagyománybeli tükröződése is van. Kisebb a jelentősége az adventnak, vagyis a karácsony ünnepét megelőző négy hétnak. Méltatlan az Egyház tanítása szerint a legnagyobb ünnepek: karácsony, húsvét, pünkösd csöndjének *profán* megzavarása is.

Vannak azonban mind az egyházi, mind pedig a gazdasági évnek olyan szakaszai, amelyek bál, lakodalom tartására különösen alkalmasak. Ezek azonban napjainkban már korlátozottan kötelező erővel, csak lehetőség szerint hatnak.

Ilyen nagy alkalom volt a *farsang, nagyfarsang*, vagyis az esztendőnek vízkereszt (jan. 6.) napától húshagyó vasárnapig terjedő, váltakozó hosszúságú időszaka.

A farsang a tavasznak, új élet várásának ideje, amely minden népnél határtalan jókedvvel, féktelen mulatozással jár együtt. Mindezekről az esztendő jeles napjainál bővebben is szólunk.

A legtöbb lakodalom még a múlt században is nagyfarsangra esett. Hogy a torlódásokat elkerüljék, az érdekelteknek meg kellett beszélniök a muzsikásokkal, leendő vendégekkel, hogy a farsangnak hányadik hétfőjén vagy szerdáján legyen a lakodalom. A tájékozódás kedvéért aztán *Alsóvároson, Földéakon*, de bizonyára még más helyeken is járta az *első hetfe, első szerda, második hetfe, második szerda, ... utolsó hetfe, utolsó szerda*. néven emlegetett esküvői időpont. Aki ilyenkor nem házasodott meg, pedig már ott lett volna az ideje: *kimaradt a farsangbul*, és élettárs helyett hamvazószerdán húzhatta maga után a tuskót. Ma már a nagyfarsangnak a lakodalmazásban alig van jelentősége. Ezt az életviszonyok döntő változása idézte elő.

Másik kedvelt időszak a *zöldfarsang*, ritka nevén *báránfarsang* húsvét és pünkösd között, *kistél* idején. Ezt a szót Tömörkény helyesen így¹⁶ magyarázza: „Most áll a kis

¹³ Régebben tudniok kellett a Miatyánkot, Üdvözlégyet, Hiszekegyet, Tízparancsolatot, felsorolniok a hét szentséget.

¹⁴ Cserzy M., Kint a pusztán 19.

¹⁵ Kálmány II. 211.

¹⁶ Gerendás szobákból 95.

tél, így húsvétól kezdve május elejéig. Nem azért, mintha hideg volna, hanem mert munka nincsen.” Ilyenkor egyébként már vígan lehet sátor alatt is lakodalmazni.

Mind általánosabb lakodalmi időszakká válik a *kisfarsang*; újbor és Katalin (nov. 25) napja között. Ilyenkor a család már számot tud az esztendei munkáról adni, a termést már értékesíti és így az örömszülők a házasság, lakodalmi multság szép gondjaira nyugodtan mernek vállalkozni.

Manapság szinte kivétel nélkül *szombat* az esküvő, lakodalom napja. Ilyenkor érnek rá legjobban az emberek. A bomladozó parasztcsalád tagjai már a legkülönbözőbb foglalkozásokban keresik kenyerüket, csak hét végén lehet őket összegyűjteni. Még a századforduló táján viszont a pap megtette, hogy e napon nem vállalkozott az esketésre, mert féltette a lakodalmi mámor, álmoság miatt híveinek vasárnapi misehallgatását.

Szintén vallási megfontolások miatt nem volt pénteken és vasárnap sem esküvő. A pénteket és keddet népünk szerencsétlen kezdőnapnak tartja. Ezért tartja az *újkígyósi* példabeszéd: *olyan, mint a keddi mönyasszony*, azaz nem hívják semminek se, szerencsétlen sorsú. E napokon nem járt a legény a lányhoz sem. Valamikor be sem eresztették volna. Jellegzetes régi szőregi szokás volt, ha mégis beállított, akkor a lány fokhagymát rejtett a legény ruhájába. A csütörtök meg azért nem alkalmas, mert a lakodalom péntekre virradván, sok vendég nem nyúlt volna már ezen a napon húsételhez. Legföljebb *szőregi* özvegyemberek tartották e napon szűkebbre fogott esküvőjüket, illetőleg lakodalmukat.

Így maradt azután a *hetfe* és a *szërda*. Ezek voltak a szegedi népnek és temesközi kirajzásainak (Padé, Jázova) évszázadokon át a legkedvesebb, szinte maguktól értetődő lakodalmas napjai.

LAKODALMI ELŐKÉSZÜLET

Sütés-főzés

Lakodalmat régebben csak *újságkor*, azaz holdújuláskor, a tápaiak holdtöltén szerettek ülni, hogy a hold módjára a fiatal pár élete is teljesedjék, gyarapodjék. Itt nyilván még ősi matriarchalis hagyományok érvényesüléséről van szó.

A lakodalomnak jelentős előkészületeihez tartozik az ételről, italról való gondoskodás. Hagyományvilágában két réteget, szinte gazdasági fokozatot különböztethetünk meg.

A régebbi még a parasztelel önellátó készségéből, a kölcsönös segítség szelleméből bontakozott ki, de nyilvánvalóan az emberi szegénység is befolyásolta. Nyomaival falun, tanyán még manapság is találkozunk, de most már nem annyira társadalmi kényszer írja elő, hanem az ajándékozás, hozzájárulás nagylelkű szándékából fakad.

A lakodalom méltó megülése, az ünnepi reprezentáció eredetileg csak a közösség: rokonság, szomszédság vállvetett erőfeszítésével volt lehetséges. Így a húslevesbe való tyúkot úgy hordták össze a leendő vendégek. Az ilyen aprójószágoknak *vágó* a jázovai neve. Ezek más-más korúak lévén, bizony sokszor nem egyenletesen főttek meg. A le nem vágott baromfi az újpárat illeti. Úgy adták össze a bort, lisztet, tojást, sőt a kenyeret, kalácsot is közös munkával dagasztotta, sütötte az asszony nép. A vacsora harmadik fogásául szolgáló finomabb süteményt, főleg rétest, bélest, az egyes *házak*, tehát meghívott háznépek asszonyai sütötték. Maga a lakodalmas ház jóformán csak a borról, kásáról és a paprikásnak való jószágról gondoskodott.

Hajdani vőfélyek meghívás alkalmával lelkére kötötték mindenkinek, hogy kést, kanalat pedig hozzon magával. Ez a felszólítás nekünk furcsának tetszik, pedig nagyon helyénvaló volt. A régi időkben még nemesi családoknak sem volt nagyobb vendégeskedéshez elegendő evőeszköz-készletük. Egyébként még pár évtizeddel ezelőtt is egy tisztas tápai lakodalomban a kanál volt az egyetlen evőeszközünk.

Voltaképpen a cudar szegénységgel függ össze a *szabadlakodalom* hajdani *sövényházi*, *tápai* hagyománya is. Ilyenkor a mátkapár bizony bevallotta, hogy nincs módjában az illendő hívogatás és vendéglátás. Aki megtisztelti őket, az vagy előre küld, vagy visz magával ételt, italt. Úgy is történt, hogy a vőlegény a vőfélyvel mégis kocsira ülve elment hívogatni, de megmondta, hogy csak szabadlakodalmat tud tartani. Ilyenkor mindjárt a kocsira is rakták az ajándéku kapott vendégségre valót.

Palotás Fausztin éppen száz éves *sövényházi* élmények alapján idézi föl a *gyalogvőlegény* alakját. A szóról ugyan más értesülésünk nincs, mégis annyira beleillik a hajdani feudális környezetbe, és egyrészt népünk magárahagyatottságát, másfelől a parasztgóg könyörtelenségét olyan klasszikus biztonnággal idézi, hogy föltétlenül hitelesnek fogadhatjuk el. A gyalogvőlegény tehát olyan vőlegény volt, aki nem tudott családi tűzhelyet teremteni a feleségének, és így esküvő után őt vitték haza a lányosházhoz. „A lányosháznál utcát fordít — írja¹⁷ Palotás — a vigasság, a lányok már a sortáncot is elvégezték, de a menyasszonyt nem öltöztetik föl selyemruhájába, nem búcsúztatják el a háziaktól, a

¹⁷ Palotás F., Az én édes otthonom. 42.

vendégektől, nem ültetik föl a festett kocsi, mert nincs ahová vigyék. Nincsen új otthona, nem fogadják szerető karok a völegény házában. Macska fekszik a tűzhelyen (azaz nem ég a tűz, nem készül a lakoma), nincs ott lakodalom meg vigasság! Hazamegy hát a legény, mintha csak akasztani vinnék. Szegény szorongva, búsan bevárja az alkonyt, virágos kalapját a szemére csapva, két legénypajtásával megindul a menyasszony háza felé. Az utcákon végig, amerre elhalad, minden ház előtt kinn állnak, gúnyosan súgják utána: szegény gyalogvölegény! Hát még ami a lagziban rá vár, olyan könnyfacsaró. A legutolsó apátlan, anyátlan legény nem adja erre a fejét. Rokonához, könnyűrölő hívekhez fordul: segítsenek rajta, nem lesz senki csúfja.”

Ennek a patriarchálisabb időszaknak jellegzetes ünnepi vacsorája volt első fogásként a *dercéshurkaleves*: birkabélbe töltött áztatott kenyér és derce, azaz finomabb korpa, amelyet húslevesbe főztek bele. Ha zsírban még külön kisütötték, akkor *birka-kóbasz*, *birkahurka*, *kinyérkóbasz*, Padén *kinyereshurka* néven emlegették. „Ennek utána asztalra adatik — írja¹⁸ egy tanyai vendégségről Tömörkény — egy csomó fehér sült kigyó, kire mindenki, kik vele nem ismerősek, idegenül néznek. Ez a birkakolbasz, mely azon szakácsi fufangból keletkezik elő, hogy tejes kenyérbelet töltenek birkabélbe, s azután megsütik. Aki szereti: annak igen jó étel.” Már nekünk nem volt alkalomunk enni.

Sok helyen pacallevés került asztalra. Főztek bele dercéshurkát is.

Ha marhát vágtak, akkor köménymagos húsleveset főztek, ebbe meg zsemleket szeltek. A kifőtt marhahúst utána tejestormással tálalták föl. Ezt követte a paprikás, majdpedig a keményre főtt, olykor mézzel ízesített köleskása, amelynek eredeti mágiikus-kultikus jellege kétségtelen: az emberi termékenységét akarja biztosítani.

A kását *Tápén* a *kásástál* néven is megkülönböztetett cseréptálba rakták. Forró vajjal, mézzel megöntözték, cimettel, vagyis fahéjjal ízesítették. Mint mondogatták: *mögbabozták*. Ez a szó is kultikus célzatokról tanúskodik. A szakácsasszony a kanál hegyével virágot, rozmaringot, levelet is formált a kása tetejére. Voltak vendégek, akik annyira szerették, hogy más fogáshoz hozzá sem nyúltak. A *kásapéz* szedéséről később esik szó.

A kölesbe olykor birkahúst is főztek. Ilyenkor a paprikás elmaradt. Nyilván ez volt a legarchaikusabb lakodalmi húsétel a szegedi tájon.

A vacsora utolsó fogása volt a sütemény: a vendégektől hozott és felszolgálásig a mestergerendára dugott *köttesrétes*, *bélös*, és a nagyméretű *tutuperec*. A süteményekben átmeneti és helyi változatok természetesen adódhattak, de ezekről már nagyon keveset tudunk. Ilyen volt Padén a *gurábli* néven emlegetett, formákba szaggatott piskótaszerű sütemény, amelyet elsősorban lakodalmi ajándékba szoktak vinni.

*

Az utolsó 80-100 esztendő alatt alakult ki a lakodalom zártabb, modernebb étkezési rendje, ami nyilvánvalóan összefügg a paraszti áruterelés kibontakozásával, és a nyomában járó egyenletesebb vagyoni viszonyokkal. Az örömszülék elvileg már mindenről maguk gondoskodnak, nem számítanak az összehordásra. Sajátosan keverednek az új konvencióban természetesen a régi, hagyományos elemek (fontoskalács, húsleves, paprikás) az új polgári szállománnyal (pecsenye, cukrászsütemény, szódavíz).

A gazda, illetőleg örömapa a lakodalomra birkát, esetleg fiatal marhát, egyidős aprójószágot nevel. Ha nincs módja rá, akkor megbízható helyen, jóismerősnél, mézsárosnál gondoskodik róla. Régebben vigyáztak rá, hogy *egész* jószág húsa kerüljön asztalra, tehát hogy ne darabban, kilószámra vásárolják. Ha magának nem termett, tanyán beszerzi a finom bort is, amelynek nem szabad erősnek lennie, mert a korai ittasság megzavarná a tisztes lakodalmi együttlétet.

¹⁸ A Szent Mihály a jégben 369.

Bár a lakodalom csak a koradélutáni órákban kezdődik, mégis már *lakodalom-délben* is főzni szoktak a családtagok, násznagy, vőfély, messzi vendégek, felszolgálók, muzsikások számára. Ilyenkor az étlap: húsleves, paprikás, parasztkalács. Ha marhát vágnak, akkor a pacalleves most kerül asztalra. Ezt sokan ritka ingyencsúszként eszik. *Padén* marhahúsleves, benne piritott morzsával töltött *táska*, paprikás. *Sövényházán* előfordult, hogy ilyenkor *pacalkocsonya*, *tejesbornyúkocsonya*, esetleg *állaskocsonya*, vagyis a marha négy lábából és fejéből készült és a piacon kellő mennyiségben hozzá vásárolt kocsonyahúsból került a nép elé. Sokszor ezt a lakodalomra virradó reggelen szokták fölteríteni.

Ami a vacsora ételeit illeti, az újabb évtizedekben tyúk- vagy pulykaleves járja, csöregemetélt tésztával. Emlékeznek a *lúdgegő* néven is emlegetett csigatésztára, de ez aprólékos munkálata miatt kezd kimenni a divatból. Ha fiatal marhát vágnak, akkor ebből fő a leves is.

Következik a bográcsban, *szakácsembőrfőzte birkapaprikás*, illetőleg *marhapaprikás*: színhús, amelyhez illetlenség volna körítést adni. Legföljebb savanyúság jár vele. A vendég választhat hozzá a foszlásra sült kalács vagy friss kenyér között. Polgáriasodó helyeken, különösen ha már nem endogám házasságról van szó, az idegen vendégek kedvéért is megjelenik a pecsenye, főleg pulykasült is.

Az utolsó fogás a sütemény, édesség, amely azonban már teljesen kiszorította a rétest és bélest. Minden meghívott család hoz magával tortát, amelyet vagy a cukrászdában rendelt, vagy már maga a fiatalabb gazdasszony, nagylány is kitűnően el tud készíteni. Minden család elé a maga tortája kerül. Századunk elején *Alsóvároson* még csak a koszorúslány rendelt díszes magas tortát, a tetején cukorból való fiatal párral. Ezt lakodalomba menet a koszorúslegény vitte a tenyerén.

Említsük még meg, hogy a század elején készült olyan menyasszonyi torta, öregek ajkán *tortáta* is, amely szintén toronyalakú volt, és a vőlegény foglalkozására utaló cukorbabák, figurák (kocsi, malom, mozdony, stb.) díszítették. Az *élet fája* ősi mennyegzős szimbolikájának volt ez kispolgári utánérzése.

*

A leves főzése, a kenyér és parasztkalács, esetleg pecsenye sütése a *szakácsasszony* feladata, akinek ugyan nem ez az állandó foglalkozása, de tudományáért igen megbecsülik és messzire is elhívják. A paprikást mindig *embőrszakács*, *szakácsembőr* főzi, akinek készségében még pásztorhagyományok élnek tovább. Itt is megemlítjük, azt a hamvazószerdai szokást, hogy aki a tuskóhúzó, kormos bográccsal „hamvazó” *tápai* legénybandából leghamarabb megnősül, a lakodalmán ebben a bográcsban főzik a paprikást.

A hajdani szakácsasszonyok *Tápén* mindent keresztvetéssel illettek, amihez csak hozzányúltak: nemcsak a felhasznált ételneműeket, hanem az edényeket, szerszámokat, tüzelőt, tüzet is.

A szakácsasszony olykor már egy héttel előbb odaköltözik, vagy legalábbis odajár a lakodalmas házhoz. Ha a lakodalmat szombati napon tartják, és ez mindinkább általánossá kezd válni, akkor előtte való vasárnap délután van *Tápén* a *tésztagyúrás*, vagyis a lakodalmi leves tésztájának elkészítése. A munka *kontyalávaló* bort ivogatva, jókedvűen dalolva folyik. A végén sokszor kisebb multság is kikeveredik belőle.

A *lakodalmi kenyér*, *lagzikalács* sütése különben nemcsak a családnak, hanem a nemzetség és szomszédság asszonyainak is szíves foglalatossága. A meghívottak küldenek hozzá lisztet, tojást, köcsögben tejet.

Ez már a lakodalmat megelőző napon történik. *Tanyán* a lakodalmi kenyeret lehetőleg a hagyományos borélesztővel sütik, ha egyébként a mindennapi életben már

nem is használatos. Régebben a városi kenyérsütőgető asszonyoknál vásárolták, mert a tanyán sokáig csak rozskenyérrel éltek. Illendő dolog volt, hogy ilyenkor tisztabúzából sült kenyér kerüljön az asztalra. Tápén a kalácstésztaból először a koldusoknak készült a *kúdústuborék*, *kúdúskalács*, *kúdúsperec*, amely briós formájú, kis fonott kalács. Az alamizna ellenében a koldus imádkozott az egybekelendő házastársak boldogságáért. Sült még *perec*, briósra emlékeztető *gudúc*, tápaiasan *tuborék*, sövényháziasan *tuburék* is.

A lakodalmi előkészületekben sürgő-forgó, tápaiasan *sörpenyősködő* asszony-népnek, nemkülönbén az ott sündörgő gyermekseregnek pedig egész kemencével sült

Lakodalmi készülődés

az *elsőperec*, amely igen kapós. Tréfásan dulakodnak érte, hogy hozzájussanak. Aki ebből eszik, jó táncos lesz. Majd mindjárt a frissen sült kalácsból a menyasszonyos háztól ünnepélyesen, a később jellemzett *kendővivés* során kostolót visznek a vőlegényes házhoz is, de versengésből fordítva is. Tudnunk kell még, hogy szintén Tápén nagyobb *szakajtóperec* is sült a vőlegény és menyasszony számára. Erről a lakodalom szertartásainál szólunk bővebben.

Kláráfalván a vőlegényes és menyasszonyos ház asszonyai kölcsönösen küldenek a frissen kisült kalácsból egymásnak. Azé a dicsőség, amelyiké előbb készült el: *szere-lőmkalács* a neve.

A lakodalomban a darabokra szelt, rostába rakott, *lagzikalács* összefoglaló néven emlegetett pereccel, fölszelt fonatos kaláccsal sorba kínálják kint az utcán a lagzi-nézőket, a később még említendő *szűrösöket*, bent a lakodalomban pedig több ízben is a vendégeket. A násznép kínálását *Alsóvároson* egy alkalommal régebben maga a

vőlegény és menyasszony végezte. *Kláralfalván* esküvő előtt a felöltözött menyasszony az elébe kötött kötőből szokta végigkínálni a vendégeket.

Lakodalomban elmaradhatatlan a *magyaróskalács*, másként *vőfélykalács*, Alsótanyán *pöcsét*, Sövényházán, Tömörkényben élő ritkább nevén *szerelömkalács*: a tetején szintén a tésztafőből formázott galambok. Apácán *kúcsoskalács*, Pusztaföldváron egyszerűen *kúcs*: tetején mogyoróalakú tésztagömbökkel tüzdelik tele. Célzata már elhomályosult, de a forma szívósan él: a házasság termékenységre akar utalni. Ez kerül a nászmenetet a templomba vezető vőfély üvegének nyakára, kulcsára. *Sövényházán, Tömörkényben* az esküvőről kijövet, ott a templomajtóban az újpár törli és osztja szét a násznép között. Máshol a vőfély kötelessége, hogy az esküvő után minél többen egyenek belőle. Jellemző, de egyébként érthető helyi fejlemény, hogy *Tápén* viszont a vőfélynek a kalácsot is, bort is kezdetlenül kell hazavinnie az esküvőről, és a násznagy elé tenni. Ez a kalácsot fölszeli, és a borral együtt minél több vendéget kínál meg vele. A pap és harangozó külön is kap több helyen, így *Pusztaföldváron* a templomi szolgálatért egy-egy üveg kaláccsal koszorúzott bort. Ennek az ajándéknak *korozsma* a *sándorfalvi, sövényházi, csanyteleki* neve.

Aligha tévedünk, amikor hangsúlyozzuk, hogy a *szegedi* mogyoróskalács, vőfélykalács a Székelyföldön és más vidékeken *szentjános*, a nyugati palócoknál *örömmorvány* néven emlegetett, középkori eredetű szentelt kaláccsal azonos, és eredetileg esküvői szentelmény, *eulógia* volt. Hajdanában még az oltár előtt elsőnek a vőlegény és menyasszony evett belőle, majd a násznép is követte. A kalács és bor gazdag *szaáni* hagyományvilágára még nemsokára külön is visszatérünk.

A menyasszony ágya

A *ményasszony ágya*, olykor *ményasszonyágy* eredetileg a menyasszony kelenygyéje, ágyneműje, átvett polgári nevein *staférung, kelengye*, amelyet a lakodalom előtti napon, de sohasem kedden és pénteken fölvirágozott paarsztkocsikon vittek el új otthonába, a vőlegényes házhoz. Ez az *ágyvitel, Tordán ágyhordás*.

Az édesanya már korán megkezdte serdülő lánya számára az ágynemű gyűjtését: tollat fosztott, vásznat szőtt vagy vásárolt. Gondoskodott a ruhatárától is. Régebben a virággal díszített *ményasszonyláda* volt a kelengye megőrző helye.

Az ágyvitelnek ma már természetesen nincs meg a hajdani jelentősége, de falun, tanyán még ragaszkodnak hozzá.

A század első évtizedeiben *Alsóvároson* is járta, magunk is résztvettünk rajta. A lakodalom előtt való este, harangszó után kocsikon mentek az ágyért. Volt nagy dalolás. Megkerülték a házat, majd be akartak hajtani, a kaput azonban zárva találták. A másodszori kísérletnél hasonlóképpen. Csak a harmadszorra való megkerülés után eresztették be őket. A vőfély beköszöntötte vele jött seregét: a vőlegényt, néhány pergőnyelvű menyecskét és csintalan legényt, majd kikérte az ágyat. Leültették és kaláccsal, borral vendégelték meg őket. Annyi tréfát, pajkos célzást még a lakodalomban sem engedtek meg maguknak, mint most. Amit csak megfoghattak, ellopták az új pár számára. Majd kezdetét vette szójátékok fűszerével ízesítve az ágyért való alkudozás. A végén megegyeztek egy zacskó aranyban, ami a valóságban vadonatúj rézkrajcárosokat jelentett. A dunnát, párnát a vőlegény kötötte bele a lepedőbe. A kocsin is rajta ült. Más úton tértek haza. Régebben — mint Kovács János is megerősíti — a meginduló kocsi kerekéhez cserépfazekakat vagdostak, lövöldöztek, hogy a boszorkányokat elriasszák és így rontó szándékukat megakadályozzák. Hazaérkezve a vőfély megkönnyebbültlen jelenthette, hogy az első leckét, próbát szerencsésen kiállották.

Sövényházán a vőlegény néhány koszorúslegény és menyecske társaságában szokott az ágyért menni. Itt is minden fogható elcsennek. A házbüliek a kocsi fogott lovak elé vályogot, fatuskót vetnek, az istrángot *végetlen* csomóra kötik, a kerékszőget kiszedik. Itt is más úton térnek haza. Az ágyhozókat a vőlegényes háznál pacalból és marhavérből, tehát a már levágott lakodalmi marha veszendőbb részeitől főzött különleges paprikás várta.

A menyasszony ágyáért arany gyanánt régebben *Szőregen* is egész zacskó 1 filléres rézpénzzel fizettek, amelyet a családtagok már előre összegyűjtöttek, készen tartottak erre a célra.

Hogy a tréfássá vált vásárlást valamikor komoly egyezkedés előzhette meg, bizonyítja egy *őszentiváni* jogszokás. Ha ugyanis a vőlegény a menyasszony ágyáért tréfából, nem tréfából akárcsak 1 forintot is adott, akkor nem köteles visszaadni, ha a felesége fiatalon, gyermektelenül meghal.

Szintén Őszentivánon ágyvitel közben valaki egy kisebb párnát ki szokott hasítani, és betollazza az ágyvivőket.

Majdánban alig akarják őket fogadni, nem érnek rá. Éppen tollat fosztanak, a menyasszony ágya még nincs készen. A vőfély leül a házküszöbre és várja a jó szerencsét. Nagy nehezen mégis megindul a beszélgetés. Találós kérdéseket kell a vőfélynak megfejtene. Majd a velejött nagyszájú asszonyok is belesegítenek a vitába. Végül lepedőt terítenek a szoba közepére. Ebbe kell belekötnie a vőlegénynek menyasszonya ágyneműjét. Résen kell lennie, nehogy a pajkos asszony nép őt magát is belekösse. Végre nekiindulhatnak, a kocsin dalolják:

Este viszik a menyasszony ágyát,
Elvesztötték a nyoszolya lábát.
Addig babám nem fekszől az ágyba,
Még mög nem lösz a nyoszolya lába.

Belovai Sándor közléseiből tudjuk, hogy *Algyőn* először a *menyasszonypárna* néven emlegetett tüskés párnákat nyomkodták az ágyért jövők kezébe. Csak amikor már jól összeszurkálták vele őket, akkor adták nekik a menyasszony ágyát, bútorát. Amikor a kocsi elindult, a kerekéhez rossz cserépfazekakat vágta, hogy az új asszonynak majd szerencséje legyen.

A *szatymazi* tanyákon a menyasszonyos háznál a kaput szalmakötéllal szokták átkötözni. Ezt kell elszakítaniok a lovaknak, hogy az ágyvivők bejussanak. A vőfély köszöntőt mond:

Szöröncsés jónapot adjon az ég Ura
Szálljon a szent áldás e ház lakóira.
E házból galamb párjához költözik,
Hosszú, boldog életet adjon az ég nekik.

A galamb párjának most jutott eszibe,
Hogy biz öneki nincsen pólyhös fészke,
Melyre hű párjához nyugodalmat leljön,
Mit volt mit tönnie, szépen fölkeré engöm:

Szörözsek egy fészket néki, ha tőhetöm.
Azért tehát fejét szépen fölkeröm,
Adják ki énnéköm a menyasszony ágyát,
Teljesítsék vőlegényünk kívánságát.

Mert nekik enélkül nyugodalmuk nem lösz,
Sokat nem beszélök, mert azt nem szeretöm,
Inkább amit kérnek érte, léfizetöm.
Dicsértessék a Jézus Krisztus.

Ezután hozzáfognak a rakodáshoz. Lepedőt helyeznek a földre, belerakják az ágyneműt. Az egészet a vőlegénynek kell átkötnie. A színtalan menyecske azonban közelözik, és őt próbálják az ágyneműbe hentergetni. Ha sikerül, a boldog házasság jelének tekintik. Itt is mindent, amit csak tudnak, ellopják a fiatalok számára, és a lakodalomban, vacsora idején a menyasszony elé hordják. Végül a vőfély így búcsúzkodik:

Köszönetet mondok e ház fejének,
A ház asszonyának, mindön vendéginek,
Hogy teljesítették az én kívánságom,
Sohasem volt neköm ilyen boldogságom.
Most Isten áldja mög a kedves szülőket,
Kívánom éljenek szép hosszú életet!

Sajátos módon *Tápén* az ágyvivés a lakodalom után történik.

Újkígyóson is a menyasszony ágyáért kerülövel, nem ugyanazon az úton szoktak menni. Ilyenkor illik ellopni az előtét és piszkafát is. Ennek erotikus célzata kétségtelen. Sajátos helyi szokás, hogy amikor a menyasszony ágyát viszik, bárkinek

joga van a kocsit megállítani és hátát a lőcshöz dörzsölni. Mint mondják, ez szerencsét hoz.

Kálmány följegyzése szerint¹⁹ *Szajánban* a lakodalmi kikéréssel egyidejűleg történt a konyha szabadkéménye alatt a menyasszony ágyán való osztozkodás amelyet sok tréfás huzavona után a *nyoszolyúasszony* szokott megváltani.

Visszaemlékezések szerint a múlt század utolsó évtizedeiben a *tápai* lány stáfirungja volt 5 szoknya. Ebből 1 ünneplő *mondol*, 2 szövet- és 2 kartonkötővel. Valamennyi felsőrésszel. Kapott még 6—8 alsószoknyát, 4 pöndölt, 2 vállkendőt, 1 aljaskabátot, néhány pár papucsot és számos fejkendőt. Ehhez jött még a menyasszonyi öltözet, amely akkoriban szövetszoknyából, szövet „tesónállóból” állott. Kapott még botost, zsebkendőt, gyöngyöt és természetesen ágyneműt is.

Az esküvőt, lakodalmat közvetlenül megelőzi az a nem általános mulatság, amikor a vőlegény legényéletétől, legénybarátaitól búcsúzkodik, hasonlóképpen a menyasszony is.

Tápén századunk elején *utolsó vasárnap*, tehát az esküvőt közvetlenül megelőző vasárnap, vecsernye után, a vőlegény a kocsmába, esetleg bálba menet *éköszönt* a cimboráitól. Olykor menyasszonya is vele volt. Ez nóta után lánybarátaitól csókkal búcsúzott el.

Szőregen, Tamásfalván az esküvőt megelőző este van a *legényhálló*. Ezen lányok nem vehetnek részt, csak a legénycimborák. Iddogálnak, tökcitera mellett darva-doznak.

Amikor a lakodalom előestéjén a *tápai* lányosháznál kisül a kalács, kóstolót visznek belőle, főleg fiatalok a vőlegényekhez. Ilyenkor viszik a jegykendőt is. Innen a szokásnak *kendővitel*, *kendővivés* neve. Menetközben ezt dalolják:

Jaj de sokat fáztam, fáradtam,
Mikor házasonni akartam.
Nem tanáltam kedvemre valót,
Csak az a szeretőm, aki vót.

Az igazi menyasszony nincs jelen, de olykor egy legény menyasszonynak, egy lány pedig vőlegénynek öltözik a menetben.

Lele József és Waldmann József részletesen jellemzi²⁰ a *kendővivők* viszontagságait.

Amikor a vőlegényesház ajtaján zörgetnek, a bentiek megkérdezik őket: *kik vagytok, hunnan gyüttök?* Felelet: *szerelöm útján gyüttünk.*

Találós kérdéseket is adnak föl nekik. Ilyen: *mikor tanálkozik a kendővirág, a búzavirág, mög a szöllővirág?* A lakodalomban, mert a fehér abrosz kendővirág, a kalács a búzavirág, a szőlővirág meg a bor.

Mindenki együtt van, de a vőlegény nincs sehol. Keresik. Előbb előhoznak egy siheder legénykét. Nem vállalják. Most egy bajszos házasesembert, akit a menyecskek mindjárt ki is csúfolnak:

Nem szeretőm én.
Kopasz a feje,
Nincs ölég esze.

Hoznak még sántát is, aki természetesen csak tréfából sántikál, de az sem kell.

Végre a vőlegény is előkerül, traktálják a kendővivők minden jóval. Eszegetnek. Itt is akad azonban tréfa. Így közönséges lócéklát seletekben, tésztába göngyölvé kisütnek, és ezzel kínálgatják a vendégeket.

Közben átnyújtják a vőlegénynek a jegykendőt, édesanyjának, menyecske testvéreinek selyemkendőt, a lányoknak pántlikát. Édesapjának, más férfiaknak zsebkendőt. Adnak még kalácsot, süte-

¹⁹ Kálmány II. 213.

²⁰ Tápe. (Szerk.: *Juhász A.*) 599.

ményt, bort, rozmaringot, végül tréfából sok papírral gondosan becsomagolt dobozt, amelyben semmi sincs, vagy esetleg egy szem paszuly, két szem tökmag.

Hamarosan táncra kerül sor, ezúttal csak nótászó mellett. Amikor azonban föl akarnak az asztaltól kelni, valamelyik tréfamester már összekötötte a szomszédok lábát egymással.

A lakodalmas ház

Ha a lakodalmat télen, farsangon ülik, — ez az újabb évtizedekben már alig fordul elő — akkor az egész házat föleresztik, vagyis a tisztaszobából, konyhából, kisházból kirakják valahova a bútorokat. Régebben a szükséges padot, asztalt a szomszédoktól, rokonoktól hordták össze. *Tápén* a házat ki is meszelték a lakodalom előtt.

Zöldfarsangon, nyáron, kisfarsangon az udvarban felállított hatalmas sátor alatt tartják a lakodalmat. Olyan kocsmárostól szokták kölcsönözni a padokkal és asztalokkal együtt, aki vásárokon, régi havibúcsúkon duttyánt, azaz alkalmi vendéglőt is állított. Késő ősszel, amikor már változandó az időjárás, kályhában, paprikaszárító dobben fűteni is szoktak alatta.

A sátor fő helyén tükör, alatta van az új pár és násznapok helye. A homlokzat zöldággal, papírszalagokkal, fonalra fűzött cérnagurigákkal, olykor cérnára fűzött pattogatott kukoricával, be-dugdosott virágszalakkal, rozmaringgal van díszítve. Jut belőlük a sátor belsejébe a gerendák közé is. A sok cérnaguriga a menyasszony dús kelengyjét hivatott megvallani. Alkalmas, föltűnő helyen újabban még fölirat is: *Isten hozott*.

Öreg *tápaiak* úgy emlékeznek vissza, hogy régebben a sátort, a lakodalmas ház ablakait és minden alkalmas helyét rozmaringgal tűzdelték tele, ami tudvalevőleg a gonoszűző, egyben a múlhatatlan szeretet jelképe. Ezt viselte különben az emberráznép a kalapján, csizmaszárba dugva is. Mindenki kapott egyébként belőle, és a kezében tartotta.

A muzsikások a bejárat egyik oldalánál helyezkednek el. Asztal a vacsoraidőn kívül csak a násznapok előtt van, hogy a tánc számára minél több hely legyen.

A lakodalomban meggyújtott gyertya, illetőleg petróleumlámpa mindaddig égve maradt, amíg csak magától ki nem aludt. Néha két-három napig is világított. Úgy vélték, hogy eloltásával a fiatal pár életét rövidítenék meg.

A lakodalmi multság alatt a sátorban, szobában vert port, szemetet nótaközökben besöprik az asztal alá. Utána főleg téli időben, többször is sóval hintik tele a szoba földjét, padlóját. Ennek nyilvánvalóan mágikus célzata is volt.

A lakodalmas ház kétféle. Amelyik a vőlegényt adja, az a *legényös ház, vőlegényös ház*, Szőregen, Tamásfalván *legénylakodalom*. Ez a jelentősebb, ide többen hivatalosak, itt van a nagyobb fényesség és öröm, számosabb fiatalok, teljesebb zenekar. A másik a *lányosház, menyasszonysház*, tápaiasan *lányhálló*, Szőregen, Tamásfalván olykor *lánylakodalom*. Az előbbi vendégeinek *vőlegényös násznép*, Szajánban *kérőnép*, az utóbbinak *ménnyasszonyos násznép*, Szajánban *ménnyasszonysháznép*, Tápén *lányhállós vendég* a neve. A lakodalomra összehívott vendégsereg a *lakodalmasnép-násznép*, deákos vőfélynyelven *frekvencia*. Olykor részletezve is: *asszonyos násznép, embőrnásznép*.

Mint már többször is mondtunk, régebben nem személy, hanem *ház* szerint szólt a meghívás, amelybe beleértették a meghívott házaspár minden *neveletlen* gyermekét, a vele élő apját, anyját, unokáját, béresét, szolgálóját. A házaspár gyermekeire — ha szüleivel együtt lakik és egykenyeres velük — szintén érvényes, az öregeknek szóló meghívás. Ha azonban már nem lakik szüleivel vagy már külön kenyéren élnek, akkor külön meghívás illeti. A legényfiak és nagylányok Alsóvároson, Tápén már előzőleg kijelölik azt az egyébként sokszor nem hivatalos lányt vagy legényt, akit a vőlegény köteles a lakodalomba párjukul meghívni. E meghívás elől való kitérés halálos sértés, különben azonban egyik felet sem kötelezi továbbiakra.

A meghívottak között vannak egyébként általában másodunokatestvéri fokig az örömapa és örömanya nemzetsége, továbbá a nászok, komák, ház-, tanya-,

olykor föld-, és szőlő-, szérűszomszédok, jóbarátok. Az atyafiságból azt is meghívják, akivel haragban vannak. Ha eljön: őszinte kibékülés következik, ha nem: a harag most már engesztelhetetlenné válik. A meghívások a legújabb időkben mind szűkebb körre korlátozódnak.

A meghívott vendégek mellett a parasztlakodalom hagyományos összképéhez hozzátartoznak a *lagzinézők* is, vagyis hívatlan, de a lakodalmas háznál, főleg a menyasszony indulására, illetőleg a vőlegényesházhoz való érkezésére összeseregülő népség, leginkább nők.

A menyasszony hazahozatala és a vacsora közötti időben egy *nóta* a lagzinézőké. Ilyenkor kint az udvaron a muzsikások nekik húzzák: a lagzinézők bejönnek, és egymással táncolnak, de sokszor a lakodalmas néppel is. Ez a *lagzinézők nótája*, amely az iratlan szokásjog alapján megilleti őket. Ha farsangon hó esett, az udvaron előre eltakarították a kedvükért, hogy legyen helyük táncolni. Közben megkínálják őket borral és lagzikaláccsal is. Ez utóbbit rendszeren rostában viszik ki hozzájuk. Csak utalunk a rostának a néphagyományban való bajelhárító szerepére. A kínálgatás természetesen az utcán maradtakra is kiterjedt. Tápén a Rákóczi marssal emlékeztetik őket, ha nótájuknak vége, hogy elmehetnek.

Egy régebbi feljegyzés szerint²¹ a tanyán „a lagzinézőknek bort is adnak ki, módosabb helyeken vödörben vagy köcsögökben, amelyekbe négy-öt darab nádcsovét tesznek, hogy mindenki kedvére szívhasson belőle. Annak a hívatlan vendégnek, aki a lagzinézők nótája után is bent ragad a lakodalomban, *szűrős* a neve. Titokban megszólják ugyan, de nem utasítják ki: elfér a többi között. Tápén azonban vacsora előtt a szűrösöknek marsot húznak: kívül tágasabb!

Módosabb *alsóvárosi* lakodalmakban még a század első évtizedeiben is járta, hogy rendőrt fogadtak az ajtóba, az ittas vagy izgága lagzinézők távoltartására. A rendőr örült a feladatnak, hiszen inkább vendégnek tekintették. Dolga sem igen akadt.

Alig hinné az ember, hogy ez a barátságossá, szinte tiszteletbelivé enyhült szolgálat az önkényuralom basáskodásának emlékezetét őrzi. „Ha külvárosi gazda — írja²² a múlt század ötvenes éveiről Reizner János — lakodalmat tartott, azt is be kelle jelteni és az örömszülék kezeskedni tartoztak arranézve, hogy azon az éjjelen a szomszédos épületek ki nem gyúlladnak. De azért két rendőr a vigadók közt kellemetlenkedett reggelig. Lesett minden szót, élcet, ami a társaság körében elhangzott. A kémkedés valóban elviselhetetlen helyzetet teremtett.”

²¹ Tanyai lakodalom. SzN. 1896, 70. sz.

²² Reizner III, 89.

ESKÜVŐ, NÁSZNÉP

Az esküvő és lakodalom évszázados rendjét, menetét, játékát módosította, sőt megváltoztatta népünknel is a kötelező *polgári házasság* életbelépése (1895). Most már törvény írja elő, hogy ennek meg kell előznie a templomi esküvőt.

Azelőtt az egyházi szertartás már délelőtt, sőt reggel megtörtént. Vőlegény és menyasszony, továbbá násznépei külön-külön indultak útjukra, és megbeszélt időpontban csak a templom előtt találkoztak egymással. *Tápén* úgy illett, hogy a vőlegény és násznépe érkezzék előbb az esküvőre. A sekrestyében várahoztak, majd a templomban eléje mentek a bevonuló menyasszonyos násznépnek. Esküvő után megint szétváltak, mintha semmi közük nem volna egymáshoz. Dél után mentek el, azután ünnepélyes menetben, szigorú szertartásossággal a menyasszonyért. A polgári házasság törvénye óta délelőtt, *ásotthalmiak* ajkán *esküdélelőtt* van a *polgári*, délután a templomi szertartás. Az elsöre a fiatalok nem öltöznek föl ünnepélyesen, és csak a tanúk, azaz a násznagyok vannak velük. Természetesen más az a napjainkban, szemünk láttára bontakozó gyakorlat, hogy falusiaknál, parasztoknál is elmarad az egyházi esküvő, és a hagyományosan viselkedő násznép a díszbe öltözött menyasszonnyal, vőlegénnyel éppen olyan ünnepélyességgel vonul föl a házasságkötő terembe, mint azelőtt a templomba. Voltunk *Kisteleken* ilyen esküvőn: a vőfély még nem dolgozta át mondókáját és teljes egészében a hagyományos, templomi szertartáshoz igazodó versezetet mondogatta. Az emberek nem ütköztek meg rajta, így érezték — nyilván már csak átmenetileg — helyénvalónak. Az anyakönyvvezetőt most már éppúgy meghívják a lakodalmi vendégségbe, mint azelőtt a papot.

Sajátos fejleményekkel járt az utóbbi évtizedekben a polgári házasság a tanyavilágban, illetőleg a belőlük újabban alakult tanyaközségekben.

1960 őszén néhány héten belül voltunk lakodalomban, éspedig lányosháznál *Domaszéken* és *Tázláron*. Máshol már elmondtuk, hogy a tázlári bucca is alsótanyaiakból népesedett be. Mindkét helyen a polgári házasságkötést a lányosháznál azonnal követte a lakodalmi mulatság. Nagyjából meg is volt itt minden, még a menyasszony tánca is. Utána azonban a vőlegény kivált a násznépből és egyedül, azaz társaság, kíséret nélkül ment haza szülei hajlékába. Pár nap múlva azonban jött az egyházi esküvő, majd most már a legényes háznál megtartott igazi lakodalom. Ekkor már a menyasszony természetesen uránál és urával maradt.

Szokatlanoknak és esetlegesnek éreztük az egészet, de erősítették, hogy az újnak érzett kezdeményezés már hagyománnyá kezd válni. Először arra gondoltunk, hogy talán a hatalmas tanyai távolságok magyarázzák ezt az új fejleményt: egy napba bajos beleszorítani a polgári házasságkötést, a menyasszony kikérését, majd a templomi esküvőt, sőt azután még a kárlátót is. Így aztán csakugyan nem sok idő marad a társas együttlétre, mulatságra. Így is sántít a hagyomány, de mégis valamiképpen érthető. Mindenesetre azonban nem ez a fő ok.

A legfontosabb ösztönzés az, hogy itt jómódú családokról van szó, amelyek polgáriasodásuk ellenére is, ki akarnak tenni magukért: ragaszkodnak a hagyományos, nagy vendéglátáshoz. Vegyük még hozzá, hogy Domaszéken egyetlen lány ment férjhez. A legényes házban megült lakodalom mindig mozgalmasabb, teljesebb, hagyományörzőbb. Most a lányosháznál is valami hozzá hasonlót szeretnének ünnepelni.

1968 őszen, szombati napon legényesházhoz voltunk hivatalosak egy *balástyai* lakodalomba. Megtudtuk, hogy előtte való szombaton a lányosháznál is volt már lakodalmi vendégség, hogy az ottani násznap is ünnepeljen. Rövid időre a vőlegény és menyasszony még az esküvőruháját is magáravette. Jelen voltak a vőlegény szülei, testvérei és násznagya. Vendégség után a vőlegény a maga hozzátartozóival, de a menyasszony nélkül, visszatért szülei hajlékába. Egyházi esküvő nem volt.

Most pedig a legényes háztól elmentek a menyasszonyért. A lányosháznál nem volt semmi ünnepi külsőség, csak borral, süteménnyel kínálták meg a vőlegény násznapját. Nem volt búcsúzkodás sem, csak kikérés. Ezután a polgári házasság megkötése következett. Utána a termelészövetkezet áldomással köszöntötte az ott dolgozó fiatalokat. Említésre érdemes még az is, hogy ezúttal a menyasszony szülei, testvérei, násznagya jöttek el a legényes házhoz lakodalmazni.

Az esküvő hagyományvilága, szimbólumrendszere tehát egyes külsőségeket (vőfélymondóka, lakodalmi virág, menyasszonytánc) nem számítva, módosabb tanymai népünknel is már lényegében a múlté. Elvesztette kozmikus jelentőségét, mert a régi mágikus-szagrális világkép már nem áll mögötte. A mulatság hangulata inkább egy névnap, vagy termelészövetkezeti közös vacsora közvetlen, meghitt jókedvét idézte, semmint a régi lakodalmak megilletődött, érzelmi szélsőségek között hullámzó, főszege és vaskos megnyilatkozásait. Így az esküvő és lakodalom kultikus mozzanataitól megfosztva, polgári banketté üresedett, de kétségtelenül közvetlenebbé, melegebbé, maibbá is vált.

Népünk polgárosodásáról tanúskodik az *esküvői kép* is. Amíg a század elején az öregek még irtoztak attól, hogy fényképet készítsenek róluk, mert ez hiedelmük szerint hamaros halálukat idézte volna elő, addig az utolsó félszázad alatt az esküvői és családi képek készítése egyetemessé vált. Tanymáról is bejönnek a Városba levétetni magukat.

Olykor a menyasszonyi koszorútól övezve keretezik be és ágyuk fölé, a szoba falára akasztják. Csanádapácán *rakottkép* a neve. A halál hiedelemvilágánál bővebben is szólnunk arról, hogy a megözvegyült férfi második felesége az esküvői képet vagy levéteti a falról, vagypedig kiszúrja rajta elődjének szemét.

A fiatalok az esküvő napjára meg is fürdenek. Ennek régebben kultikus színezete lehetett. A testi tisztálkodást reggel a gyónás, áldozás követte, illetőleg követi. Régebben ilyenkor megengesztelték szüleiket, de a többi családtagokat, még a fiatalabbakat, sőt a bérest, szolgálót is.

A parsztlakodalom még századunk első felében is sokat őrzött a barokk ünnepléses vonásaiból, a reprezentáció készségéből. A lakodalmasház szinte színében megváltozott, mesebeli királyi rezidenciává szépült ezen a napon, a vőlegény öröme napján, akit *sövényházi*, *temesközi* népünk ilyenkor máig *kiskirályfi*, *kiskirályunk* néven is emleget.

A lakodalom érzelmi végleteivel: az ünnepléses-szagrális és a groteszk-féktelen mozzanatok együttesével is megragadó.

Vőfély, lakodalmi tisztségek

Valósággal külön udvartartás kerekedett ki a menyegző és lakodalom alkalmi tisztségeiből. A násznagyok és vőfélyek, a principálisok és ország szolgálói, továbbá a koszorúspárok és a násznép szintén átéreztek, hogy itt egyszeri, soha meg nem ismétlődő eseményről, nagy ünnepről van szó. A kötött rend, a sok jelképes mozdulat és cselekedet szintén túlmutatott a hétköznapi megkopott világán.

Legelső közöttük a *vőfély*, aki napjaink átalakuló társadalmában, polgáriasodó viszonyok között is falun, tanyán foszlányaiban még őrzi a tisztességes hagyományt, a lakodalmi illendőséget. Gesztusai és dikciói sokszor már elavult formákat idéznek. Mégis ragaszkodnak hozzájuk, hiszen a fiatalok a legnagyobb emberi tradíciónak, az életnek folytatására és betöltésére szövetkeznek egymással. Erről még szó esik.

Kopasz Márton felsővárosi vőfély társával
(1870 tájáról, családi kép)

Kisteleki vőfélyek

A vőfélység személyes rátermettségen, leginkább a *poétás* természetén múlik. A poétás, poétázó embernek, vagy akár asszonyfélének nótás a kedve, mindenre tud kádenciát, tápaiasan *kátánciát*, vagyis mindenre azonnal kész nála a felelet, szellemes visszavágás. Bölcs humorával páratlan helyzetekben is fölatalja magát: ünnepélyes és dévajkodó egyszerre.

Rendszerint valami idősebb, tapasztaltabb vőfély mellett, *kisvőfélyként* kezdi még legényke korában. Inkább a célszerű szögényembörök rendjéből kerül ki, az örömapa általában egy mázsa búzával, vagy ennek megfelelő pénzzel jutalmazza. Gazdagabb fiak ritkán vállalkoznak rá, még ha kedvük, tehetségük volna is hozzá. Ezekből inkább násznagyok lesznek, akik kérdéseikkel, furfangos intézkedéseikkel, sokszor próbára teszik még a legfortélyosabb vőfélyt is.

Némelyek házasságukkal búcsút mondanak a kedves passzióknak. Ismét mások csak öregségükre

tudják abbahagyni. Ilyen volt az *alsóvárosi* Halász Kovács Máté,²³ aki félszázadon át, 1940 tájáig legalább másfél ezer menyasszonyt vezetett oltár elé, és szolgálta a fiatalok lakodalmi tisztességét. Az ilyen vőfélyt éppen ezért a magánéletben is becsülik, szeretik, de tartanak fölvágott nyelvtől is.

A múlt század derekán híres alsóvárosi vőfély volt az aprótermetű *Csiribis* Jóska, akinek igazi nevére már nem is emlékeztek. *Felsőváros*on Vetró Lőrinc jeleskedett. A századfordulón az *alsóvárosi* Vajas József, Rúzsza József, később a már említett Halász Kovács Máté, Barna Imre, a *tápai* Ördög Sándor, aki köszöntőit énekelve mondta, a *domaszéki* Németh Antal, Lakó Imre, a *mórahalmi* Pálffy Ferenc, Farkas Antal, a *balástyai* Molnár Pál és sok más.

Tudományuk forrása a szóbeli hagyomány és személyes rátermettség mellett a *vőfélykönyv*²⁴ volt, amelyet néha kívülről is megtanultak, de pályájukon legtöbbször teljesen átformálták.

A szegedi tájnak első ismert vőfélyes megnyilatkozása, emléke *Tar Benedek* házassági éneke, az *Adhortatio mulierum* (1541).²⁵ Inti benne a férfinépet a *Simon bíró* néven emlegetett, férjét kemény kordában tartó asszonyféléltől:

Bölcsnek ő mondási nekünk azt jelentik,
Hogy minden kazdagság atyátul hagyaték,
De az jó házastárs istentől adaték
És minden illetők nekik megáldaték.

Ez világnak semmi ő nagy kazdagsága,
Kinek házánál nincs jámbor házastársa;
Nincsen nyugodalma és nagy nyájassága,
Nincs baráti között semmi vigassága.

Csuda szép iletek egyes madaraknak
És vadon erdőben járó szép vadaknak,
Kiki mind hasonlót keres ő magának,
Publikán nem véski baglyot ő társának.

Tudjátok úgy illik ifjú aggal öszve
Mint az ikes sólyom az bagoly físzkébe,
És iltek akkor leszen egyességben,
Mikor il báránynyal farkas békességben.

Vigyétek esztökbe ifjak magatokat,
És úgy tanítsátok házas társatokat,
Gyakran üsse nékik sompálcza hátokat,
Hogy ők ne jargalják csak az piacokat.

²³ 50 esztendő — 1500 menyasszony. Nyugalomba vonult Alsóváros utolsó hivatalos hívogató vőfélye. Délm. 1941, 84. sz. *Papp Z.*, A vőfély. Délm. 1970, 248. sz. Halász Máté 1944 nyarán bombatámadás áldozataként halt meg.

²⁴ Szegeden az idők során számos vőfélykönyv jelent meg:

Vőfélyek kötelessége, mely a Lakadalmasoknak Mulatságokra kinyomtatott. Szeged, é. n. Grün Orbán.

A vőféli tisztségben eljárók kötelességei, mely forgolódók kedvéért készítette egy verselő. Szeged, 1875.

Huszár M., Az értelmes ifjúság legújabb vőfélykönyve. Szeged, é. n.

Legújabb alföldi vőfény-könyv. Összegyűjté: Több tapasztalt vőfény. Szeged, é. n. Traub nyomda.

Párducz V., Adai Vőfénykönyv. Szeged, é. n. Traub nyomda.

Alföldi vőfény-könyv. Írta *Vetró Lőrinc*, Szegednek szülöttje, több lakodalmak verselő vőfénye. Budapest, é. n. Rózsa Kálmán.

Bakó A., Alföldi vőfélykönyv. Szeged, é. n. Endrényi Imre. Második kiadásának címe: Alföldi vőfélykönyv. A legrégebbi hagyományok, szokások szem előtt tartásával a legújabb népszokásokhoz és polgári házassághoz alkalmazta *Bakó Antal*. Szeged é. n. Bartos Lipót.

²⁵ *Régi Magyar Költők Tára* II, 153. Vö. még *Waldapfel J.*, *Simon bíró* és suskás. MNY. 1937, 236.

Sietnek öltözni, piacra ha mennek,
Alá-fel ólálnak, ifjakat szemlélnék,
Szöm-hunyorgatással túlök jegyet vesznek,
Kiből örök szégyent magoknak ők lelnek.

Regulátok menyek, ti meghallgassátok, —
Uratoknak nevét úgy oltalmaztátok,
Hogy az éh keselyő ne szálljon reátok,
Gyakran kezetekben forogjon rokkátok.

Azt jól látjuk mostan, nincsen tisztességek
Az jámbor fírjeknek, nincsen böcsületek,
Mert az új menyeknek nincsen fejedelmek;
Ingyen majdan Simon bíró leszen bennek...

Ez éneket szerzék az Mező Szegedön
Szent Mihály havának legelső hetiben,
Ezeröttszáznegyven és egy esztendőben,
Az ki ezt szerzette, versben nevét tőtte.

Pálffy Ferenc mórahalmi vőfély (1910 tájáról, családi kép)

A még idézendő szertartásos szövegek mellett, már most utalunk előre az alkalmi rögtönzésekre, rövid rigmusolásokra is, amelyekben sok az egyéni lelemény. Íme néhány dikció Halász Máté ajkáról:

A násznép elindulásakor:

Madár száll a fatetőre,
Most mögyünk az esküvőre.

Aranybárány, aranykos
Esküvőre mögyünk most.

Piros rúzs borulóba,
Mostan vagyunk indulóba.

Menetdícsérő:

Piros rúzs pomádé,
itt mög a szép paradé.

Sárgarépa csinált virág,
ez a sereg tiszta virág.

Párdícsérő:

Három icce köleskása,
A menyasszonynak nincsen párja.

Túl a vízön, mög innet,
Tégöd a konty mögillet.

Esik eső csakúgy szakad,
Egy legénynek szíve hasad.

Sárga patkó, réz a széle,
menyasszonynak kék a szöme.

Sárgadinnye, görög dió,
A vőlegény rúzsabimbó.

Böcsületös egy pár személy
Mindkettő sokáig él.
Éljenek holtuk napjáig,
Boldogságban mindvégéig.

Koszorúslányra:

Koszorúslány szerelme
Korpából van keverve
Minnél jobban keverik,
Annál jobban szeretik.
Koszorúslány, mög a vőfély,
Tündökölnék, mint a napfény.

Az esküvőről megérkezve:

Három falu, hat határ
a mi szívünk is egy mán.
Sem bíró, sem a pap,
minket el nem választhat.
Ásó, kapa választ csak el,
fekete föld hervaszthat el.
Itt az öröm, itt a haszon,
mögesküdütt a menyasszony.

Már a második világháború gondjait idézi:

Légy búven ellátva cukorral, zsírral, fával,
tudd fizetni adód, jó bő pótagóval.
Kerülje el házad, a háborús bomba,
Részeseülj biztos légótalomba.
Lögyön idegön túled a cifra kórság,
az életre túrés a legjobb orvosság.

A *vőfély*, de *Balástyán*, *Sővényházn*, a Temesközben: *Kláráfalván*, *Szajánban*, továbbá *Békéssámsonban* váltakozó névvel *ország szolgája*, a lakodalmak szertartásmestere. Gondoskodik arról, hogy a menyegzőn a régi tisztes hagyományok, szokások a maguk csorbítatlan épségében érvényesüljenek. E tradíciók jelentésével már sokszor a násznép, sőt maga a vőfély sincs tisztában, mégis érzik, hogy ezeknek valamikor különös hivatásuk volt: hangsúlyozták az ünnepi esemény magasztosságát, a mátkapár oltalmára szolgáltak, a kedvező körülményeket mágikus eszközökkel elősegítették, a rontó szándékot pedig megakadályozták. A régi előírásokat tiszteletben kell tehát tartani. A vőfély a házasodásnak és lakodalomnak egyes mozzanatait versezettel, rigmusokkal kíséri, amelyek nemcsak gyönyörködtetni akarnak, hanem a költészet egyik ősi hivatásának megfelelően varázsló célzataik is vannak. A vőfély az érdekelt személyeknek: vőlegénynek, menyasszonynak, örömszüléknek szószólója. Ő áll helyt, ő beszél a menyegző hősei helyett. Ő az, aki intézkedéseivel és szavaival az események megfelelő lefolyását biztosítja, kultikus rendbe és egységbe foglalja. Bibliai párhuzamaival archaikus céltatok szerint Istent akarja idézni, hogy együtt legyen a fiatalokkal, akik az Ő dicsőségére szövetkeztek egymással. A vőfély szerepében tehát van valami a primitív mágusok és a középkori énekmondók hivatásából, feladatköréből.

Régebben, különösen a vőlegényes háznak, két vőfélye is volt: az *öregvőfély*, újkígyósi névén *magyvőfély*, és a fiatalabb *kisvőfély*, akik együtt hívogattak, a szolgálatot mindig megosztották, és a lakodalmi vacsora alatt *poétáztak*, öreges szóval *fakturáskodtak*, azaz szikrázó szellemességgel vitáztak, társalogtak egymással, meg a násznagyokkal. Máskor, főleg a *Temesközben* az *öregvőfély* tartott rendet a lakodalom sokféle tisztje között is, általában azonban a násznagy parancsolt nekik. A *kláráfalvi* lakodalomban a násznagy így hívja elő a vőfélyt szolgálatának teljesítésére: *hun az ország szolgája?* Ilyen volt több is.

A *tápai* és *hajdani gyevi* menyasszony különös szolgálatára a *táncmestőr* volt rendelve. Tápén a harmincas években még mi is találkoztunk vele. Már fiatal házasember, aki állandóan a menyasszony kíséretében volt: zsebkendőjénél fogva vezette, mindig figyelmeztette, hogy a küszöböt bal lábbal lépje át. Ő szedte le fejről a koszorút és tekerte kontyba a haját. Erről a maga helyén bővebben is szólunk.

A *temesközi láncmestőr* a garázdálkodókat, és akik nem akartak táncolni, a násznagy parancsára tréfából láncra verte.

A *kuppantyús* valamikor a gyertyára vigyázott. Mindig idejében szedte el a hamvát, nehogy tűz támadjon.

A lakodalmi asztalt a *kutyaszénázó* takarította le.

A *dőghúzó* vezette, vonszolta ki a régi lakodalmakból a részegeket.²⁶

Valamelyik bornemissa családbeli a csapra vert hordót szokta kezelni, és a bort szolgálja föl dugótlán üvegekben az asztalra. Ezeket az üvegeket a *gyeviek* szerint azért nem szabad dugóval bedugni, hogy a házasság meddő ne maradjon. Itt szólunk arról a tréfás hiedelemről, hogy a menyasszonynak csak úgy lesz majd sok teje, ha a lakodalomban minél többször minél többet isznak a vendégek. A felszolgáló neve *csapos*, *csapláros*, *kulacsmestőr*. Az *udvaros* arra ügyelt, hogy a felfordult háztájék rendben legyen: ellátta a jószágot, vigyázott a tűzre. Ez a tisztség ritka volt.

Csak Tömörkény kézíratos szegedi tájszógyűjtéséből ismeretes, de más forrásokkal, öregek visszaemlékezéseivel nem tudjuk támogatni, hogy a hajdani szegedi lakodalmakban a rendre ügyelt föl és a gyerekeket tartotta kordában a *bánáti násznagy*, másként a *kunkapitány* is.²⁷

²⁶ EA. 2809. *Kálmány*.

²⁷ *Csefkó Gy.*, *Kunkapitány*. MNY. 1926, 269. Nem hoz szegedi adalékokat.

A vőfély címere a *vőfélyvirág*, a *vőfélykendő*, a felszalagozott *vőfélykalap* és a szintén fölpántlikázott *vőfélypálca*.

A vőfélyvirág a vőfély mellére, kalapjára, olykor pálcájára is tűzött, pántlikával ékesített, máshol már leírt színes művirág. Minderről a menyasszony gondoskodik. *Padén* a nagyvőfély a kalapján jobb felől viseli a virágot, a kisvőfély pedig bal felől. *Csókán* a vőlegényes ház vőfélyének virága, pántlikája kék, a menyasszonyos házé pedig rózsaszín. *Pusztaföldváron* egész esküvő és lakodalom alatt még fehér melleskötőt is visel.

Sövényházán, Tápén, de máshol is a vendéghívogatás azzal kezdődik, hogy a vőfély megjelenik a menyasszonyéknál és *kikéri* tőle a virágot:

Áldassék az Isten dicsőséges neve,
Ki idevezérelt e bizonyos helyre,
Melyre vőlegényem kívánja, hogy érjek,
Hogy itten magamnak címereket kérjek.

Kérem szeretettel hát kegyelmeteket,
Ne tartóztassanak sokáig engemet!
Szolgáltassák kézhez azon címereket,
Mellyel megtiszttelek sok szép vendégeket!
Jónapot kívánok!

Amikor a menyasszony föltűzte neki, így köszöni meg:

Köszönettel veszem e szép ajándékot,
Mellyel felcifrázta az én ruháimat.
Adjon Isten érte ezerannyi jókat,
Holtod után pedig örök nyugodalmat.

Békesség adassék e házigazdának,
Ki ily személyt nevelt, de nem önmagának.
Áldás és békesség az édesanyának,
Mely tiszteletre vagyon leányának!

Most nyomban meg is szokta hívni a menyasszonyt az esküvőre. Csak ezután kezdődhet a vendégek, helyesebben a már említett *házak* hívogatása.

Ezzel szemben a Városban Kovács János szerint a virágok beszerzése és a vőfélyek felvirágozása a múlt század utolsó évtizedeiben a koszorúslányokra tartozott. Hallgassuk meg: „A vőfélyeket a nyoszolyulányok virágozzák föl a hívogatás napján, mely rendszeren a lakodalom napját egy héttel megelőző vasárnapon kezdődik.

A fölvirágozás napján a vőfélyek ünneplő ruhában és a dísz kedvéért pálcával kezükben megjelennek a menyasszonyos háznál, hova következőleg köszöntve lépnek be:

Dícsérjük a Jézust, az Úristen fiát,
Terjessze e házban az ő szent malasztját.
Engedelmet kérünk illő alázattal,
Hogy belépni merünk ilyen bátorsággal.
De mivel N. N. vőlegényünknek vagyunk küldöttjei,
Ki szép menyasszonyát tisztelettel kéri,
Hogy hétfőn mint illik katolikus szűzhöz,
Járulván buzgón az Oltáriszentséghez,
És aznap tíz órára szent eskütételre
Ott jelenjen meg a szent oltár elébe.”

Ezután kéri, hogy a nyoszolyulányok tűzzék föl nekik a virágot. A már egész halom virággal itt tartózkodó nyoszolyulányok most előlépnek és megkezdik a fölvirágozást, mely abból áll, hogy a vőfélyek kalapjára, annak karimáját átölelő *bóti virágot*, *csinált virágot* kötnek, és ezenkívül a mellükre a mándli baloldalára hasonló virág kerül tenyérnyi széles, bokáig leérő kék- vagy rózsaszín selyem pántlikával, kezükbe pedig egy citromba, régebben almába szúrt 40-50 cm hosszú rozsmaringágot kapnak.

A fölvirágozás után a nyoszolyulányok hazasietnek, mert a vőfélyek most ott kezdik meg a hívogatást. Amint kilépnek a menyasszonyos háztól — gonoszúzó célzattal egy-két pisztolydurranás jelzi ezt — azonnal a lányok lakása felé tartanak, és oda a következő rigmussal köszöntenek be:

Szöröncsés jónapot kívánunk Istentől,
N. N. vőlegényunktől jövőnk küldöttségből,
Engedjék meg, kérjük kedves leányuknak,
Mint szép menyasszonyunk nyoszolyúlányának,
Hogy ránk következő hétfőn tíz órára
Násznépünkkel jöjjön az Isten házába.
És ugyanaznap délután két órára
Szintén megjelenni a vig lakomára,

Az új házaspárnak öröme napjára
S a többi ifjaknak nagy buzdítására.
Gondunk alá vesszük, mi is majd ott leszünk,
Addig is az Isten maradjon melénk.

Ezután következik a násznagyok, végül a házak meghívása. Ez Tordán így hangzik:

Jónapot! Hogy vannak, mint vannak, hogy szolgál az egészség? Örülök, örvendök, hogy friss jó egészségben találtam kegyelmetök hajlékát.

Dicsérom az Atyaistent, aki münket teremtött.
Dicsérom a Fiúistent, aki münket mögváltott.
Dicsérom a Szentlélek Úristent, aki münket mögszentölt.
Dicsérom a Szentháromságot, mert ú rördölte el a szent házasságot.
Dicsérom a Boldogságos Szűz Máriát, aki szülte a világ Mögváltóját.

Tisztölöm a háznak urát, asszonyát és egybelévő családját. Miáltalunk fölszólítja magukat N.N., ha nem vetik mög kegyelme hajlékát, mint ahogy ú sém vetötte mög a kegyelmetökét, szívesen elvárja kegyelmetöket egy pár tál ételére és egy pár pohár borára, az ú fia, leánya öröme napjára, úgy mint szombat délelött 10 órára. Dicsértessék a Jézus Krisztus!

A mindszeinti vőfély hívogatója szinte szóról-szóra egyezik a tordaiéval, de ő a végén ezt is hozzámondja:

Nem vagyok én holló, hogy én itt maradjak,
Hogy én ezön háznál eledelre kapjak,
Hanem az utamban visszafordulok,
Az Isten oltalmába ajánlom Magukat.

Tápén a vőfély társaságában levő vőlegény efféle szavakkal külön is meghívja a családot: *nagyon szépen tisztöli kendtöket édösapám, édösanyám, mög én is, hogy az esküvöre, az esteli vacsorára, mög a további mulatságra egyék (eljöjjön) kendtök.* A lányosházhoz olykor a menyasszony egymaga, vőfély nélkül hívogatott.

A századfordulón még voltak — nagyon meghitt rokonok, barátok számára — tréfás hívogatók is, mint ez a tápai:

Fekete kánya, kanliba,
Gyék kendtök a lagziba.
Ha gyüm kendtök, lösz kendtök,
Ha hoz kendtök, ösz kendtök.

Újkígyóson, Tápén a meghívott házak legényeinek, nagylányainak külön meghívás járt, akik megrevezték, hogy a vőfélyeknek kiket kell még a lakodalomba párjukul meghívniok. *Szöregen* valamikor a vőfély hívogatta a családokat, két kardos legény a vőlegény, a nyoszolyúlányok pedig a menyasszony kortársait, cimboráit. Ha a *szőregi* család megköszöni a vőfély fáradozását, annyit jelent, hogy nem megy el a lakodalomba. Az ilyesimből könnyen támad egész életre szóló neheztelés. Ezért legföljebb csak gyász, beteg családtag, nagy szegénység miatt utasíthatják vissza a tisztos meghívást.

A *lakodalmi virág* föltüzése temesközi, így klárafalvi népünknel még megörizte egykori szertartásos menetét. Ennek *bokrétaköszöntés* a neve.

*Majdánban*²⁸ a lányosháznál a koszorúslányok nevében a vőfély így köszönti föl a virágot:

Dicsértessék az Úr Jézus neve,
Kivel töltsék be mindnyájunknak szíve.
Akinek búja van, fordítsa örömmre,
Itt e házban ne legyen bús senkinek a szíve.
Éljen!

Egy kis csöndet kérek, a nyelvek nyugodjanak,
És a hegedűk is békével maradjanak.
Mert kipróbált nyelvem most indul szólásra,
Kérem figyeljenek csökély szavaimra.
Éljen!

Fölserkent már a nap piros hajnalára,
A mi menyasszonyunknak öröme napjára.
Föltűzték már neki a szűzkoszorút,
Amit az Úr Jézus neki is megadott.
Éljen!

Tisztelt násznagy uram, mi is megérkeztünk,
De mivel messze földről jöttünk, nem is sokat késtünk.
Az ékes kiskertből szép virágokat szedtünk,
Ezt az egyet is ágról szakajtottuk.
Éljen!

Meg is tiszteljük násznagy uramékat,
Hivassák be nekünk vőlegény urunkat,
Hogy tűzzük föl neki a szűzbokrétát,
Az ő menyasszonya szíve ajándékát.
Éljen!

Ó szép Szűz Mária, fordidd őket szerelemre,
Mert ez a két szív ma megy mennyegzőre,
Most ezt a két szívet ma teszik stólára,
Éltesse őket az Isten örök boldogságra.
Éljen!

Mégis megtisztelem násznagy uramékat,
Fogadják szívesen ajándékunkat.
Ajándékunk után menyasszonyunkat,
Menyasszonyunk után koszorús lányait.
Éljen!

A muzsikus is éljen, szívemből kívánom.
Nincs ezeknek párjuk hetedhét országon.
Mert úgy húzzák a nótát, hogy a legények lába
Ki ne bicsakoljon a lippenő táncba.
Éljen!

Násznagy uram, ha a lepecsételt levelet fölszakajtá,
Hogy mi a szerelem, azt is megtudá,
Násznagy uram, ha a fogát belemártaná,
Az üvegbe vélem, a kezét megcsókolhatná.
Éljen!

A beköszöntés után az egyik koszorúslány a vőfélyel a vőlegényes házhoz is elmegy. Útjának célját a vőfély így adja elő:

²⁸ *Francia József* gyűjtése.

Dicsérjük a Jézust, aki minket megváltott,
Mostani dolgainkban előre mozdított.
De nem könnyű az, amelyben mi járunk,
De csak nem lesz hiába minden fáradságunk.
Mert íme róla hoztam bizonyosságot.
Amint tetszik látni koszorúslányuk
Vőlegény urunknak hozott szép bokrétát,
Az ő kedvesének szíve ajándékát.
És ez alkalommal öneki átadjuk,
Kit mindnyájan pártolunk.

Éljen!

Mert béke és öröm szálljon a jelenvalóra,
Nehéz útunk fordul-e már jóra?
Mert szép menyasszonyunk koszorúslányától
Küldi vőlegényünk drága bokrétáját annak jeléül,
Hogy ő is kíván jönni, mert párja nélkül
Nem tud megnyugodni.
És általunk kéreti vőlegényét,
Hogy fogadja jó szívvel ezen küldeményét.

Éljen!

Ezután a koszorúslány a vőlegénynek föltűzi a virágot. Utána pedig a férfivendégek mellére kerül egy-egy egyszerűbb virág. Ezért kisebb összegű pénzt illik adni.

A násznagy a *köröszivizes, szentségös* keresztapa, másodsorban a bérmaapa szokott lenni. Csak akkor más, ha már ők nem élnek. *Tápén* a keresztfiának asztalt szokott venni, amelyet az Írás szerint fiak ülnek körül. A *násznagné*, vagyis a keresztanya veszi *Tápén* menyasszonnyá vált keresztlányának a menyasszonyi ruhát, paplant, de legalább a menyasszonyinget, amelynek ilyenkor *ménnyasszonykorozsma* a neve. Varga János hallomása szerint a *násznanya* a kérőnásznagy felesége volt, aki a menyasszonyt a templomba vezette és az örömanyt helyettesítette. A szót nem hallottuk. Említsük még meg, hogy a menyasszony násznagyának, házassági tanújának *Szőregen, Újkígyóson, Tamásfalván, Tápén* régen *fehérnásznagy, Szajánban* pedig *alprincipális* megnevezés is járja.

A násznagyot a lakodalomba régebben különleges meghívás illette:

Adjon az Úristen szerencsés jónapot,
Ki bennünket saját képére alkotott.
Ki bölcsen intézi a világ folyását,
Mennyei trónjáról hinti ránk áldását.

Mint követ léptem át e háznak küszöbét,
Hogy átadjam N.N. kérését,
Ki hétfőn délután szép menyasszonyával,
A házáséltre választott párjával

Kíván a törvény és vallás értelmében
Egybekelni a Szentháromság nevében.
Tisztelt násznagy urat fölkéreti velem,
Hogy az esküvőnél legyen végig jelen.

Az esküvő után szerény hajlékába,
Rokoni s baráti víg társaságába,
Egy pár pohár borra s egy kis vacsorára
Násznagy úrnak egész családját elvárja.

A násznagy kötelessége fogadni a lakodalomba érkező vendégeket, akiket a vőfély köszönt be. Pálcájával megkocogtatja az ajtófelet, illetőleg sátorfát: a muzika elnémul, a tánc is addig megszakad. A násznagy kezét fog velük, és bort önt nekik. Az asztalnál ő veszi át ajándékaikat. Esküvő,

illetőleg vacsora előtt neki nem illik táncolni. A vőfélyel együtt ő irányítja a lakodalom rendjét. Ő kezdeményezi vacsoránál az imádkozást, ő kormányozza a menyasszony táncát, neki engedelmességeknek a muzsikások. A lakodalom végén régebben az egész násznép zeneszóval kísérté haza.

A vőlegény násznagyát *kikérő, kérésnásznagy*, a menyasszonyét *kiadó* néven is szokták emlegetni. A menyasszony kikérésénél a kettő között nagy versengés folyt, amelyben a vőfélyek is résztvettek. Erről még külön is szólunk.

Jelvénye a *násznagyvirág*: fehér mirtusz vagy egyéb művirág, amelyet a mellére tűznek. Tápén egyik sarkánál fogva összehajtott fehér kendő is kerül alája. Ez a *násznagykendő*.

A menyasszony szolgálatára a lánybarátaiból, rokon lányokból kikerülő *koszorúslányok* állanak. Ők végzik a menyasszony öltöztetését, a férfivendégek fölvirágozását. A koszorúslegények és lányok összerendeléséről már szólottunk. Ilyenkor a lány szokott ajándékot venni, de *Tápén* a legény is. A legény gondoskodik viszont az esetleges fogatról.

A koszorúslányok a mátkapár közvetlen kíséretét alkotják. Egy asztalnál ülnek egymással.

A vőlegény szűkebb kíséretéhez tartoznak meghívott legénybarátai: a felvirágozott *koszorúslegényök, nyoszolyúlegényök, Pusztaföldváron komalegényök*.

A koszorúslegények sajátos *tápai*, de *Szőregen, Algyőn, Szajánban, Padén, Kisiratoson* és bizonyára a szegedi tájnak még más helyein is élő neve *kardoslegény, kardos*. A hozzájuk fűződő hiedelemvilágnak, illetőleg szerepkörnek nagyon reális célzata volt: a mágikus bajelhárítás, a fiatal párnak a rosszaktól való megvédése. Módosabb lakodalomban lóháton adták meg a kíséretet. A *tápai* lakodalomban a két, de olykor hat-nyolc felvirágozott sarkantyús csizmás, pántlikás kalapú kardoslegénynek az volt a kötelessége, hogy az új pár körül csapkodják a levegőt, de olykor egymást is. A kardjuk markolatán rozmaring volt.

Alsótanyán, jelesül Domaszéken még a múlt század végén is a nagylányokat fölkeresték, akik jutalmul felvirágozták őket, majd együtt tértek vissza a lakodalomba. Az ilyen legényeket a Temesközben *franciák* összefoglaló néven is emlegették.

Régebben, még a század legelején is az volt a *tápai* illendőség, hogy a vőfély előzetes meghívása mellett is az idősebb, tisztesebb vendégekért esküvő, illetőleg az újpár hazaérkezése után a vőfély parancsára fölvirágozott pálcájú *kardoslegényök* a hajlékukba mentek. Itt rövid versben ismételték meg az örömapa, illetőleg vőfély meghívását. Tréfásan mondogatták: *ha gyűn kentők, ősz kentők, kalánt is hozzék kentők!* A házbeliek már ünneplőjükbe öltözve várták, előbb azonban megkínálták őket valamivel. Utána ünnepélyesen vezették el a vendéget a lakodalomba. Megérkezve, a kardos beköszöntötte és bemutatta őket a násznagynak, násznépnek. Emlegetik, hogy ilyenkor akadt olyan idősebb ember, aki hajlékából indulás előtt a levegőbe lőtt, hogy szerencsésen járjanak. Voltak, akik ezt az újabb meghívást elvárták, különben otthon maradtak volna.

Tanyán, tanyaközségekben a vőfély a nagy távolságok miatt kocsin, olykor már motorkerékpáron szokott hívogatni. A vőlegényes ház vőfélyét a vőlegény hordozgatta. Ő azonban kint maradt a kocsin, nem ment be a meghívandó hajlékába.

MENYASSZONY, VÖLEGÉNY

A menyegzőnek és lakodalomnak a *mënyasszony*, öregesen, tanyaiasan *möny-asszony* az ékessége, ünnepi áldozata.

Esküvője napján mindig bal lábbal kell kilépnie, erre *Tápén* a táncmester folyton figyelmezteti. *Sövényházán* a bal karját ölti először a ruhába, bal lábára húzzák először a cipőt. Nem szabad tükörbe néznie, nem szabad dalolnia, nem szabad visszaneéznie. *Tápén* „virágzó nőnek” nem szabad közeledni feléje, nem szabad semmit elveszítenie, mert rontás származhat belőle és így a házassága boldogtalan lesz. Ezen a napon királylány. Udvarhölgyei, a koszorúslányok öltöztetik föl. *Sövényházán* a keresztanyjáé a feladat. *Tápén* az öltöztetést a legközelebbi rokonok, női hozzátartozók végzik, akik ilyenkor mindenki másnak elállják az útját, nehogy szemverés, rontás érje. A *kiszombori* menyasszony régebben egy kis tükröt csúsztatott szintén a veszedelmek, ártalmak ellen a kebelébe. Vele volt az esküvőn. Csak akkor vette ki, amikor a fejét már bekötötték.

Esküvőre menet a menyasszonynak nem jó halottas néppel találkoznia, mert akkor ő is hamarosan meghalna. Ha eső esik, szomorú lesz az élete, régebbi magyarázat szerint házaseletében majd sokat fog koplalni. *Tápaiak* úgy tartják, hogy azért esik, mert a fiatal pár már előre *nyalakodós* volt, vagyis már *üsmeri* egymást. Nem szabad ilyenkor más menyasszonnal sem találkoznia. Régebben nagyfarsangon sokszor előfordult, hogy egy napra több lakodalom is esett. Ilyenkor szorgos gonddal ügyeltek arra, hogy a menyasszonyok útja ne keresztezze egymást, különösképpen pedig, hogy ne találkozzanak egymással. Ha a találkozást mégsem lehetett kikerülni, így templomi ki- és bevonulásnál, akkor az egyik menyasszony násznépe megállott, háttal állította és testével elfödözte a maga menyasszonyát, kendővel letakarták a fejét a szembejövő menyasszony tekintete elől, bár azt is éppen így védelmezték. Hasonlóképpen *Újkígyóson* is. *Sövényházán*, *Tápén* emlékeznek arra, hogy kettőslakodalom idején, amikor egyszerre két menyasszonyt hoztak egy házhoz: a két menyasszony fejét selyemkendővel takarták le. A templom előtt azután egyszerre rántották le róluk.

A menyasszonyon lehetőség szerint minden új legyen ezen a napon, tehát ami még kevés kézen ment át, amit rontás nem érhetett, amin ártó szándék még nem foghatott.

A fehér *mënyasszonyüng* és a régebben viselt *mënyasszonypöndöl* újonnan, mosatlan állapotban került rá. Az inget *Tápén* — mint mondtuk — a még élő keresztanya szokta venni, újabb korozsmába. Innen szép, archaikusan jellemző neve: *mënyasszonykorozsma*.

A menyasszonyruha sokszor szintén a keresztanya ajándéka. Mindenképpen az övé, ha keresztlánya árva, különösen ha már édesanyja nem él. A varrógép elterjedése után is jóideig *kézön varrták*. A fehér szín régebben nem volt általános. Olyan új

ruhában volt az esküvő, főleg szegényeknél, amelyet a menyecske később is föltűnés nélkül viselhetett. *Tápén* a századfordulón esküvőre sötét ruhába, sőt egyenesen feketebe öltözött, csak a vacsorára, menyasszony táncára öltött magára fehérre. A menyasszonyruhát nem jó kölcsön adni, mert rontás, boldogtalanság lehet belőle. A menyasszonynak a maga esküvői ruháján egy öltést sem szabad ejtenie, még ha ért is a varráshoz. Különben meddő lenne. *Békéssámszonban* nem szabad próbálnia sem, csak az esküvőre veheti föl. Sajátos hiedelem, hogy a varrolányok egy hajuk szálát titokban belevarrják a menyasszonyruha egyik részébe, hogy ők is minél hamarabb

Alsóvárosi menyasszony, vőlegény
(A Néprajzi Múzeum szíveségéből, ltsz. F 46 287. Keglovich Emilné fölvétele)

férjhez mehessenek. A fiatal lányhalottat máig menyasszonyruhába szokás eltemetni. Régebben sokan akadtak, akik menyasszonyruhájukat eltették halotti ruhának.

A ruhához hozzátartozott a *ménnyasszonykötő* is. *Tápén* ennek anyagából készült az első kontykendő, fityula. Polgárosszonyok súlyos selyem menyasszonykötőjüket, szoknyájukat a XVIII. században sokszor az alsóvárosi templom kegyképének, voltaképpen a Boldogasszonynak is fel szokták ajánlani, odaajándékozni.

A *ménasszonykoszorú*, másként *szűzkoszorú* mirtusból készül. Amíg a fátyol és koszorú a fején volt, a régi szatymazi ménasszony senkivel kezét nem fogott. Ha pedig lánygyermek után sóvárgott, ellopta azt a tűt, amellyel völegénye ingére a gombot varrták és koszorújába tűzte. A ménasszonykoszorút *Szöregen, Tamásfalván* főhelyre szokták a lakodalmi sátorban, helyiségben tűzni, amikor a ménasszony táncára sor kerül. Későbbi sorsáról még beszélünk.

A *ménasszonyfátyol*, Sövényházán *sáhér*, klárafalvi nevén *slájér* (Schleier) viselése népünknel csak újabban terjedt el. Aki a fátyolhoz esküvőre menet oda tud férkőzni és be tudja hasítani, az a szöregiek szerint megronthatja a ménasszonyt. Régebben csupán koszorút hordtak. A fátyolból egy darabot, a koszorúból egy szemét a felkontyolás alkalmával tűzre szoktak vetni, hogy az új páron semmiféle rontás ne fogjon. Amíg a virág ég, senkinek nem szabad belépnie az égetés színhelyére. Olykor a fátyolt és koszorút olyan közeli rokon lány fejére nyomják, aki már nagyon szeretne férjhez menni. Az újabb évtizedekben több felé lehet látni, hogy az esküvői képbe a fátyolt és koszorút is belekeretézik. A fátyolt *Apácán* a Mária-oltárra viszik el.²⁹

A *ménasszonycipő* és a régebbi *ménasszonypapucs* is vadonatúj. Esküvőre menet *Alsóvároson, Tápén, Pusztaföldváron, Apácán, Újkígyóson* ezüst máriahuszt, *Sándorfalván* ennek hiányában ezüst ötforintost tesznek a bal láb alá, hogy megvédelmezze, ha rontásba találna lépni.³⁰ Ezt a *kiszombori* ménasszony már kézfogója napján beleteszi. Ha a *szatymazi* ménasszony azt akarja, hogy majd fia szülessék, elcseni völegénye nadrággombját és cipőjébe rejti. A cipő tréfás elrablásáról még szó lesz.

A *völegény* rangja, megtiszteltetése a lakodalom hagyományrendjében hírül sem olyan jelentős, mint a ménasszonyé. Neki is lehetőség szerint újba kell öltöznie.³¹

A *völegényüng* a *magyarszentmártoniak, kistelekiek* ajkán *esküdőüng*, tiszta fehér, továbbá új, mosatlan. Régebben ki is varrták. Lehetséges, hogy a ménasszonyától kapta, innen hajdani *jegyüng* neve is. A *völegénygatya* szintén vadonatúj, mosatlan, fonákjául kell fölhúzni. *Tápén* még a közelmúltban is őrizgették, és ebben kíváncsoktak temetkezni.

A *völegényruha*, másként *esküdőruha*, szintén új. Ekkor vették föl először.

Külön kell szólnunk a *völegénycsizma* hiedelemvilágáról. Már említettük, hogy *Tápén* az eljegyzéskor adott egyszerűbb jegykendőt a völegény az esküvőre készülődvé, a bal lábára szokta tekerni. A csizmába kerül rontás ellen a már említett máriahúszas is. Lefekvés előtt régebben a ménasszony kötelessége volt völegénye lábáról

²⁹ Papp Gábor gyűjtése.

³⁰ Okát már nem tudják. A hagyomány még egy *contra obsessos daemonicos*, vagyis boszorkánymomás ellen alkalmazott régi szentelménnyel függ össze, amely már az egyházi liturgiában sem él. A Háromkirályokat többek között az útonjárók oltalmazójaként tisztelték, a ménasszony pedig most indul élete legnagyobb, legnehezebb útjára. A napkeleti királyok ünnepén volt az arany, tömjén és mirha szentelése. Az aranyat szegényeknél ezüst máriás tallér helyettesítette. Ez a megszentelt pénzdarab természetesen nagy becsben állott a családban, nemzedékről-nemzedékre öröklődött és karizmatikus jellegét megtartotta akkor is, amikor a szentelmény az egyházi gyakorlatból már kivészett. Bővebben: Karácsony, husvét, pünkösöd 143.

Ha a ménasszony kilencedik lábanyomát az esküvő után fölszedik és azt kilenc halott vízében megmossák és a kilencedikkel eltemetik, akkor az újpárnak oda lesz a szerencséje.

³¹ A városi civis völegényfiának ruhabszerzéséről Cserzy Mihály ír a múlt század utolsó negyedében. Először elmentek a gombkötőhöz gombért és zsinórokért. Utána a szabót keresték föl. Vele együtt vásárolták meg a posztót. Most a szabó mértéket vett a legényről. Ezután az ötvösnél megrendelte kétféle öltözetre illő ezüst gombokat. Az ünneplő mentére, dolmányra, mellényre ezüstöt, hétköznapi ruhára pedig pakfongot. Most következett a csizmadia, szűcs, a kalapos, fehérneművarró fölkeresése. Cserzy M., Népviselet és népszokások Szeged vidékén. Ethn. 1906, 205.

a csizmát lehúzni. A *sándorfalvi* tanyákon azonban párjának fejéhez koccantotta, hogy ő, az asszony legyen majd úr a házban.

A fehér szalaggal, mirtusszal díszített *vőlegénykalap* régebben a templomi szertartást kivéve, mindig a fején maradt, hogy ezzel a kiváltságos helyzetét, illetőleg férji tekintélyét hangsúlyozza.

A vőlegény címere a fehér mirtusból készült *vőlegényvirág*, amely mindig a menyasszony ajándéka. A virágot az esküvő éjszakáján tűzben elégetik. Amíg ég, a szobába senkinek sem szabad belépnie. Manapság legtöbbször már csak egy ízt égetnek el belőle, a hagyomány azonban él.

Öregek emlékeznek még rá, hogy a vőlegény a múlt században sokszor szűrben esküdött. Posztónadrágja még nem volt mindenkinek, bizony ezt akárhányszor kölcsönkérték.

A vőlegénynek, menyasszonynak hallgatag méltósággal kell viselkednie: keveset beszélnek, illetlenség volna ezen a napon dalolniuk. *Sándorfalván* hozzátesszik: akkor majd sírós lesz a *család*, a születendő gyerek.

A vőlegény, illetőleg menyasszony szüleit a menyegző napján az *örömapa*, *örömanya* ünnepélyes megszólítás illeti. A menyasszony szüleit azonban, miután lányukat e napon elveszítik, Újkígyóson, Pusztaföldváron *szomorúapa*, *szomorúanya*, Szőregen, Tamásfalván, Gyulafalván *siralomapa*, *siralomanya*³² néven szólítják. Így nevezik a vőlegény megözvegyült apját, anyját is. Az örömszülők nem szoktak gyermekeik templomi esküvőjén jelen lenni. E tartózkodásnak nem tudják okát adni.

A lakodalmas menet

Amikor kocsifogatra is szükség volt, akkor már a lakodalom reggelén hozzáfogtak, főleg a menyasszonyos kocsinak és kerekeinek zöldággal, virággal való díszítéséhez, később az ostornak, szerszámnak felszalagozásához, fölkendőzéséhez. Régi hagyomány szerint a menetben páratlan számú kocsival szabad elindulni. A menyasszony rendszeren a harmadik kocsiban foglal helyet. *Sándorfalván* a menetnek útközben sehohsem szabad megállnia, így majd a fiatalok életében sem lesz baj, akadály. Az indulást mágikus mozzanatok is kísérték. Így lövöldöztek, borosüvegeket, cserépfazekakat dobtak Alsóvároson, Alsótanyán, Sövényházán, Sándorfalván és a szegedi nagytájnak még bizonyára más helyein is. Makó vidékén a lovak nyakába fokhagymakoszorút akasztottak. Maga a zajütés is ekkor volt a leghangsabb: eredeti archaikus célzata szerint a fiatalok boldogságára irigykedő rosszak, gonoszok távoltartására irányult. Sándorfalván meg is mondták, hogy mindezt a boszorkányok elijesztésére csinálták. Egyébként a muzsikában, hangos nótaszóban, kurjongatásban, a vőfélyi rigmusokban és hiedelmekben, a közösség túlradó ünnepelésében is mindig ez a tudattalanná, extatikusává vált szándék húzódik meg.

Tömörkény bizonyára megtörtént eseteket hallott,³³ amikor ezt írja:

„Szerelmes pusztai legény bosszúja lakodalmas kocsikat is fordított föl farkashájjal (lóvadító szerrel). Elég volt egy lécdarabon kitenni az útszélre olyan helyen, ahol az út mélységek, vízmosások és angyalhullások (homokbuckák) között haladt. Gyászmenet vált ott az ünnepi kocsisorból.”

Az esküvői felvonulásnak máig számos változata van, a paraszty gyalogszertől egészen az autós parádéig. Napjainkban már a tanyaiak is saját vagy kölcsönkért

³² Ez a megnevezés Majláthfalván csak az özvegy örömszülőnek jár.

³³ Munkák és napok 216.

autón mennek a templomi esküvőre. A gépkocsikat szintén felszalagozzák, kendőt is kötnek valamelyik kissé kiálló részére.

Emlékezzünk meg legelőször arról, ami már teljesen a múlté. Amíg a tanyavilág szorosabban hozzátartozott a Városhoz és egyházi ellátása is egészen a századvégig innen történt, a tanyaiak is bent esküdtek, éspedig származásuk szerint az alsótanyaiak az alsóvárosi, a felsőtanyaiak pedig a felsővárosi templomban. Ilyenkor a maguk városi házából, vagy rokonnak átengedett hajlékából délelőtt mentek a templomba és ide tértek vissza. Erre a célra szolgált régi források és visszaemlékezések szerint a *katonaszoba*, vagyis a katonák hajdani elszállásolására készült külön szoba, helyiség.³⁴ Ez sokszor üresen is állott. Lakodalomkor azonban itt öltöztették a tanyai menyasszonyt. Ha a vőlegény volt a tanyai, akkor innen mentek a városi menyasszonyért, majd pedig a tanyai lakodalmas házhoz. Ha viszont a menyasszony volt tanyai, akkor szabályosan elmentek érte városi szállására, és úgy viték a városi vőlegényes házhoz.

Ha mindkét házasulandó tanyai volt, akkor a városi esküvő után násznépükkel együtt visszatértek a maguk szállására, délután pedig a vőlegény a hagyományos rendben elment a menyasszonyért majd utána vagy a Városban lakták el a lakodalmat, vagy mindjárt mentek ki a tanyai vendégségre.

Az esküvő gyalogszerrel történik még manapság is, ha a vőlegény és menyasszony egyfalubeli (Tápé, Algyő, Sándorfalva, Szentmihálytelek). Így volt ez régebben alsóvárosiak között Alsóvároson is.

Az alsóvárosi esküvő hagyományrendjébe azonban „uras” elemek is beleszőődtek. Ilyen volt a század első évtizedeiben a *fiákeres esküvő*. Először jobbmódúaknál tűnt föl, majd a társadalmi kényszer hatására szegényebbek is átvették. Akadtak azonban tehetős gazdák, akik mellőzték, bár módjuknál fogva megtehették volna. Nézetük szerint így a násznépnek csak kis hányada tudott az esküvői ünnepségen résztvenni.

Ilyenkor a fiákerokat, legalábbis a menyasszonyét szintén felvirágozták, a néha hálóval is letakart lovak csörgős szerszámjára fehér kendőt, az ostorokra pedig keskeny fehér pántlikát kötöttek. A menyasszonyt vivő fiáker szürke lovaira virágot is aggattak. A vőfély is ennek bakján foglalt helyet a hajtó mellett. A fiákerosokat az örömapa vagy megbízottja hazaérkezéskor kalácscsal, borral vendégelte meg.

Esküvő 1895 előtt

Említettük már, hogy az esküvő és lakodalom jellemzésénél különbséget kell tennünk a régi, polgári házasság előtti idők és az elmúlt majd egy század szokásrendje között. Az eltérések főleg a polgári és egyházi esküvő időpontjának egyeztetéséből adódnak: a polgári esküvőnek az állami törvény értelmében meg kell előznie az egyházi szertartást.

A régi hagyomány szerint a vőlegény és menyasszony, továbbá mindkettőjük násznépe délelőtt külön-külön ment az egyházi esküvőre. Csak a templom előtt találkoztak. Illendő volt mégis, hogy a vőlegény várakozzék itt egy kissé a menyasszonyra. Esküvő után a két násznép elvált egymástól és más úton ment vissza a maga lakodalmas házához.

Délután került sor a menyasszony hazahozására. Ha a menyasszony falubeli, azonos városrészbeli volt, akkor gyalog indultak útnak érte. Ha tanyára, más faluba kellett menni, akkor úgy szabták meg az indulás idejét, hogy még alkonyatra visszaérjenek a vőlegényes házhoz. *Csókán, Padén* ügyelnek arra, hogy a menyasszonyt ne a ház hátulja felől hozzák haza.

Az esküvői menet, majd a menyasszony *kikérése* a múlt század virágzó paraszti életrendjében még több volt eloregedett konvencionál: kötött rendjében, barokkos

³⁴ SzN. 1905. 246 sz. Beck Pista cikke.

reprezentációjában ősi emberi szorongások is felvillannak. Nézzük azonban Kovács és Kálmány nyomán az elmúlt, mai népemlékezetet meghaladó, történelembe süllyedt hagyományt közelebbről.

A *tordai* vőfély kikérő mondókája így hangzik:

Tisztelt násznagy uram!
Dicsérom az Atyaistent, aki minket teremtött.
Dicsérom a Fiúistent, aki minket mögváltott.
Dicsérom a Szentlelköt, aki minket mögszentölt.
Dicsérom a Szentháromságot, mert ű röndölte el a szent házasságot.
Tisztölöm a háznak urát, asszonyát és egybegyűlt családját.
Tisztölöm a főprincipális násznagy uramat és az összes vendégeit.
Tisztölöm a szép virágszálat, akit a mai szent napon a hit és szeretet aranyláncával egybekötöttek a mi kis királyunkkal.
E tisztölet után lépöm át a hajlék küszöbét, de nem a magam erejébül, hanem az Isten kegyelmibül.
Beszédömmel hosszú nem akarok lönni,
Mert minekünk mindjárt vissza köll mönni.
Nem kedvesködhetünk pénzzel, mézzel,
De azért nem gyüttünk mégsém üres kézzel.

Bort tölt és isznak:

De már násznagy uram tovább nem kertölök,
E rövid versömben komolyan beszélök.
Adják nekünk a szép menyasszonyunkat,
Hagy örvendözzük mög vele a mi kis királyunkat.

A menyasszony *kikérése* tehát a múlt században délután kezdődött, „ámde míg az sikerült — írja³⁵ Kovács a hajdani felsővárosi tisztességet idézve — többször kellett a vőfélyeknek érte fáradozni.

Először délután négy óra tájban indultak el a menyasszonyos házhoz a vőfélyek. Az első vőfély kezében nagy, két iccés borral telt palackkal, melynek nyakán pirosra sült fontoskalács díszlett, míg a másik vőfély telt kulacsot emelt, és ebből az úton sorba kínálgatta az ismerősöket.

Mielött erre az útjukra indultak volna, a násznagy elé állva így búcsúztak:

Tisztelt násznagy uram, mi ismét elmennénk,
Hogyha ez útunkban szerencsések lennénk.
Meglátogatnánk mi szép menyasszonyunkat,
Hogyha nem gátolnák meg mi szándékunkat.
Tehát kérjük szépen, hogyha kérésünket
Teljesítenék, s adnának nekünk egy üveget
Tele borral, s rajta illő lakattal,
Vagy magyarul mondva: egy fontoskalaccsal.

Ez első úttal kezdték meg a menyasszony kikérését, kinyerését a vőlegény részére. Útjuk megkezdésekor egyet-kettőt durrantott a pisztolyból a hősi elszántság és a menyasszony-elrablás ősi szokásának jeléül.

A menyasszonyos házhoz érkezve, *Őszentivánban* zárt kapura, bekötözött ajtóra találtak. Dulakodtak, végül mégis beeresztették őket. Ez nyilván a Városon is megvolt valaha. Azután a násznagy elé álltak. Hosszú kádenciáját a borospalack átnyújtásával a vőfély így végezte:

Vőlegényünk tőlünk küldött egy levelet,
Mely Krisztus testével lepecsételtetett.
És az ő vérével vagyon megírva,
Tessék násznagy uram, vegye és olvassa.

³⁵ Kovács J. 287.

Átnyújtotta a borral telt és kaláccsal övezett palackot, melyből a násznagy úr ivott egyet, de a levélre nem sokat hederített, hanem tanálgató mesét adott föl megfejtésül a vőfélynek. A vőfélyek nem tudták, vagy az illendőség kedvéért nem is akarták a kérdést megfejtetni, és így dolguk végezetlen tértek vissza a vőlegényes házhoz. Hamarosan azonban újra szerencsét próbáltak, most már kész volt náluk a megfejtés. Így emlékeznek nagyidejű *őszentivániai* (tiszaszigetiek) is.

Jutalmat kértek a fejtörésért:

Mostani kérésünk mi így fejezzük ki,
Hogy szép menyasszonyunk nyoszolyúlányai
Elhoznák mivélünk a szüzi bokkrétát
S vőlegény urunknak maguk adhatnák át.

Erre a nyoszolyúlányok — idézzük tovább Kovácsot — egész halom virágot összecsomagoltak, és a vőfélyekkel együtt elmentek a vőlegényes házhoz, ahol a vőlegényt és az egész násznép férfisereget fölvirágozták. Ezenkívül a násznagy meg a vőfélyek egy-egy kendőt is kaptak, melyet ez utóbbiak a mellükön lógó pántlikához kötöttek...

A fölvirágozás után a vőfélyek itt megtáncoltatták a nyoszolyúlányokat. Amíg ez a tánc folyt, addig fölkészültek a menyasszonyért menendő asszonyok is. Aztán megindultak, de erről híradással volt előbb a vőfély:

Most indulunk el a döntő ütközetre,
Melyre már én régen el voltam készülve.
De én azt is hiszem, nem vallok kudarcot,
Méltán kiállhatok bármily erős harcot.
Vitézim is vannak: egész asszonysereg,
Kikben biztos lehetek, hogy csatát nyerek.
El fogom hozni kedves menyasszonyunkat,
Vigasztalni vele vőlegény urunkat.

Ezek után öt-hat asszony társaságában elindultak a menyasszonyért. A vőfély most erélyes szókkal kérte ki:

De már násznagy uram tovább nem engedek,
E rövid versemben komolyan beszélek,
Hogy már adnák ide szép menyasszonyukat,
S tovább ne kínozzák vőlegény urunkat.

Az erélyes szóra aztán elkészült a menyasszony. A vőfély kézenfogta és vele a násznagy elé állva, hosszú versezettel búcsúztatta el szüleitől, rokonaitól, lánybarátaiktól, sőt a szomszédoktól is, így végezvén:

Az itt maradóknak kívánunk jókedvet,
Nekünk utasoknak boldog megérkeztet.

A menyasszony kezét csókolt szüleinek és a menet megindult. Újra durrogott a pisztoly, megkezdődött a kurjongatás: *iju-ju, ju, iju-ju, viszik a menyasszonyt!* Amerre haladtak, mindenfelől ezt rikkantották. Majd durrogott a pisztoly, míg végre megérkeztek a vőlegényes házhoz, ahol már izgatottan várták őket. A vőfély egyenesen a násznagy felé tartott és a menyasszonnyal megállva előtte, így köszöntött be:

Szerencsés jóestét násznagy uraméknak,
Végére jutottunk nagy, hosszú útunknak.
Nagy fáradozásunk nem esett hiába,
Mert egy drága kincset hoztunk e hajlékba.
Ím, itt a menyasszony, frissen megérkezett,
Tessék násznagy uram, fogjon vele kezét.

Sorban kezét fogtak a menyasszonnyal, aki a legény szüleinek, olykor a tisztesorú násznagynak is kezetsókolt. Aztán táncolt a vőlegénnyel vagy a vőfélyel...” Mint mondtuk, ez a hagyomány már a régebbi múlté.

A múlt század hetvenes éveinek *szajáni* esküvői menetét, a menyasszony kikérését Kálmány örökíti meg.³⁶ Részletes idézését részben a legarchaikusabb szegedi hagyomány megismerése, részben a későbbi fejlemények megértése érdekében szintén szükségesnek látjuk.

Esküdőre külön megy muzsikaszóval a vőlegényes háznép, külön a menyasszonyos. A háznépet *zászlós* vezeti.

A lakodalmi zászló rúdján régebben hosszú nyélre kötött *zsanérkendő*: kasmírból való, rojtos-szélű, finom női fejkendő, az asszonyi sors jelképe. Kedvelik a nemzetiszínű zászlót is. Ez újabb fejlemény.

A zászló végére almát, citromot szúrnak, erre meg rozmaringot, pántlikát tűznek. A nászmenet élén viszi egy-egy rokonságból való fiatal férfi. *Padén* üveg a végén, benne paprikásvíz. Itt a szalag mellett szoknyát is tűznek rá. Ha kocsin vonulnak föl, a zászlós az első kocsin ül. Menés közben a zeneszóra olykor moogtatni, táncoltatni is szokták. Így *Újkigyóson* a menyasszonyos háztól a templomig, innen meg haza, a vőlegényes házig. Az esküvőről hazaérve, a sátor végére, vagy a kapura tűzik ki.

A zászlóvitel *Tápén, tanyán* még elég általános, régebben a Városban is.

A zászlós jobb oldalán megy — írja tovább Kálmány — a *kardos*, bal oldalán a *láncos*. Kard helyett ma darab fát vagy ostort tart kezében a kardos, de nem felkötve, a láncos pedig nem visz már láncot a vállán, mint hajdan, hanem favillát vagy pálcát. Hármukat, vagyis a zászlóst, a kardost láncost követik a legények, ha vőlegényes a háznép. Köztük meg a virágos kalapú vőlegény, azután a leányok. A menyasszonyos háznépnél elsősorban a két nyoszolyúlány között a felkoszorúzott, síró menyasszony megy, utánuk a férfiak, legutoljára az asszonyok.

A fiatalok, többször az idősek is dalolva és táncszavakat kiabálva haladnak végig az utcán a templom elé, hol míg a pap esketni megy, táncolnak. Leginkább a menyasszonyra utaló táncszavakat hallani tőlük:

A menyasszony szomorú,
Mer a fejin a koszorú.

Ez az utca jaj de sáros,
A menyasszony jaj de csajhos!
Kerüljük hát a sarat,
Mer a mi menyasszonyunk émaradt.

Tágosságot nekünk is,
Ha még kicsik vagyunk is.

Adjuk hozzájuk Sebők Dénes újabb szajáni följegyzéseit:

Jaj de sokan néznek minket,
Áldja mög az Isten úket.

Fejünk fölött száll a fecske,
A menyasszony ki van festve.

Égy szöm búza égy szöm rozs,
Esküvőre mönyünk most.

Édősanyám gyújs világot,
Most hozik a gyöngyvirágot.

Szóregről:

A meszelő mög a horog:
Ez kő nekünk, nem a dolog.
Icca te!

³⁶ *Kálmány* II, 211.

Kovácséknál vótunk lányé,
Kaptunk is egy kéve szaré.
Kéve szaré, hat krajcáré,
Égy kis üveg pálinkáé.

Aki ide báméskodik,
Az is ide kévánkodik.
Icca te.

Az esküvés — folytatja Kálmány szajáni leírását tovább — rendszeren délben szokott történni. Délután a vőlegény násznagya elküldi az öregvőfélyt és a kisvőfélyt a menyasszonyos házhoz. A kisvőfély kezében üveg bort visz, és az üveg nyakán fonott kalácsot. Az öregvőfély megveregeti pálcájával az ajtófélfát, és ha bebocsájtják, megáll az ajtó küszöbén, beköszön: *dicsértessék a Jézus Krisztus!* Alprincípális uram köszönti a lány násznagyát. *Mindörökké amen* — a násznagy felelete.

Ezután a vőfély egyet előrelép és elkezdi mondókáját, melyben előbb a násznagy, menyasszony és a menyasszony szüleinek egészségéről tudakozódik. Azután beszél a Boldogságos Szűz Máriáról, kihez Gábrriel arkangyal küldetett, és kinek a lába alatt volt a hold, feje fölött pedig tizenkét csillagból álló korona. Majd elmondja, hogy az ő kis királyuk (vőlegény), a kis királynét (menyasszony) a templomban arany gyűrűvel eljegyezte, a pap pedig arany láncsal (stóla) összekötötte. Amikor kijöttek, a menyasszony megkérte a násznagyt, hogy bocsássa haza, meg akarja szüleinek köszönni, hogy fölnevelték. Minthogy pedig a násznagy nem török, sem pogány, hazabocsájtotta. Ő most arra kéri a násznagyt, mondják meg, hogy itt van-e. A násznagy biztosítja, hogy nem vesz el, mert olyan legényei vannak, ha kell, külső országba is elmennek a keresésére és előhozására.

Most a kisvőfélytől az öreg vőfély elveszi a kalácsot s a boros üveget. Az asztalra teszi e szavakkal: *dicsértessék a Jézus Krisztus! Itt van az üvegben Krisztus vére, Krisztus testével, vagyis a kaláccsal megpecsételve. Tessék fölszakítani és látni, hogy igaz úton járunk.*

Ekkor a násznagy kezébeveszi az üveget és a kalácsot, majd a nép között eldaldja, vagyis elkinálgatja és kijelenti, hogy most már elhiszi, hogy igaz emberek és jó úton járnak. Ha mégegyszer eljönnek, a násznagy megmondja nekik, hogy hol találják föl a kiskirálynét. A menyasszonyos háznál tele-töltik a kiüresített üveget borral, kalácsot is akasztanak rá. A muzsikások három verset húznak, majd elbocsájtják a két vőfélyt.

Mintegy félóra múlva a vőlegényes háztól elindul az egész sereg. Közöttük a násznagy és a vőfélyek. A kisvőfély kalácsot visz a borosüveg nyakán. A menyasszonyos háznál már várják őket: ki kapával, ki villával, ki meg ásóval. A bejárat el van zárva, fa van keresztbe téve, és belülről ijesztgető szavakat hallatnak, hogy ide pedig ne jöjjenek, mert így és emígy tesznek. Elkezdődik a harc: ütik a földet.

Végre beeresztik őket, a két vőfély a szokásos ajtókopogás után bemegegy a szobába és versel. Hátuk mögött becsúszik a vőlegény násznagya. A versben szó esik Noé bárkájáról, Ádámról, Éváról, és kérdezi, hogy ő, aki a menyasszonyt keresi, jó helyt jár-e? A menyasszony násznagya megmondja hogy jó helyt jár. Megtalálták a menyasszonyt, hanem *három zár* alatt találták meg. Ezért a vőfély olyan három találós mesét kap föl, melyet az ő násznagyának kell kitalálnia.

Eddig Kálmány szajáni előadása.

Közbevetve szólnunk kell a szegedi táj *kúcs, zár* néven is emlegetett lakodalmi találós kérdéseiről, amelyek tréfából vagy egy-egy akkurátus násznagy részéről olykor még manapság is elhangzanak. Ez régebben, mintegy az első világháborúig hozzátartozott a kiadó násznagy hivatásbeli kötelességéhez. Ezek természetesen más magyar tájakon sem ismeretlenek.

Bibliai ősképük Sámson készülő lakodalma (Bírák könyve 14, 12-14), amelyen harminc vőfély volt. Kiknek szóla Sámson: *talányt adok elétek, melyet ha nekem megfejtetek a lakodalmom hét napja alatt, harminc gyolcsinget adok nektek és annyi köntöst. Ha pedig meg nem fejthetitek, ti adjatok nekem harminc gyolcsinget és annyi számú köntöst. Kik felelének neki: add elé a talányt, hadd halljuk. És mondd nekik: az eből étek jött ki, és az erősből édesség eredt. És nem fejtheték meg három nap a kérdést...*

A találós kérdésekkel minden népnél eredetileg az idegenek tudományát, rátermettségét, választottságát akarták megismerni. Próbára tették, hogy méltó-e arra, hogy meghallgassák, maguk közé fogadják. A kérdéses eredeti ünnepélyességéből a lakodalmak tréfás feszültségében is fölvillan valami. Megtörtént, hogy a menyasszonyt nem adták ki annak a násznagynak, illetőleg vőfélynek, aki nem tudott helyesen megfelelni. El is küldötték. Valaki aztán mégis megkönyörült rajtuk, ami szégyen volt, és rossz házassági előjelnek érezték.

A magyar lakodalmi találókérdések között sok a szentírási eredetű. Közvetítésükben a középkori vándordeákoknak, kéregető barátoknak volt nagy részük. Sokat összegyűjtött belőlük a *Szent Hilárius*,³⁷ Bod Péter kevéssé ismert műve. Mi itt természetesen csak olyanokat idézünk, amelyek a szegedi táj vőfélyei, násznagyai között forogtak:

Kána menyegzőben ki volt a menyasszony? Rebeka asszony. A vőlegény ifjú Tóbiás, a vőfély meg az öreg Kelemön.

Ki vágott az anyján fát? A földből teremtett Ádám, amikor fát vágott.

Miért tettek az alsóvárosi torony tetejébe kakast, nem tyúkot? Mert a tyúk tojása leesett és összetörtött volna.

Hun nem vót az Úristen? Az utolsó ítéletön.

Mit csinál az Úristen, mikor az eső esik? Sarat.

Zebedus fiának ki volt az apja? Hát Zebedus.

Hány nap múlt el azóta, miután Ádám mög Éva a paradicsomba vót? Hét, mert egyik hét nap elmúlik, jön a másik.

Mé harapott Ádám az almába? Mē nem vót bicskája.

Milyen levest főzött Éva Ádámnak? Meleg levest (Pusztaföldvár)

Ki metszötte mög az első szöllőt? A szamár. Noé szamara megrágtá az egyik vesszöt. Észrevette, hogy ez többet termett.

Mölyik a Hiszökégy közepe? Az olvasó Hiszekegyet jelképező szemének lyuka, amelyet a zsinór-ra fűznek.

Mikor beszélt az embör a szamárral? Bálám próféta idejében.

Mit nem adhat vissza még az Úristen sē? Az asszony szüzességét (Szöreg).

Örök életnek kezdete, üdönnek végzete, ködnek közepe? Az ő betű (Mórahalom).

Kicsoda az, aki nyelv nélkül kiáltott? Ábel vére (Majláthfalva).

Mikor állott féllábon az Isten? Amikor virágvasárnap a számárra föl akart ülni (Sövényháza, Majláthfalva).

Mikó legéhesebb a pap? Karácsonykor, mert akkor három misét kell szolgálnia (Sövényháza).

A találókérdések után a *szajáni* vőlegény násznagya mondott verset. Elmondta, hogy a Három Királyt csillag vezette Krisztus urunk jászolóhoz. Krisztus Urunk a Három Királlyal kezét fogott, alprincipális úr, vagyis a menyasszony násznagya fogjon vele kezét. Kezét fogtak, és megejtették a három találgatós mesét, majd kérték a menyasszonyt.

Amíg bent a kikérés és kiváltás történt, addig a konyhában az asszonyok a képmény alatt a menyasszony ágya fölött osztozkodtak. Hosszú huzavona után a nyoszolyásszony váltotta meg.

Amikor már belegeyeztek, hogy *kiadják* a menyasszonyt, akkor elvitték öltözni. Ez sokáig tartott. Ekkor már le volt szabad ülni. Közben fiatal emberek öltöztek föl leánynak és vénasszonynak. Sorba bementek, és bemutatták őket, hogy ez a menyasszony. A *kérő nép* nem vállalta. Végre bejött a menyasszony, mire felállottak és kezdődött a búcsúzás.

A menyasszony búcsúzóját a násznagya vagy a vőfélye mondta. Ebben elbúcsúzott szüleitől, testvéreitől, háza népétől, majd szüleinek kezét csókolva útnak indult. Ekkor előbb táncoltak, majd ugrálva, táncolva mentek végig az utcákon.

Esküvő 1895 óta

Említettük már, hogy a polgári házasság a mennyegző ősi rendjét megbolygatta, de még több évtizeden át nem rombolta szét. Az állami követelmény olyanformán épült bele a hagyományba, hogy a délelőtt megkötött polgári esküvő után a kora délutáni órákban elmennek a lányosházhoz a menyasszonyt a szokott módon, szer-tartásosan kikérni, búcsúztatni. Innen azonban csak az egyházi esküvő után térnek a

³⁷ Bod P., Szívet vidámító, elmét élesítő, kegyességre serkentő Szent Hilárius. Szeben, 1760. Több kiadásban, még századunkban is megjelent.

menyasszonnyal haza a vőlegényes házba. Az új mozzanatokkal bővült hagyományt most a *tápai* esküvői menetben mutatjuk be.

A menetet még a múlt század végén is a lovon ülő *zászlós* nyitotta meg. Lovát szűnyogháló borította, ő maga folyton lebegtette a zászlót, amelynek végébe alma, ebbe meg rozmaring volt tűzve, az egész szalaggal ékesítve. A zászlóst szintén lóháton, esetleg csak gyalog táncolva, dalolva, kurjongatva hat-nyolc felvirágozott, sarkantyús csizmás, pántlikás kalapos *kardoslegény*, röviden *kardos* kísérte, akik kardjukkal, illetőleg kopjaszerű botjaikkal csapdosták a levegőt, de egymással is vívtak a nászmenet élén. Utánuk jött a két násznagy, majd sorrendben a vőlegény a táncmester kíséretében. Követték őket a koszorúslegények, majd a násznép, végül a muzsikások. Valamikor nem kísérték zeneszóval az esküvőre a násznépet, hiszen ez még délelőtt megvolt.

A menyasszonyos házhoz símán, akadály nélkül jutottak be. Itt a vőfély borát, kalácsát elkínálta. Ezt hamarosan pótolták. Ezután előadta népének szándékát. Ha várni kellett, akkor táncoltak egyet, a násznagyok a vőfélyvel vitatkoztak, esetleg most is találókérdéseket adtak föl neki. A csöndben állogáló vőlegényre valami lefátyolozott arcú, cifrán kiöltözött nőszemélyt akartak ráerőltetni. Ő azonban visszautasította.

A vőlegény kíséretéből valakinek közben kint vigyáznia kellett a menyasszonyos kocsira, nehogy tréfáskedvű házbeliék kiszedjék a tengelyszögeit.

A koszorúslányok végre bevezették a menyasszonyt. Szülei, keresztszülei, testvérei vették körül. A vőfély szavával megkezdődött a *búcsúztatás*, amelyet a vendégsereg fölállva, az emberek kalaplevéve hallgattak végig. Az ünnepélyes pillanatokban olykor még a férfiak szeméből is kicsordult a könny:

Szűnjék meg mostan a hegedük zengése,
És a sarkantyúknak némúljon pöngése.
Szép menyasszonyunk most kezdi búcsúzását,
Mielőtt elhagyná a jó szülők házát.

Én kegyes teremtőm, áldom szent fölséged,
Gondviselésödért hálát adok Néked,
Hogy engöm e házban engedtéül születni,
Kedves szüleimnek gyermekévé lönni.

Kik engöm nevedben szépen fölneveltek,
Mégóvtak a rossztól, jóra serkentettek,
Tápláltak, ruháztak, rám gondot viseltek,
Amióta élek, szívükből szerettek.

Mindig azt keresték, mi válik javamra,
Soha nem akartak ők semmit káromra.
Most, midőn a házáséletem fölvészöm,
Szent akaratodnak útjait követöm.
Áldást adnak reám, imádkoznak értem,
Hogy boldogságomra válják ez új életem.

Én Istenem, te is add áldásod rájuk,
Engedd, hogy beteljön mindön óhajtasuk.
Adj nekik szép hosszú és boldog életöt,
Áldásod kísérje minden lépésüket.
Lássák gyermekeik igaz boldogságát,
Holtuk után add mög lelkük koronáját.

Jó testvéreimet is áldd meg Istenem,
Kik eddig békében együtt éltek velem,
Közöttük napjaim boldogan teltek el,

Jóságukat soha nem feledhetöm el.
Több boldoggá űket én édös Istenöm,
S egykor országodba juthassanak velem.

Jó leánybarátim, nektök is kívánom,
Lögyetök boldogok ezen a világon.
Jóságtokért az ég áldjon meg Titöket,
Adjon majd nektök is szép páros életöt.

Most kik jelen vagytok barátim, rokonim,
Együttvéve alsó- és felsö szomszédim,
Nektök is köszönöm szíves jóságtokat,
Fizesse mög Isten fáradozástokat.

Végre mindannyian, ha vétöttem nektök,
Kérlek az Istenért, mindazt felejtsetök,
És küldjetök értem egy fohászt az égbe,
Hogy házasságomat vögye kögyelmébe.

Most pedig veletök az Isten maradjon,
Nekünk is szöröncsés megérkezést adjon.

Ezután a lányhálóból a templomba mentek. A menet egymásutánja így alakult: a kadosok után a legényesház násznépe, majd a két násznagy és táncmester, a menyasszony az első koszorúslegénnyel, utánuk a völegény az első koszorúslánnyal, majd a koszorúslegények és lányok rokonsági fokozatuk szerinti sorrendben, teljes, megilletödött csöndben. Ezután következett a menyasszony násznépe, végül a daloló ember-nép, gyerekek és muzsikások. Jegyezzük még meg, hogy a menyasszony előtt régebben egy családbeli fehérnép a menetiránynak háttal haladva söprüvel jelképesen söprötte az utat, hogy az esetleg odavetett rontást félreccsajpa.

Esküvö után, a templomból kijövet a menet sorrendje csak annyiban változott hogy a völegény és a menyasszony most már egymás mellé került, és természetesen az első koszorúspár is.

*

Magához a majláthfalviaktól *hitlététel* néven is emlegetett esküvői szertartáshoz füzödö népi hiedelmekről alig hallottunk. A menyasszony avatása, tápaiasan *beavatása* (introductio novae nuptae in templum) valamikor a lakodalom másnapján volt, azonban már emberemlékezet óta közvetlenül az esküvövel kapcsolatosan megtörténik. A pap még a közelmúlt esketési rendje szerint is gyertyát szokott a kezébe adni, és a sekrestyébe vezet. Ott elmondja az előirt liturgikus könyörgéseket, utána pedig visszavezeti a völegényhez, illetöleg násznéphez. *Tápén, Algyón* avatás után a menyasszony égö gyertyával a kezében, nyakán a napától kapott selyemkendövel, a völegény egyik közeli asszonyrokonának kíséretében háromszor megkerüli az oltárt. Menet közben a Miatyánkot és Üdvözlégyet szokta imádkozni.

Tápén az újpár ezután a papot közrefogva a Szüzanya oltárához vonul. Kis ideig magukban imádkoznak, közben a völegény legközelebbi asszonyrokonai, olykor egyedül a táncmester, háromszögletüre hajtott fehér kendöt szoktak a menyasszony vállára teríteni. Elöl lazán összefogják, és gombostüvel a menyasszonyruhához erősítik. Ez a *nyakbavalökendö*, öregek ajkán *napamasszonykendö*, mert a völegény édesanyja aján-dékozza leendő menyének. A kendöt idegen szem előre nem láthatja, csak ott a templomban veszik elő. A menyasszonyon marad ezután egészen addig, amíg a sortánc el nem kezdödik. *Sövényházán* a menyasszonyt a jegykendövel szokták leteríteni, amelyet a völegény hoz magával. Ez nyilvánvalóan a középkori szertartáskönyvekben *velatio* néven emlegetett mozzanatnak felel meg, és még a Tridentinum előtti hazai házassági liturgia elnépiesedett maradványa.

Az is bizonyos, hogy esküvőre menet az *alsótanyai* menyasszony nyakába vetett fehér fátyol, majd a tréfásan *nyakló* néven is emlegetett és a vőlegénytől vásárolt fehér sál szintén e liturgikus *velum* emlékezetét őrzi. Valamikor nyilván szentelménynek tekintették, hiszen olykor még manapság is leterítik vele a pólyásgyereket, ha nyugtalan, sírdogál.

A liturgiából sarjadt régi hagyomány az esküvői szertartást közvetlenül követő *oltárkerülés* is: a vőlegény, menyasszony, násznép a szegedi nagytáj több templomában háromszor megkerüli a főoltárt. Ez a szokás a *feketebarátok* idejében, 1914-ig *Alsóvároson* is élt, sőt nyilvánvalóan ez volt az archaikus példakép.

A templomból kijövet a *sövényházi* újpárnak egyszerre kell átlépnie a küszöböt. Az hal meg először, aki ebben a másikat megelőzi. *Őszentivánon* ilyenkor régebben a levegőbe lőtt a násznép közül valaki. Az *alsóvárosi* újember alamizsnát szokott régebben osztogatni a kapuban ólálkodó koldúsok között. A *tápai, sövényházi, szőregi, deszki, majdáni, kiszombori* menyasszony ilyenkor aprópénzt, cukrot szokott szórni az odasereglett gyereknép közé, hogy — mint mondogatják — a szerelme mindig édes maradjon.

Kálmány följegyzése szerint *Szajánban* közvetlenül esküvő után előbb a menyasszony, majd a vőlegény násznépe a plébánia udvarára ment táncolni, de ebben sem a vőlegény, sem a menyasszony nem vett részt.³⁸ Az öregvőfély felköszöntötte a papot és háznépét, a kisvőfély, vagyis az ország szolgálja pedig ajándékot adott: egy üveg bort, meg az üveg nyakán lévő fonott kalácsot, amelyről más vonatkozásban már szólottunk. Adnak *Tápén, Algyőn* is, ahol azonban a bort misebornak ajánlják föl.

Föltételezhető, hogy e táncnak valamikor kultikus jellege volt, és rövid időre maga a pap is résztvett benne. Ne feledjük azt sem, hogy a *cinterem* néven emlegetett temető a régebbi századokban a templomot övezte, és gazdag hagyományvilága volt.³⁹

A falu népe és az uraság között olykor melegebb kapcsolatok is éltek. Híres színészünk, Kassai Vidor írja⁴⁰ *kiszombori* gyermekkorára, a múlt század negyvenes éveire visszaemlékezve, hogy „esküvők után a násznép zenével sorra járta az úri lakokat, és az udvaron táncoltak. Ilyenkor az úri nép közéjük vegyült, és Rónay János úr leányai, Mari és Lenka kisasszonyok úgy járták a csárdást a parasztleányekkel, hogy csak úgy ropogott. Táncolt ott akkor, aki csak akart, urak, parasztok, gazdatisztek, cselédség mind együtt.”

*

Mint említettük, a templomot az újpár és násznép más úton szokta elhagyni, és más úton tér vissza a vőlegényes házhoz. Így van vagy volt a közelmúltban is *Alsóvároson, Tápén, Sövényházán, Szőregen, Jázován, Tamásfalván. Újkígyóson, Pusztaföldváron* arra is ügyelnek, hogy visszamenet válasszák a hosszabb utat. Ez eredetileg nyilvánvalóan a nyomukban leselkedő, settenkedő gonosz távolytartását, megzavarását célozta. *Szatymazon* azonban már azt a lényegében hasonló magyarázatot adják, hogy az újasszony haza ne tudjon menni az édesanyjához, vagyis megszokják.

³⁸ Kálmány I, 163.

³⁹ Morvay P., A templomkertben, temetőben, halotti toron táncolás és a halottasjáték népszokásainkban. Ethn. 1951, 73.

⁴⁰ Kassai V., Életemből 19.

HAZAÉRKEZÉS

Tápén megérkezve a vőlegényes házhoz, a két első kardoslegény tánc lépésben odament a bejárathoz, kardját a magasban keresztbe szögezte. Ez alatt vonult be az újpár és az egész násznép.

Temesköz több falujában a kapuhoz érkeve, egy vízzel telt vödört kell a menyasszonynak feldöntenie, mert a *szőregiek*, *deszkiek*, *klárafalviak*, *kiszomboriak* szerint csak így számíthatnak majd a jó fejőstehénre. A szokás *Tiszaszentmiklóson* is él. Kiszomborban egyidejűleg tisztabúzáat is szoktak a menyasszony fejére szórni, hogy hasonlóan hulljon az újpárra az áldás egész életében. A magyarázatok természetesen már másodlagosak, az eredeti célt az asszonyi helytállás, termékenység.

Az otthon maradt asszony nép kezében égő gyertyával, *Újkígyóson* szükségből olykor csak meggyújtott kukoricacsutka fényénél fogadja a násznépet, ha még nem is alkonyodik. Varga János a múlt század derekán megörökítette,⁴¹ hogy az esküvőről új otthonába érkező menyasszonyt a vőlegény szülei megölelték, majd az udvarban egy meggyújtott szalmarakás füstje alatt vezették át, ezután a kutat kerültették meg vele, végül pedig a kötőjébe öntött búzával vezették körül a házban és a kamrában. *Sővényházán* a napa még a közelmúltban is karonkapta a menyasszonyt, s a konyhába vezette, ahol megkavartatta vele a tűzhelyen fővő kását. Kálmány szerint⁴² söprűt vetettek a menyasszony elé, amikor bement a küszöbön. *Sővényházán* ez már a kocsi-ról lelépő menyasszony elé került. A magyarázat már másodlagos: ha fölveszi, akkor majd szeret tisztogatni.

A vőlegény és menyasszony a ház ajtajában, küszöbén napjainkban is kettészakít egy peracet, ami annyit jelent, hogy kenyerüket ezentúl már meg fogják osztani. *Tápai* neve — mint láttuk — *szakajtóperec*. Itt a vőlegény belől lép a házküszöbön, és egyik lábát a küszöbre teszi. A menyasszony kívül marad, de egyik lábával ő is a küszöbre lép. Így törik, szakajtják ketté a peracet. Adnak belőle a mellettük állóknak is. A perecbe tréfából olykor zsineget is sütnek, a szakítás tehát nehezen sikerül. Van aztán ilyenkor nagy nevetés. A *tiszaszentmiklósiak* szerint így majd nem válnak el egymástól. Debreczeni János úgy látta, hogy ez a szertartás a múlt század derekán még olyanformán történt, hogy egy asszony nyújtott egy-egy darab kalácsot mindkettőjüknek. Belemártották az asszonynál lévő mézes findzsába, és kölcsönösen egymás szájába tették. *Klárafalván*, *Szőregen* az örömanya kis tálon mézzel együtt nyújtja be a peracet a fiataloknak, akik a letört darabot bele is mártják. *Tordán* az örömanya a kínálás után szándékosan földre ejti a tányért. A menyasszony sokszor utánakap.

A menyasszony — mint azt a *mórahalmiak* mondják: *koszorú alatt*, vagyis koszorúval a fején — az ajtóban várakozó ipának, napának kezét csókol, esetleg csak csókot ad, ők pedig átölelik, megcsókolják, majd bevezetik a házba, leendő hajlékába.

⁴¹ Varga J., Magyar házassági szokások eleinknél. VU. 1872, 586.

⁴² Kálmány I, 193.

Tápén most mondja ki először: *dicsértessék a Jézus, é d ö s a n y á m !* Körüljárnak vele, miközben az ételt megkavarja, megkóstolja, söprút nyomnak a kezébe, *Alsóvároson, Kiszomborban* meg göndörhajú gyereket ültetnek az ölébe. Tápén a már oda-készített subára szokták hasonló célzattal ültetni, vagyis hogy majd szép göndörhajú gyereket szüljön. A gyerek aztán almát,⁴³ Debreczeni szerint nyakravalót kap ajándékba. *Szatymazon* régebben a menyasszonnyal meg szokták a tanyát kerülni. *Deszken* hirtelenében cipót dugnak a hóna alá, hogy majd szép púpos kenyereket süssön. *Újkígyóson* fölnéztek a szabadkéménybe is, hogy majd feketeszemű magzata legyen. Jelképesen olykor ablakot is tisztítatnak vele, hogy ne legyen álmos. Mindeme kezdő mozdulatok mágikus célzata nyilvánvaló.

Mi már nem láttuk, nem is hallottuk, de Debreczeni, majd Tömörkény még megörökíti⁴⁴ a következő illendőségi hagyományt:

„Jön az esti vacsora, amiben az újasszonynak nem sok gyönyörűsége telik. Most mikor a vőlegény anyja vagy apja a házban, vagyis a szobában van, föl kell állnia és csak akkor ülhet le ismét, amikor azok a szobából kimentek. Ez az öregek iránt való tiszteletet jelképezi. A napa azért leginkább a konyhában tartózkodik, hogy az újasszony leülhessen az asztal mellé. Ipa pedig az udvaron jár-kel a hivatlanok között, kínálván őket citromos borral és kaláccsal.” Debreczeni még azt is megjegyzi, hogy a menyasszonynak vacsoraidőig egy szál ingben kellett várakoznia a kamrában.

Térjünk azonban vissza a megérkező menyasszonyhoz. A vőfély így köszönti be:

Adjon az Úristen szerencsés jó estét,
S tartsa békességben e háznak vendégét!
Tisztelt násznagy uram, mi ismét megérkeztünk,
Most már elmondhatjuk, hogy sikerrel működünk,
Mert szép menyasszonyunk íme megérkezett,
Kérem, násznagy uram, fogjon vele kezét,
S fogadják be őt e szép társaságba,
Részéssék őt e szép mulatságba.

A násznagy kezét fog a menyasszonnyal, majd a vőfély a muzsikások felé fordul:

Most tehát zenészek, hegedűk zengjete,
Hogy menyasszonyunknak fülei csengjenek,
Mert most már mulathatunk, ahogy mi akarunk,
Mert most már véget ért legnehezebb dolgunk.
Kezdődjék hát meg menyasszonyunk tánca,
Hogy kiszakadozzon szoknyájának ránca!

A menyasszonyt eredetileg nyilván kultikus célzatú táncsal fogadják be urának nemzetségébe. Ez a *sortánc*, amely Tápén így megy végbe: a vőfély a násznagyok előtt beköszönti a vőlegényt:

Íme a vőlegény, köztünk megérkezett,
Tessék násznagy uraim, fogjanak vele kezét!

Leül a násznagyokkal szemben, a vőfély pedig a menyasszonyt a házból csipkés zseb-kendőjénél fogva a násznagyok elé vezeti. Őt is beköszönti, majd a kézfogás után parancsot ad a muzsikásoknak, hogy húzzák el a sortáncot. Először a vőfély táncol a menyasszonnyal, majd kérésére a násznagy felszólítja a táncmestert, hogy ő táncoljon a menyasszonnyal. Ez meg is történik. Egy-két fordulat után most ő áll a násznagyok elé, és kalapját megemelve kéri őket, hogy szólítsák föl a vőlegényt a sortánc eljárá-sára.

A vőlegény eleinte csökönyös, koccint a násznagyokkal, de táncolni nem megy. A násznagyok is pártját fogják, és különböző kifogásokkal igyekeznek mentetetni a

⁴³ Boldogasszony 22.

⁴⁴ Farsangon. SzN. 1899. 29. sz.

vőlegény húzódását: fáj a lába, pihen még, esetleg szomjas, innia kell. Végül mégis elhúzza a menyasszonyt, és szépen ünnepélyesen táncol vele.

Ezután a vőfély és a táncmester összefogódzva a koszorúslányokkal táncol. A násznagy elé jutva mindig megemelik a kalapjukat. Majd a koszorúslegényeknek engedi át a lányokat, a végén pedig az egész násznép táncra kerekedik. Ezeket is egyenként kéri föl és keresnek táncost a számukra. Ilyenkor a vőlegény testvéreit a menyasszony másnemű testvéreivel rendelik táncra. Nagyon számontartják, hogy a menyasszony rokonai ne maradjanak táncos nélkül, mert különben megsértődnének.

A tánc végén a *lányháló*, vagyis a menyasszonyos ház búcsúzkodó vendégeinek marsot húznak. Feltartott kézzel kísérik ki őket a kapuig, előbb azonban üvegeiket megtöltik borral. Ezután *szabad a tánc*: a vendég most már vacsoráig úgy mulathat, amint kedve tartja.

A táncot a tápaiak *kérőgetős tánc* néven is emlegetik a vőfély *kikérése*, vagyis táncra kérései miatt.

A *sortáncot* máshol vacsora után járják el, az *egész* hagyományt mégis itt, együttesen jellemezzük. Sok helyen már a múlté; összevegyült az újasszony táncával.

A *sortáncot* a múlt században *Fölsővároson* a vőfély, olykor a násznagy, táncmester felszólítására esküvői ruhájában, koszorúval, fátyollal a fején a menyasszony járta el a vőlegény nemzetségének férfitagjaival közvetlenül az urával való visszavonulás előtt. Ez volt a *kikövetés*. A táncot a vőfély kezdeményezte, majd a násznagyhoz fordult: *tessék násznagy uram N. N.-t kikövetni!* Erre a násznagy a megnevezett férfi nevét kiáltotta, aki pár fordulatot kötele volt a menyasszonnyal eljágni. A kikövetett táncosok pénzzel ajándékozták meg.⁴⁵

Ilyenkor más nem táncolhatott. A táncot a vőlegénnyel kezdte, majd ennek apjával, fitestvéreivel, egyéb férfirokonaival folytatta a vérségi kapcsolat sorrendjében. Tápén mint láttuk: vőfély, táncmester, vőlegény, apa és a többi.

A *sortáncnak* régebben több jellegzetes kísérő mozzanata is volt. Így *Fölsővároson* a tréfásabb asszonyok ujjaik közé három szál gyertyát vettek, és úgy nézték, hogyan táncol a menyasszony. Magyarázatok szerint azt vizsgálták, hogy sánta-e. *Madarásztón* valamikor *sortánc* járásakor titokban tűt szúrtak a menyasszony ruhájába, amit illet megtalálni, és ezért félkezével folyton a ruháját tapogatta. A dudás, aki tudja, hova szúrták, kiabálja: ott, ott, vagy: nincs ott, nincs ott! Ajándékot is kapott a menyasszonytól; hogy helyesen kiabálva, nyomra vezesse. Ha aztán megtalálta a tűt, akkor jó varró lesz, ellenkező esetben nem.

*Szajánban*⁴⁶ a kisvőfélyvel szokott először a menyasszony táncolni, majd a násznagytól kérte táncra a vőlegényt, utána pedig az atyafiságot. Aki húzódozik, megfenegeti: *tánc vagy lánc!* Amíg a *sortánc* folyik, az *öregvőfély*, néha mások kezében is gyertya: úgy nézik a táncosok lábát, és megjegyzéseket tesznek a menyasszonyra.

Az égő gyertya is mutatja, hogy a *sortáncnak* eredetileg kultikus jelentősége volt. A múlt század derekán jegyezte föl Debreczeni János, hogy a táncoló menyasszony köré égő gyertyákat raktak. Ehhez hasonlót örökít meg az *Ungarischer Simplificissimus*: a menyasszony körül a násznagyok fáklyákkal táncolnak.⁴⁷ A szokás gonoszúzó célzata kétségtelen. Eredetileg nyilván szentelt gyertya világított.

A *sövényházi vőfély* felszólítása:

Kéröm a tánc tizenhárom,
Nagy Jánost a *sortáncra* vagy *láncra* ajánlom.

⁴⁵ Kovács J. 292.

⁴⁶ Kálmány II, 213.

⁴⁷ Ipolyi A., Magyar mythológia II, 308.

Már vezette is hozzá a táncosnőjét. Ha nem engedelmeskedett, akkor a násznagy megláncoltatta. Csak váltságdíj ellenében szabadulhatott.

A sortánc végén az *őszentiváni* vőlegényt legénybarátai *beavatták* az embörök sorába: söprűvel megverték. Olykor meg is láncolták, kötözték a lábát.

Ezután mindenki a maga kedvére táncolhat a párjával. Közben olyan vendégek is érkeznek, akik az esküvőn nem voltak ott. A vőfély köszönti be a már elmondott módon őket.

Tápai vőlegény, menyasszony tánc közben
(1960-as évek)

Az esküvői vacsora, lakodalmi vendégség voltaképpen az új pár és násznép ünnepélyes együttese, amely régebben felállással és a násznagy imádságával: a *Miatyánk* és *Üdvözlégy* elmondásával kezdődött. A *csókai* násznagy tréfás komolysággal sokszor csak ennyit imádkozott:

Látod Uram, hányan vagyunk,
Azt is tudod, mit akarunk.
Most és mindörökké. Ammen.

A vacsora végén nem volt általános az imádság.

Mindjárt melegebben itt említjük meg a vacsora egyéb ünnepélyes és szakrális hagyományait is. A *tápaiak* vacsora idején a *Kánai menyegző* történetét énekelték még századunk elején is:

Az igaz Messiás hogy együtt,
Sokféle csudákat köztünk tött.
A vizet is borrá tőtte,
A násznépet vendégölte
Káná mönyegzőbe.

Nagy lakodalmat kezdének,
Jézust is ehítták vendégnek.
Út követik tanítványi,
Mint a tyúkot a fiai,
Káná mönyegzőbe.

Az első tál ételt főhózták,
Jézust is avvá mögkénálták.
Tetszött mindönbe az étök,
Csak a borba vót a vétök
Káná mönyegzőbe.

Szűz Mária hogy ezt möglátta,
Fogyatkozásukat mögszánta.
Fiam — mondja — borunk nincsen,
Azé sëmmi kedvünk sincsen
Káná mönyegzőbe.

Jézus hogy vigasságot tönne,
Szent Anyja kérése möglönne:
Parancsolá meríteni,
Kútbú hat vödröt tóteni
Káná mönyegzőbe.

A szolgálak nagy frissen sietnek,
Kútbú hat vödröt mögtótenek:
Jézus borrá változtatta,
Első csudáját mutatta
Káná mönyegzőbe.

Bort adták a násznagy kezibe,
Hogy adja a vendég elibe.
Násznagy a bort mögkóstolja,
Míngyá vólegényt kiáltja
Káná mönyegzőbe:

Mindön embör úgy mond, elsőbbet
Jó bort ad a vendég elébe.
De tē eddig is jót tartád,
és az alábbvalót hozád.
Kánán mönyegzőbe.

Míndnyájan az új bort kóstolják,
De jó, de jó, mind ezt kiáltják:
Jaj de jó bor ez az új bor,
Sokkal jobb, mint a régi bor!
Kánán mönyegzőbe.

Pétör társaival vígan van,
Köszönti poharát Andrásra,
Mög sēm törli a bajuszát,
Foly alá torkán szakálán.
Kánán mönyegzőbe.

Mátyás a poharat vigyázza,
Sokat kerül, nehezen várja.
Jakab elől el-elkapja,
Szomjas torkába fölhajtja.
Kánán mönyegzőbe.

Iskariotés hogy azt látta,
Hogy útet senki sem kínálja,
Kapja kondért háladásért,
Csak iszik a vólegényért.
Kánán mönyegzőbe.

Simon Bertalan azt mondja;
Tölts kulatsot, jó lösz hónapra.
Mert a jó bor hamar éfogy,
Jó lönne holnap majd egy korty.
Kánán mönyegzőbe.

Adja Isten mi is örüljünk,
Midőn lakodalmat hirdetünk.
Jó bor mellett duda nélkül,
Furcsa a tánc ugrás nélkül.
Kánán mönyegzőbe.

Elmönt a Szűz Mária haza,
Elmönt Szent Fia is utána.
Gyerünk hát mi is utána,
Ott vígadjunk mennyországba.
Kánán mönyegzőbe.

A muzsikások mögérköztek,
A vendégek kedvire töttek.
Úgy mögforgatták Magdolnát,
Mind elszórta a papucsát.
Kánán mönyegzőbe.

Dicsértessék Jézus szent neve,
És Szűz Mária fönn a mönnybe,
Itt és a magos egekbe,
Most és mindörökké.
Kánán mönyegzőbe.

Egyes helyeken olykor még napjainkban is megkövetelik, hogy vacsora alatt a muzsikások ezt az éneket eljátsszák.

Tápén halványan még arra is emlékeznek, hogy valamikor még a máshol idézett *Szent János áldását* is elénekelték. Lehetséges, hogy ez utóbbinak hangjánál vették a násznagy kezéből és költötték el a templomból visszahozott kalácsot. A szöveget más összefüggésben, a halotti tornál idézzük.

A tanyákon újabban a magyar himnusz éneklésével fejezik be a vacsorát. *Tápén, Újkigyóson* ez már közvetlenül a kezdő imádság után megtörténik. Egy *balástyai* lakodalomban (1968) az imádság már elmaradt, csak a himnuszt énekelték el a zenekar kíséretével.

Alsóvároson még a század elején is ügyeltek arra, hogy az asztaloknál páratlan számú vendég üljön, és minden asztalnál páratlan számú tál, tányér legyen.

Az újpár a koszorúslányokkal a násznagy asztalánál foglal helyet. *Csanyteleken* a fallal szemben, a tükörben nézőleg ültetik őket, eredeti megfontolás szerint nyilván a szemmelverés elkerülése végett. A leülő *sövényházi* menyasszonyoknak most ültetnek egy pillanatra gyereket az ölébe.

A vőlegénynek a századfordulón általában még a fején maradt a kalap, és *Tápén* egy tányérből evett a menyasszonnyal. Régebbi *alsótanyai* lakodalmakban a vacsorát étlen-szomjan kellett nézniök. Csak utána terítették külön helyiségben a számukra. *Sövényházán* legelőször a menyasszony szed ételt a vőlegénynek, neki meg az első koszorúslány. A menyasszonyt máig iparkodnak megtréfálni: lyukas kanalat, fából, nádból faragott kést, villát készítenek neki. Készítetik, hogy sokat egyék, mert csak így lesz majd a jószágtartáshoz szerencsájük. A *gyeviek* még azt is hozzáteszik, hogy így lesznek erős fiaik. Szerencsétlen házasságot jelent, ha vacsora alatt a sótartó feldől. A *sövényházi* újpár régebben nem ehett bicskával, nehogy a szerelmüket szétvágják.

A múlt században a *Városban*, de *temesközi* népünknel is élt az a hagyomány, hogy vacsora vége felé leborított edényben verebet vittek a násznagy elé, aki a földöt fölemelte és így a madár elszállott. Kálmány megjegyzése szerint ezzel talán „az elszállt boldogságra célzott.”

⁴⁸ Kovács J. 375.

Terjában a násznagy ilyenkor a menyasszonynak nagyon a lelkére kötötte, hogy urának engedelmeskedjék. Elpéldázta Ádámnak és Évának ama történetét, hogy az Úr a bűnbeesés után Éva anyáknak tálát adott. Az engedelmisség volt beletéve: a fehér-cseléd engedelmeskedjék az embernek.⁴⁹

*

Vacsora alatt egy kislánnyal lelopatták a menyasszony lábáról a cipőt. Nemsokára a vőfély kikéri a menyasszonyt táncra. Ha nincs meg a cipő, akkor a *ményasszony sánta*. A násznagy tartozik előkerestetni, majd megvásárolni. A vételár a muzsikásokat illeti. A szokás a szomszédos bánáti némettség körében is él.

A kiszolgálást a vőfély irányítja, ő köszönti be ékes rigmusokkal az ételeket. A *balástyai* násznagy állva hallgatja végig. Háta mögött nyolc-tíz kiszolgáló áll libasorban, hogy verseinek végeztével ők is a vendégek elé tegyék a tálakat.

Tápén a múlt században az ételhordókat kétfelől négy-hat, esetleg nyolc-tíz *gyertyás* kísérte égő, rendszeresen szentelt gyertyával a kezében. Ezek leginkább a kardos legények közül kerültek ki. *Temesköz* számos falujában a kiszolgálás a *franciák* dolga volt. *Alsóvároson* manapság a vőfély, továbbá a házbeliek, és olyan legények végzik, akiknek nincsen lányuk, azaz táncospárjuk, így tehát ráérnek segíteni.

A szegedi tájon általános volt, manapság azonban csak a Temesközben él az ételhordó legények fölavatása és eskütetele. Ez a vőfély feladata:

Tisztelt násznagy uram, ismét megjelentem,
Van már hadseregem, ezennel jelentem,
Most már kiállhatok a csatamezőre,
Törökkel, tatárral, véres menyegzőre.

Éljen!

Amíg ezt a tábort összeverbuváltam,
Szép magyar hazánkat egészen bejártam,
Voltam túl a Dunán, a bérces Erdélyben,
Nagy magyar Alföldön, Kárpátok tövében.

Éljen!

Zászlóm alatt van az egész ország népe,
A magyar ifjúság, nemzetünknek éke,
Székely testvéreink, a kunok és jászok,
Meglátják, hogy futnak tőlünk a kozákok.

Éljen!

Harcba a magyarnak sohasem volt párja,
A magyar katona Isten katonája,
Muszkát vagy németet ágyúval, puskával,
Tönkre ver a magyar egy szál pipaszárral.

Éljen!

E hős hadseregnek vezére én vagyok,
Lénungot, menázsit számukra én adok,
Ki hű katonám lesz, bőrét kitömetem,
A gyávákat pedig mind föbelövetem.

Éljen!

Mіндеgyik katonám magyar vérből való,
Hiszem, hogy egy se lesz közöttük áruló,
Harcban edzett hősök, akárcsak jó magam,
Vizsgálja meg őket, tisztelt násznagy uram.

Éljen!

⁴⁹ Világunk alakulásai 41, 43.

Ez a két dalia Attilának vére,
Az egyik egy kissé sántít tyúkszemére,
De már ez a másik talpig derék legény,
Kedvenc eledele a jó túrós lepény.

Éljen!

Ez a vitéz pedig Árpád unokája,
Ha szól a muzsika, rezeg a bokája,
Szereti a kártyát és boros üveget,
Az asztalukra ez hordja a kenyeret.

Éljen!

Ez a magyar itten Botond nemzetsége,
Sovány egy kissé, de van jó egészsége,
Tréfalkozni vele nem is igen merek,
Nyúl szívű a lelkem, azonnal pityereg.

Éljen!

Ennek meg az őse Kinizsi lehetett,
Mert amióta él, egyszer se nevetett,
Olyan savanyún áll mindig az orcája,
Míntha muszka császár volna a gazdája.

Éljen!

Ez Rákóczi fajta, elszánt kuruc gyerek,
Sokszor úgy elalszik, beköpi a legyek,
Él-hal a lányokért, persze csak titokban,
Kitűnően táncol maga a sarokban.

Éljen!

Ez Bátor-gyerek, meg is látszik rajta,
Akkora a feje, mint egy üres pajta.
Bajusza nincs még, de az is lesz mondhatom,
Ha lekvárral keni pofáját vastagon.

Éljen!

Ezt már nem is tudom, kinek maradványa,
Bajos felismerni, holló-e, vagy kánya?
Csak annyit látok, hogy kétöles a szája,
Bánom, hogy két zubbonyt nem húzattam rája.

Éljen!

Tessék megnézni ezt, milyen pofát vágott!
Pedig ő ette meg a konyhán a mákot.
Szépen vagyunk, öcsém, oda a becsület,
Nézd, itt a sok szép lány, szemedbe kinevet.

Éljen!

Hát te részeg disznó, így rukkolsz ki nékem,
Pedig tebenned volt minden reménységem,
Mikor mosdottál meg, talán a múlt nyáron,
Állj egy kissé hátrább, hogy senki se lásson.

Éljen!

Uraim! tehát most ismerik seregem,
Mellyel a törököt, franciát megverem;
Ha e sereg fölkel, régen meg van írva,
Nem vígad a magyar soha többé sírva!

Éljen!

Most bajtársak, ki-ki nyújtsa föl a kezét,
Mondjátok utánam a sereg esküjét,
Hogy szívvel-lélekkel hű katonak lesztek,
Nékem, vezérteknek engedelmeskedtek.

Éljen!

Az eskü ilyenformán hangzott: „Mi ezennel ünnepélyesen fogadjuk, hogy önkényt, minden kényszerítés nélkül a seregnek katonái lesziünk, éhen, szomjan, étkekkel és italokkal szolgálunk a vendégeknek, fővezérünk parancsait követjük, neki engedelmeskedünk. Ennek bizonyosságáért a muzsikuskak fizetünk egy-egy forintot. Amen.”

Közeledvén a vacsora ideje, a vőfély szót kér a násznagtól, hogy a konyha készülődéseiről beszámoljon. Tréfás előadása a kulináris paradicsom, *slaraffia* archaikus európai látomásait, a szegények és éhezők vágyálmait idézi:

Szerencsés jó estét kívánok uraim,
E házban összegyűlt kedves asszonyaim.
S az itt jelenlévő ékes ifjúságnak,
Akikben öröme telik jó gazdának.

Éljen!

Szépen fölkérem e vidám társaságot,
Hagyják félbe kissé a szép mulatságot,
Amíg elbeszélem, ki vagyok, mi vagyok,
E királyi házban tenni mit akarok.

Éljen!

Párizst, Londont hét nap bejártam számaron,
A sötét Afrikát hét télen, hét nyáron,
Valamennyi négert nevérol ismertem,
Nekik a Szaharán paprikát ültettem.

Éljen!

Afrikából mentem Ausztráliába,
Alig fél nap alatt, fájt is lovam lába,
Áldott világ van itt, el se hiszik talán,
Sült malacok mennek az emberek után,

Éljen!

Ha egy kútat ásnak, borral szalad tele,
Túrós lepényből van a házak födele,
Szalonna-hídakkal kötik át a folyót,
És ami a legfőbb, nem fizetnek adót.

Éljen!

Hogy innen eljöttem, kilenc mázsás voltam,
De míg a tengerek hátán gyalogoltam,
Nagy cethalakra és fókákra vadásztam,
Bizony nem csoda, ha le is soványodtam.

Éljen!

Amerikában is megfordultam kétszer,
Ázsiát bejártam össze-vissza hétszer,
Voltam ebéden a kínai császárnál,
Ott aludtam el a feketekávénál.

Éljen!

Tehát, amint látják, sokat tapasztaltam,
Én a politikát nem könyvből tanultam,
Új hivatásomhoz alaposan értek,
Tisztelt násznagy uram, egy pohár bort kérek.

Éljen!

Most pedig uraim a konyhán szétnézek,
Megtekintem, hogyan készülnek az étek,
Szakácsunk mi mindent süt-főz vacsorára,
Ismét visszajövök karácsony napjára.

Éljen!

Ismét jelentkezik:

Tisztelt vendégsereg! Szót kérek, uraim!
Hallgassák meg sokatjelentő szavaim,
Tudom, önöknél is régen volt az ebéd,
Nem tesz kárt gyomrukban egy kis programbeszéd.

Éljen!

Künn jártam a konyhán, hol az étek főlnek,
Szakácsaink négy nap óta sürgölődnek;
Mindent kihordtak már az éléskamrából,
Cukrot, timsót, kámfort a Mózsi boltjából.

Éljen!

Hogy e fogyatkozást gyorsan helyrehozzam,
Tizenkét szekeret útnak indítottam,
Hogy Pestről hozzák el mind a fűszerszámot,
Adtam nekik útra egy-egy pénzes zsákot.

Éljen!

Aztán megnéztem a tömérdek fazekat,
Ústöket, tepsziket, kerek lábasokat,
Sorra kóstolgattam egy öles kanállal,
Elláttam jó bőven sóval, paprikával.

Éljen!

Hogy mi mindent főznek, fogalmuk nincs róla,
Kocsonyának készül tizenkilenc gólya,
Hízlalt verebeket forgatnak a nyárson,
Medvetalpat sütnek ébenfa-parázson.

Éljen!

Nyulaknak farkából főzik a paprikást,
A hajás krumplihoz fogadtak egy halászt,
A puliszkát pedig oláh papok gyártják,
A kásába a húst gőzhajók szállítják.

Éljen!

Barátfüle is lesz jól besavanyítva,
Tök sülve és fölve, kétfelé hasítva,
Fokhagyma olajjal, mártás vagy százféle,
De ki tudna sorra beszámolni véle.

Éljen!

Süteményünk is van túróval, lekvárral,
Jól megcukroztuk már százötven hambárral.
Szóval: ennivalónk elég két hónapra,
Csak az kell, aki az asztalra felhordja.

Éljen!

Sövényházán, Kisteleken azt a bort teszik a vendég családok elé, amit a lakodalomra ők hoztak magukkal. Természetesen az újpárt, szomszédokat is megkínálják vele.

Tápén a múlt században az ételhordókat két felől, négy-hat, esetleg nyolc-tíz *gyertyás* kísérte égő, rendszeren szentelt gyertyával a kezében. Ezek leginkább a kardos-legények közül kerültek ki.

Mint már mondtuk, a *Temesközben* viszont a *franciák* dolga volt a kiszolgálás.

Ilyenkor vizet csúfság lenne az asztalra tenni. Akik vacsorakor mégis inkább vízre lennének szomjasak, azokat a *Városban, Tápén* és a környező tanyavilágban *szamaras* néven emlegetett legény elégíti ki. Vizes köcsöggel körbe jár, miközben jelentgeti magát: *szamaras, itt a szamaras!* Ez még annak emlékezetét őrzi, amikor a tisztavizet szamarhúzta lajtokon hordták végig a Belvárosban.

*

Az ünnepélyes vacsora végeztével az örömszülék, családtagok, vőfély, kiszolgálók, muzsikások evésére kerül csöndben gyorsan sor.

A gyevi vőfély a muzsikások vacsoráját így köszönti be:

Jóestét kívánok násznagy uramnak,
Akinek a háznál mindenre gondja van.
Szegény muzsikásokról levette a gondját,
Nem mondta meg, nekik mit ad vacsorát.
Ne féljetek semmit, gondom lesz rátok.
Röviden megmondom, mi a vacsorátok.
Megvan nálunk a régi jó szokás,
Muzsikásoknak főztünk egy nagy üst répát.

Ha húst adunk nekik enni, bort is követelnek,
Mindig beszélgetnek, nem is hegedülnek.
Ha répát adunk nekik,
Még vizet sem kérnek, mindig hegedülnek,
Ne féljetek semmit,
Főzők nektek répát eleget is,
Jól lakik vele a feleségetek is.

Most már kimegyek a konyhára,
A répának drága illatára.

Visszajön:

Amit az előbb mondtam,
Azzal már megbuktam,
Mert a gyerekek a répát mind elhordták,
Az üstöt is kikaparták.
De van sülttök, savanya paprika,
Amitől majd a primásnak égni fog a gyomra.
Most már kimegyek a konyhára,
A sülttök és savanyapaprika édes illatára.

Visszajön:

Jóestét kívánok násznagy uraméknak,
Amit az előbb mondtam, azzal is megbuktam.
Mert a savanyapaprikát elhordták,
A sülttököt a macskák összemajszolták.

Most már nincs mit tenni,
A muzsikásoknak húst kell adni enni.

A vacsorára behordott asztalokat ezután gyorsan kiviszik, hogy legyen a tánc számára hely. Csak a fal mentén elhelyezett padok, meg a násznagy előtti asztal maradnak helyükön. A szemetet, hulladékot a násznagy asztala alá söprik. Csak a lakodalom végén szabad kitakarítani.

Ezután *Tápén* újabb sortánc következik. A táncmestőr, esetleg a vőfély név szerint megnevezve táncba rendeli az ülő vendégeket, vagy azokat, akik már nem kívánnak táncra kerekedni. Megnevezi táncosnőjüket is: özvegyasszonyokat, öreglányokat. Kitérni a felszólítás elől illetlenség.

A násznagy előtt *Alsóváros*on állandóan, egész éjjel ott van egy tál paprikás és kalács. Akinek kedve tartja, minden kérelem, illetőleg engedély nélkül ehet belőle. Csakugyan: sokan meg is kívánnak borkorcsolyának egy-két falatot.

Említettük már, hogy régebben, a múlt században a vacsora fogásai között ott volt a *kása*, *Keménykása* is. Annak a borralalónak, amelyet a szakácsasszony állítólagos égési sebei miatt bekötözött kezekkel szedett, *kásapéz* volt a neve. Ez úgy történt, hogy a vőfély kíséretében hosszú fakanállal sorra bökdöste az *embörvendégöket*, vagyis a férfiakat, amíg „orvosságra” nem vetettek neki pénzt.

Tápén csatlakozott hozzá ételkavaró lapockájával a szakácsembőr is, aki groteszk táncmozdulatokkal utánozta a paprikásfőzés mozzanatait. Külön *húztak*, azaz csak nekik muzsikáltak, amikor táncra is pördültek egymással.

Nyilvánvalóan ebből a mozzanatból kerekedett a szegedi táj számos helyén a lakodalom egyik legmulatságosabb mozzanata, a *szakácstánc*: a vőfély vezérlete alatt főzőeszközökkel, cintányérként használt fődökkel, fakanállal vert fazekakkal, bográccsal, kezükben kanállal, lapockával hadonászva felvonultak a szakácsok, kiszolgálók és muzsikászó mellett rögtönzésekben gazdag szilaj táncba kezdtek. *Csanyteleken* még szitában azokat a kanalakat, villákat is rázni szokták, amelyeket vacsora után a vendégek elől összeszedtek. Az *újkigyósi* bevonulás a Rákóczi nótája hangján történik.

A szakácstáncban mások nem szoktak résztvenni⁵⁰.

Vacsora után ismét megkezdődik, illetőleg folytatódik a mulatság, tánc. *Tápén* a vőfély kikérésére most is táncra parancsolja a násznagy a népet. Amikor már jó ideje táncol mindenki, a vőfély elkiáltja magát: *cigány, aki nem cserél!* Most mindenki azt keresi, választja, akivel legszívesebben táncol. Újabb parancs: *mindönki keresse meg a magáét!* Erre sok fehérszínű ellilán, nehogy ismét olyannal járja, akivel csak a vőfély parancsolta össze.

A menyasszony visszavonul, de hamarosan, olykor átöltözve visszatér. Egyes helyeken most következett a *sortánc*, amely lassan már egészen a múltba merül.

Mint hogy a sortánc alatt az illetékeseken kívül más nem táncolhatott, még a múlt század utolsó évtizedeiben is a fiatalság valami külön helyiségbe, esetleg a szomszédba vonult, hol főleg a *fordulj balha* játékkal szórakozott.

„E játékot — írja⁵¹ Kovács János — csak ha nagyobb számban jönnek össze, szokták játszani, mégpedig úgy, hogy egy zsebkendőt összefonva, egyik legény: *káplár* kezébe veszi azt. Most a szoba közepén egy kis székre ül valamelyik leány vagy legény, kire gyöngén egyet üt az összefont kendővel a káplár, fölkiáltva: *fordulj balha*. A széken ülő leány a kis széket megfogva, kissé fölemeli, de ülve marad rajta. Háromszor megfordul vele, majd hozzáhajol a káplár. Ennek fülébe súgja a jelenlévő legények egyikének a nevét. A káplár arra tart, ahol a megnevezett legény ül. Az összefont kendővel most ennek a hátára húz. A legény a küsszéken ülő lányhoz lép, megsókolja és helyébe a küsszékre ül. Az így leírt módon folyik a játék tovább, hol a legény választ leányt, hol megfordítva.” Megjegyzi még Kovács, hogy „a szemérmes leányzó ebben a játékban a választás által tudtára adta a legénynek, hogy szerettire való, és viszont a legény is a lánynak. Így rendesen első lépése, első eszköze volt olykor a *fordulj balha*-játék a házasságnak is.”

Csak akkor tértek vissza, amikor vége lett a szertartásos táncnak, és a vőfély bekiáltott hozzájuk: *szabad a tánc!*

A játék menetét, célzatait öregektől mi is így hallottuk.

Fölkontyolás, újasszonytánc

Éjfél körül a visszavonuló menyasszony fejről leveszik a fátyolt és a koszorút. Át is öltöztetik. Ilyenkor be szoktak hívni egy lányt és a fátyolt a fejére nyomják, hogy mielőbb férjhez mehessen. Majd bekötik a menyasszony fejét és elrejtik a vőlegény elől.

⁵⁰ A szomszédos, de más népi törzsohöz tartozó dorozsmai földön a szakácsember reggeltájban az üres bográcsot fülénél fogva nyakába akasztotta, két fakanállal verte. A muzsikások kísérték. A vendégek pénzt vetettek a bográcsba. Aki nem adott, bekormozta. Az összegyűlt összeget végül az újasszony kötőjébe öntötték.

⁵¹ *Kovács* 402.

Több lányt és menyecskét erőltetnek a párja gyanánt. amíg végre sikerül megtalálnia az övét, az igazit. Egyébként a menyasszonyi koszorúból — mint már mondtuk — egy szemet, a fátyolból egy darabot, a virágból egy ízt elégetnek, hogy semmiféle rontás ne fogjon az új páron. Pár emberöltővel ezelőtt el is égették, tűzre vetették az egészet. *Sövényházán* a vőlegényvirág és menyasszonykoszorú elégetése egyidejűleg történt, hogy „egyszerre” haljanak meg. Akadnak, akik menyegzős ruhájukat elteszik, de többé soha nem viselik. Utolsó kívánságuk gyanánt meghagyják, hogy ebben temessék el őket.

Amikor a *kiszombori* menyasszony fejének bekötésére került sor, lánycimborái égő gyertyával szokták körüljárni. A menyasszony oltotta el sorban egy kendő segítségével a lángjukat.

Tápén a kontyolás, főkontyolás, újasszonycsinálás a táncmestőr sajátos feladata. Zárt ajtó mögött, szentelt gyertya fényénél közvetlen hozzátartozói: kárlátóba jött keresztanya, lánytestvérek jelenlétében ő szedi le a menyasszony fejről a koszorút. A mirtusból egy szemet a zsebébe tesz. Ő tekeri föl a haját és köti rá a *fityula*, illetőleg *kontykendő* néven is emlegetett, megfelelően szabott selyemkendőt. A koszorúból egy szál mirtuszt a konty alá is rejt. Ilyenkor sem szabad tükörbe nézni.

Régebben akadt olyan táncmester is, aki e szertartás közben asszonymépet semmiképpen nem engedett be, mert attól félt, hogy tisztuló is akad közöttük. A menyasszony nyakát borral szokta megmosni, és csak ezután kötötte a fejére a kendőt, amelyen igazítani most nem szabad. A hagyomány lazulásával azonban egyes nyoszolyásszonyok mégsem tudják megállani, hogy ne símitsanak rajta. A tápai újasszony első kontykendőjét egyébként a menyasszonykötő anyagából szabták régebben.

Eközben a vőfély az újembert fosztotta meg a vőlegényvirágától. Ő is átöltözik, neki azonban senki sem segítkezik.

Algyón Belovai Sándor tanúsága szerint a vőfély és a legszűkebb rokonság, leginkább az örömanya kíséri a fiatalokat ágyukhoz. Az örömanya egy karaj kenyeret vág a menyének, közben ezt mondja: *karajt vágok: fiad lögyön, möghámozom: piros lögyön, mögirdalom: bodor lögyön!* Majd leültetik egy székre, alája subát tesznek, ölébe pedig kisgyermeket ültetnek, hogy majd az ő magzata is bodor hajú legyen. Végül a vőfély borral mossa meg a nyakát, hogy helyi magyarázat szerint teste soha ne legyen ótvaros, ő meg mindig jókedvű legyen. Ha húzódoznék a házaselettől, akkor a fejét is megmossák borral.

A menyegzős ágy hiedelemvilágáról már nem sokat sikerült megtudni.

Tápén mindenesetre nagyboldogasszonyi virágot raknak bele, továbbá olyan mángorlófát, kötelet, amely karácsonyeste ott hevert a Jézuska ágyán. Gonoszúzó célzatuk világos.

Tordán a vőlegény feladata, hogy élettársának fejről a koszorút levegye, és hájból a csatokat kiszedje. *Alsóvároson* valamikor *koszorúasszonyok* kontyolták föl a menyasszonyt: mintegy befogadták őt a sorukba.

A *konty* régebben az asszonyi tisztesség jelképe és külső kifejezése volt. Innen van a jellegzetes asszonyi szólás: *mióta a fejemet bekötötték*, azaz *mióta asszony vagyok*. A *konty* poétás szójárás szerint *asszonyi korona*, de másként *bűfészök* is, mert most már vége a gondtalan lányéletnek. Ma már csak idősebb asszonyok viselik.

Kálmány *szajáni* értesítése szerint, amikor a menyasszony fejét bekötötték, az öregvőfély tréfás hangon a bibliai történetet idézte:

Minthogy most jókedvem van neköm,
A szerelöm tüze ösztönöz engöm,
Énekölnék nektök éggyet paradicsomrul,
Ádám apánkrul és Éva anyánkrul.

Égyször elgondolta az Úr,
Hogy sárbul Ádámot gyúr.
Ádámnak kivötte egyik ódalcsontját,
Amölybül alkotta Évát.

Midőn Ádám mán álmából fölhorkantott,
Éva mán akkor a szömibe vigyorgott.
A kertben egy fa virágzott,
Két piros alma rajta villángott.

Kégyó képile az ördög a fán vagyon,
Mint kénál bennünket almával nagyon!

Éva az almát elvötte,
És égyet harapott belüle.
Kénáli Ádámot, hogy vögye el tülle,
Bíztati, hogy vögyön belüle,
Nem lösz baja tülle.

Mikor az angyalok az égbe tüzet raktak,
Akkor égy szikrát elugrasztottak...

Az új asszony fejének bekötése után urát a *sövényházi* koszorúslegények magasra szokták emelni. Régi *szőregi* lakodalmakban legénycimborái ilyenkor addig söprűztek, vesszőzték, amíg a házasemberek közé nem menekült.

A lakodalom klasszikus rendje, egymásutánja szerint csak most következhetett a *menyasszony tánca*, szabatosabban az *újasszony tánca*, másként *rëstatánc*, amely a felkontyolt, újabban csak kendővel bekötött fejű menyasszonyokra várapozik: a lakodalom vendégeivel, elsősorban a férfiakkal járja el.

Tápén az újasszonyt a vőfély csipkés kiskendőjénél fogva vezeti be, kétoldalán menyecskék, kezükben égő gyertyával, tánc lépésben. A násznagy előtt megállva, körül fogják. A vőfély az újembert táncra kéri, a gyertyás menyecskék és a koszorúslányok ilyenkor körül táncolják az újpárt. Egy óvatlan pillanatban azonban a vőfély kiszökteti az újasszonyt. A gyertyás asszonyok követik, de a sátor, illetőleg a ház kijáratánál égő gyertyájukat utánadobják a sötétben. Sebők Dénes tudósítása szerint a menyasszonytáncnál a *szajáni* vőfély három szál égő gyertyát tartott az egyik kezében. Minden fordulónál elfújta egynek-egynek a lángját.

A vőfély mégis előkeríti az újasszonyt, és ismét kikéri a násznagytól az újember számára. Közben a táncmester fölugrik az asztal tetejére és kezében rostát rázva, elkiáltja magát: *eladó az újasszony!* A többi már *Tápén* is úgy megy, mint a szegedi táj más lakodalmain.

A násznagy két egymásra helyezett cseréptányért — régebben rostát — szokott tartani a kezében, ezt hangoztatva: *eladó az újasszony, eladó az újasszony!* Aki meg akarja venni, azaz táncolni szeretne vele, pénzt vet az alsó tányérba. A násznagy ilyenkor fölemeli a borítékul szolgáló felső tányért. A pénzt régebben rostába hajigálták. A rosta mágikus jelentősége közismert. Az asszony nép viszont az új embert szokta egyidejűleg megvenni. Ez a *vőlegény tánca*, amely nem régi szokás.

A tányért többször is ki kell üríteni, sokszor több ezer forint is összegyűlik benne. Amikor az újasszonynak már nemigen akad vevője, akkor az újember nagyobb pénzösszeget hajtván a tányérba, kiragadja a lakodalmas nép közül. Ha azonban valaki nagyobb összeggel mülja fölül az újember pénzét, akkor az újasszony köteles a táncot tovább járni vevőjével.

Aki nem hajlandó az újasszonnyal táncolni, azt a szegedi tájon régebben általában mindenütt, a *klárafalvi* lakodalomban manapság is a menyezetről lelőgő lánchoz szokták kötni és zálogot vesznek tőle.

Szajánban a tánc Kálmány leírása⁵² szerint úgy történt, hogy a násznagy tányért tett az asztalra, köréje pedig gyertyákat, és kihirdette: *szabad a tánc!* Ekkor bárki tán-

⁵² Kálmány II, 214.

colhatott a menyasszonnyal, aki pénzt dobott a tányérba. Amikor a vőlegény úgy találta, hogy már mindenki táncolt vele, előlépett az ajtó mellől. Elkapta a menyasszonyt és a násznép kiabálása, jajgatása mellett elragadta.

A tánc végén a szegedi nagytájon mindenütt a násznagy az egyik tányért összetöri, és úgy önti a menyasszony kötőjébe, vagy nyújtja át a bennük lévő, sokszor tekintélyes összeggel: az újpár első keresetével az újembernek. A pajkosabb sándorfalvi legények Juhász Antal közlése szerint ezt kívánták: *ahány darab, annyi gyereök!* Klárafalván a pénzt az új asszony kötőjébe önti. Ez belemarkol és ad belőle a vőfélynek, muzsikásoknak. *Tiszaszentmiklóson* a tányért a menyasszony után hajtja. A *szőregiek, ószentivániak* szerint annyi gyereke lesz majd az új asszonynak, ahány darabra törik a tányér. *Padén* ezt hangosan kívánják is neki. A táncot régebben az asszonyok égő gyertyával a kezükben állották körül, gonoszűző célzattal.

„Eladó az újasszony” (Tápé, Juhász Antal felvétele)

Tanyán olykor még mindig előfordul a *házkerülés* is: a menyasszonytánc után a násznép táncmenetben, muzsikaszó mellett megkerüli a lakodalmas házat.

Tápén az újasszonytáncal megvárják a kárlátósokat.

Az *újasszonytánc* anyagi haszna miatt napjaink polgáriasult lakodalmaiban is tartja magát. Előrehozzák azonban a sortánc helyére, nem sokkal vacsora után. A kontyolás elmarad, miután a parasztkonty már jópár évtizede mindenütt a múlté. A menyasszonyon olykor a polgári esküvőjén viselt ruha, fején hátrakötött pöttyös kendő.

Kárlátó

Hajnalban érkezik el a *kárlátó*, az egész szegedi nagytájon *kállátó, kálátó* ideje: a lányosház válogatott fiatal násznépe ellátogat a legényes házhoz. Számuk *Alsóváros*on mindig páratlan: 7, 9, 13. A férfiaknak kell eggyel kevesebbnek lenniök, mint a

menyecskéknek. Meglepetésszerűen kell beállítaniok. Megnézik, kérdezzetik az új asszonyt, majd meg is vendégelik őket. Kocsonyát, hideg paprikást kapnak. Utána táncra pördülnek. A férfiak a legényesház asszonyvendégeit húzzák el, az asszonyokat meg az idevaló férfiak viszik táncba. Az ő nótájuk a *kárlátósok nótája*. Ez a lakodalom leghosszabb nótája. Sok *farka*, azaz ráadása, meghosszabbítása is van. Amikor már jól kimulatták magukat, visszatérnek a lányosházhoz. Ez olykor más úton történik.

*Algyőn*⁵³ a vőfély éjjel után egyedül, világító lámpással a kezében elmegey a lányosházhoz, amelynek vendégeit a következő rigmussal hívja kárlátóba:

Adjon az Úristen szerencsés jó estét,
Küldje le a házra áldását, kegyelmét,
Kik itt egybegyűltek, legyenek boldogok!
Hogy miért jöttem én, ime beszámolok:
Kedves vőlegényünk, kit Isten éltesen,
Nem különben atyja küldtek ide engem,
Szépen felkéretik az egész háznépet,
Tegyék meg kedvükért azt a szívességet,
Jöjjenek házukhoz, ők most vígan vannak,
Mint új atyafiak, velük mulassanak!
Hogy el ne tévesszék valahogy a járást,
Elküldték velem a világító lámpást.

Megérkezve, seregét így köszönti be:

Szerencsés jó estét adjon az Úristen,
Tisztelt násznagy uram, örömmel jelentem,
Hogy mint egykor Mózes, Izraelnek népét
Vezetvén, érezte Isten kegyességét,
Száraz lábbal kelt át a Vörös-tengeren,
Népéből egyet se ért a veszedelem.
Választott népemmel én is megérkeztem,
Nem történt baj velünk, megőrzött az Isten.
Hanem, mivel bizony jó nagy utat tettünk,
El is fáradtunk és meg is melegedtünk,
Engedjék pihenni e vándor csapatot,
És osszák meg velük, amit Isten adott!

Kálmány szerint *Szajánban* a kárlátósok ajándékot is szoktak magukkal vinni: virágot, zöld ágat, fagallyra aggatott almát, szilvát, diót. Ez az életfa, amelyet azonban ők nem neveznek így. Kezükben még égő gyertya, továbbá bor, pálinka, rétes.

Bohóskodások

Már csak hírében él a *tyúkverő*. Szerencsére többen is megörökítették. Kovács János szerint⁵⁴ a lakodalomra virradó hajnalban két legény hatalmas rudat kapott a vállára, és a vőfély vezetésével muzsikaszó mellett bejárták a lakodalmi vendégek hajlékait, ahol aprójószágot, egy-egy szál kolbászt, sonkát akasztottak a rúdjukra. Amikor megtelt, visszatértek a lakodalmas házba, ahova közben a kárlátósok is megérkeztek. Emelkedett jókedvvel tovább folyt azután a multság.

A tyúkverő derús jelenetei közé tartozott az is, amikor a legények a vendégek hajlékából egy-egy ruhadarabot is elcsentek, és most magukra öltötték.

⁵³ *Belovai S.*, Algyői népszokások. Alföldi Tudományos Gyűjtemény. Szeged, 1948, 57.

⁵⁴ *Kovács* 292.

Kálmány ilyenek láttá⁵⁵ a *fölsővárosi* tyúkverőt: az esküvőt követő napon hosszú rudat kendőztek föl, amelyre szalonnadarabokat, kolbászt, rossz meszelőt, lámpást akasztottak. Felváltva rossz bográcsot, lámpást, meszelőt is vittek magukkal. Akinek a kezében a meszelő volt, az a vizes bográcsból szentelte a körülötte lévőket. Egy másik legény pedig serpenyőben tüzet vitt. Így fölszerelve, a legényes háztól indultak a legény rokonaihoz, ahol azután tyúkokat vertek agyon, és a póznára akasztották őket. Ahol nem akarták, hogy tyúk vesszen, ott sonkát, kolbászt adtak nekik.

Jujuju, ujuju!
Ucca bizony mögérött a meggy,
Azon bizony rajta maradt egy!
Möntül jobban érik a meggy,
Annál jobban megy, megy, megy.
Möntül jobban kéri a lányt,
Annál jobban megy, megy, megy.

Hasonlóképpen már csak öreg tápaiak emlékezetében él a lakodalmi *kakasütés*. A kakast a menyasszony helyezte el a tőkén. Akinek bekötött szemmel sikerült lenyakaznia, elsőnek volt joga a menyasszonyt megtáncoltatni.

Hajnalban, reggelre virradva a legényeken, fiatal házassembereken valami féktelen jókedv vesz erőt: bolondozni, alakoskodni kezdenek. Ilyenkor mondják a *tápai* lakodalomban: *kezd a fal is tőkösönni*, vagy: *még a fal is csupa tők*.

Játékaik a század elején még a szegedi táj minden parasztlakodalomához hozzátartoztak, a tanyákon itt-ott még most is fölbukkannak. Ezek a hagyományok sokban egyeznek a *húshagyó* hajdani szokásaival. Eredeti mágikus célzatuk még manapság is fölvillan.

Mórahalom, de Alsótanya más részeiben is a legények, fiatal házassemberek vezért, bírót választanak, aki tréfás ítéleket hoz. Olykor *Kocor* néven⁵⁶ is emlegetik. *Tápén* gyékényből rögtönzött ruhába öltöztek, úgy bolondoztak. Láncot kötöttek a sátor tetejére vagy a ház gerendájára. Aki nem fért a bőrében, hozzákötötték.

Mórahalmon hallottuk, hogy az örömapa kocsját szétszedték, fölhordták a kazonal tejejére, ahol táncra kerekedtek. Kurjongatva fölmásztak a háztetőre is, ahol napraforgószárra kötött szalmacsóvával megcsutakolták a kémény belsejét. Majd az ekét húzták ki a szín alól. Ha az örömapa óvatosságból már előre elrejtette volna, akkor a szomszédból hoztak másikat. Kisafával trágyáztak. Fiatal legényeket fogtak az eke elé, és jelképesen fölszántották az udvart. Búzaszemeket is vetettek, majd fogasoltak, hengereltek: néhány legény deszkára ült, a többiek meg húzták.

Más *alsótanyai* szokás, a *szerelempróba* szerint az újembert hajnalban néhány barátja megragadja és a kúthoz vonszolja. Itt a víz fölé tartják, közben az újasszonyért szaladnak, hogy párját mentse ki szorult helyzetéből. Mint mondják, már többször előfordult, hogy az újembert akár tréfából, akár ittasságból a kútba ejtették.

Ószentiván jókedvű legényei a ház kemencéjét összedöntötték és pálinkát főztek, azaz gyújtottak meg a fenekén.

Szintén *Ószentiván* legényserege még a századforduló táján is elment a lepihent vendégekért és kiszedte őket az ágyból, közben teleszórta az egész házat, udvart szalmával, szárízékkal. A megkötözött vendégeket hosszú sorban kísérték vissza a lakodalomba.⁵⁷ Ez nyilván még a tréfás törvényszerzés, láncraverés maradványa volt.

⁵⁵ Szeged népe I, 107.

⁵⁶ *Kocor kapitány*, azaz Koczor János szegedi kihágási bíró, salamoni ítéleteiről volt híres. Számos tárgyalása, esete *Tömörkény* elbeszéléseiből, így *Halbőr Főrgeteg János* sok hivatali ügyéből-bajából is ismeretes. *Békefi Antal* novelláskötete, „A bíró előtt” szintén őt örökíti meg. Fölbukkan *Móricz Zsigmondnál* is („A szögedi kufa”). Vö. még *Szigethy V.*, A régi Szegedből az újba. 257.

⁵⁷ *Andrásfalvy Bertalan* atlasz-gyűjtéséből.

Újkígyóson tepsivel, rossz vödörrel zajt csapva költötték föl és saroglyán hozták vissza régebben a vendéget. Tápén a hazaszökött vendégért, asszonyért is muzsikaszóval mentek és talicskába ültették, a férfiakat létrára fektetve hozták vissza a mulatságra. Az örömapa szalmakazlát szétrugdosták, háztartási eszközöket dobáltak a kútba. Lakodalom után kútásóval, községi tűzoltókkal kellett kiszedetni. Amikor a kölcsönvett bútorokat: asztalt, padot egyéb tárgyakat kocsin hazaviszik, a rajta lévő legények nótaszóval járják be velük a falut.

Sövényházán, Csanyteleken virradatkor az udvaron szalmából tüzet gyújtanak és az újpár, meg az egész násznép muzsikaszó mellett körül táncolja, átugorja. Egyik-másik jókedvű vendég fölmászik a fára vagy a muzsikásokat parancsolja föl, a többiek pedig táncolnak a fa körül. Ez még archaikus szegedi hagyomány, amelyet idevándorolt népünk még az anyavárosból hozott magával. Odahaza a tűzvész veszélye, illetőleg hatósági tilalmak miatt elsorvadt.

Kömpöcön, amelynek népe zömében sövényházi eredetű, a hagyomány oda módosul, hogy a lakodalom éjszakáján muzsikaszóval, hangos nótázással több alkalommal megkerülik a házat. Ugyanitt korareggel a vendégsereg zeneszóval szintén kivonul a szalmakazalhoz. Az embernép fölmászik rá, és alaposan megtapossa.

A temesközi *Tordán* az újpár meg a násznép a lakodalom másnapján kocsi- ra ül és hangos nótaszóval, muzsikások kíséretében bejárja az egész falut. A szokást Francia József örökítette meg. Véleménye szerint a környező szerbektől került át a tordai magyarság hagyományvilágába. Lehetséges azonban, hogy csak párhuzamról van szó. A kérdés megérdemelné az alaposabb interetnikus vizsgálatot.

Az újasszony reggeltájban még a századfordulón is megmosdatta, megfésülte nagy nevetgélés, tréfalkozás között a lakodalom férfivendégeit. *Alsótanyán* tréfából lóvakarót, síkálókéfé is vittek utána. Szolgálatáért jutalom járt. „A *szajáni* menyasszony kezében — írja⁵⁸ Kálmány — törülköző, az egyik nyoszolyulányéban vízzel telt tál, a másikéban meg szappan. Most a menyasszony sorra járja a férfivendégeket, megvizezi kissé az ember arcát, megtörüli. Ezért az ember pénzt dob, s ha rokona a vőlegénynek, akkor a menyasszony megcsókolja. Ha nem rokon, tovább ereszti. Aki ilyenkor nem engedi magát megvizezni, biztos lehet benne, hogy valóban *mögmosdatik*: kap szappanozást, mosást, törülközést.”

A mosdatás a múlt század utolsó évtizedeit szomorúan jellemző trachomajárványok miatt hatósági orvosi beavatkozásra megszűnt, a fésülés azonban még egy ideig tartotta magát.

Lehetséges, hogy a mosdatás eredetileg a *mögcsudállás*, másként igézés, szemverés semlegesítését célozta. A fésülés viszont a kedveskedésnek archaikus, nekünk már igen szokatlan formája, amikor a fehérnép a férfi fejében *Molnár Anna*, vagy akár *Gyönyörű Bán Kata* módjára keres.

⁵⁸ Kálmány II. 214.

AVATÁS

Az újasszony *avatója*, beavatása — mint már említettük — a mennyegző, föltételezetten a nászéjszaka után mindjárt másnap volt. Liturgia-ellenesen — bár kényelemnek, gyakorlati megfontolásoknak engedve — kapcsolják össze már régóta az esküvői szertartással.

Debreczeni János a múlt század derekán még tanúja volt, hogy a friss menyecske több asszony kíséretében elment a templomba, hogy a pap most avassa be az asszonyok sorába. Hazaérkezve, tréfából a gerendára erősített láncra verték, ahonnan az ura váltotta le. Idekerültek a násznagyék is, akikért szintén megfizették a váltságot.

A *szőregi* újasszony a lakodalom másnapján keresztanya kíséretében ment el a templomi avatásra. A hagyományt mindenesetre még századunk első évtizedeiben is őrizte az az *alsóvárosi, tápai* szokás, hogy a fiatal pár a lakodalomból elment, szinte elszökött a reggeli misére. Innen a lányosházhoz mentek, ahol az újasszonyt elrejtették. Az újembernek meg kellett keresnie. Majd visszamentek a lakodalomba, ahol örömmel fogadták őket.

Ezzel a mozzanattal ért véget az újpár kultikus lakodalmi szerepe, színjátéka.

*

Ami a násznép vacsora utáni ellátását illeti, módosabb paraszthelyeken az újabb évtizedekben hajnalban a *kávésztás* is sorra kerül: hatalmas fazékban főzött fekete-kávéét szolgálnak föl porcelánbögrékbe töltve a vendégeknek.

A reggeli, Alsótanyán *hajnali*, rendszeren a vacsoráról maradt fagyos paprikásból, a máshol jellemzett marhaállásból főzött kocsonyából, esetleg fölmelegített vagy frissen főzött paprikásból áll.

Hallottunk arról is, hogy régi tanyai lakodalmakban reggelire oldalszalonnákat függesztettek a mestergerendára. Akkorát vágott belőle mindenki magának, amennyi jól esett. Nagy kenyereket is raktak a közelbe.

Apácán valamikor mézzel édesített köleskása és hatalmas üstben forralt, mézzel ízesített bor került ilyenkor a násznép elé.

Lassacskán a násznép oszladozni kezd: olykor már hajnalban, de reggel, sőt a nap folyamán is. A *hazamuzsikálás*, amelyre az örömapa kötelezni is szokta a zenészeket, amikor felfogadja őket, abban áll, hogy a vendég muzsikaszóval kísérteti magát haza. A vendég és családja ment elől, utána a lakodalom jókedvű legényserege dalolta és táncolta végig az utat, olykor megforgatta a szembejövő fehérnépeket. A menetet a muzsikások zárták be.

A vendég házának udvarán még egy kis tánc, áldomás, következett. Visszatérve a lakodalmas házba, más vendég hazakísérésére került sor.

Domaszéken a vendég hazamuzsikálásának *előkésérés* a neve. Az útbaeső tanyákba is be szoktak menni, és az ottani háznéppel táncolnak egyet.

Délben még sok helyen ebédet szolgálnak föl a megfogyatkozott, esetleg a rövid alvástól kissé fölfrissült és visszazállingózó násznépnek. A házbeliek már fáradtak, álmosak. Szeretnék, ha a vendég hazamenne. Hiába, nem akar mozdulni, sőt tréfásan védekezik: *hívatlan nem gyüjtünk, küdetlen nem mönyünk*. Az ilyeneket a tápaiak *pa-lozsna* névvel illetik.

A régi nagy lakodalmak végén főzött és *kitolókása* néven emlegetett kása arra intette a vendéget, hogy már elmehet haza. Manapság is még néha előfordul, hogy jókedvű asszonyok nagy fakanállal készítetik haza a késedelmeskedő vendégeket. Ennek a döfködésnek is *kitolókása* a tréfás neve. Ez a szokás *Szajánban* is.

Újasszony pohara

Sövényházán a rákövetkező vasárnap az újpár s a legközelebbi hozzátartozói öszszegyűlnek, csöndes, meghitt vendégségre. Ez *Padén* már a lakodalom második napján megtörténik, itt *kontyáldomás* a neve.⁵⁹ Hasonlóképpen *Földeákon* is: a reggeli miséről visszaérkező újpár a násznépnek sorban *poharat töltött*.

Az újasszony ilyenkor telepohárral szokta sorba kínálni a megjelenteket. Ezek azután felköszöntik és minden jóval eláldják, az urával együtt sok örömnnek, egészségnek, kevés bajnak legyen a részese. *Kláralfván* az újasszony poharát mindjárt a lakodalom végén ellakják: az ünnepelt édes, cukrozott borral kínálja végig a násznépet.

Régebben az egész szegedi tájon, de *Földeákon* századunkban is az újasszonyt hét napig nem eresztik ki új otthonából. Mint mondják, hogy megszokják, eredeti szándék szerint: ne rontsák meg.

Valamikor *Alsóvároson*, *Szentmihályteleken* általános volt, hogy a fiatalok a menyegzőt követő vasárnap nagymise után ebédre az újasszony szüleihez voltak hivatalosak, de a soronkövetkező vasárnapokon rendre, a legközelebbi rokonok: nagynénik, házastestvérek, keresztszülék látták őket vendégül.

*

Az újasszony sorsa, helyzete a régi, patriarkális nagycsaládban nem volt könnyű. A napa volt a gazdasszony, ő főzött, sütött, mosott, dirigált. A menyecske csak segédkezett, a jószág körül és a kertben, mezőn dolgozott. Hallottuk régen elhalt öregekektől, hogy egyes családokban, ahol makacsul őrizték a hagyományokat, addig nem ülhetett asztalhoz, amíg gyermeket nem szült. Felszolgálás után ura mögé állott és úgy evett. Férje adta kezébe az ételrészét, tőle kért. Mi is ismertünk egy hitvesi szeretetben, szép egyetértésben megöregedett *mórahalmi* házaspárt. Az asszony sütötte kenyérből, a maga főzte ételből mindig a férj adott. A feleség nem is gondolt rá, hogy neki is teljes joga volna hozzá.

Ez a szigorú hagyományrend is megérteti velünk, hogy a fiatal házások miért törekedtek önálló, sokszor küzdelmes életre (gányósors, tanyai kivándorlás).

A jó házaselet próbája régi szegedi szólás szerint *hét tél, hét nyár*.⁶⁰ Másként: *majd éválik, ha hét kú söt mögösztök*. Ha a fiatal házaspár ennyi söt, illetőleg gubát együtt már elfogyasztott, ennyi ideig kibírta együtt, akkor már teljes az egyetértés. A fiatalasszony hiába ment szüleihez panaszra. Ezek folyton engedelmességre, türelemre intették.

⁵⁹ Juhász Antal szíves közlése.

⁶⁰ Példabeszédek II, 54. *Kovács* 472.

Egy *alsótanyai* monda szerint Szent Péternek a földön vándorolva, két oldal szalonna volt a vállára akasztva, két kés is bele volt szúrva. Mindenki vághatott belőle, akinek a házaséletben nem volt gondja, baja. Hiába járt-kelt azonban Szent Péter, nem szelhetett belőle senki sem.

Válásra, különélésre a régi parasztlelet kötött rendjében ritkán került sor. Aki panaszkodott a házas társára, így vigasztalták: *jobb rosszal, mint rossz nélkül*. Más változatban: *rossz a rosszal, de még rosszabb rossz nélkül*. Tréfásan: *olyan virágot szagulsz, amölyet szakajtottá magadnak*.